

Ogni

S ǩ a n i N e n a !

KÜLTÜR DERGİSİ

YIL: 1 SAYI: 6

Fiyatı: 30.000 TL.

EYLÜL-EKİM 1994

- DEMOKRATİKLEŞME VE BEKLENENLER
- BİRİNCİ MECLİSTE MUHALEFET ZİYA HURŞİT VE ALİ ŞÜKRÜ
- GÜNEY KAFKASYA'DA KARMAŞA
- ESKİ VE YENİ İSİMLERİYLE YÖRE YÖRE DOĞU KARADENİZ
- LAZURİ ǨANDA (LAZ DÜĞÜNÜ)
- LAZURİ GRAMERİ
- LAZ ATASÖZLERİ VE BİLMECELERİ
- LAZ BÖREĞİ VE EKMAĞAŞ

XAÇǨAŞİ SVARULİ • ǯANA:1 • ǨORO3XALİ:6 • OLİRAPA: 30.000 TL. • STRAOŞİNA-GUMA 1994

KOLXİDA

MOBİLYA DEKORASYON

MOBİLYA VE MARANGOZ
KALFALARI ARANIYOR

ADRES: NALBANT ÇEŞME SOKAK NO:12 SARIYER
TEL: (0212) 242 45 69

jan

AJANS

Matbaa, tanıtım hizmetleri,
günlük gazete ilan ve reklam çalışmaları
ve Promosyon ürünleri ile ilgili
isteklerinizde
kalite ve uygun fiat önemliyse
Jan Ajans'ı seçin.

YENİ KAFKASYA GAZETESİ
JAN AJANS GAZETECİLİK
MATBAACILIK San. ve Tic.
Ltd. Şti. Yayınıdır.

Biçkiyurdu Sokak. Nur Han NO:4
Kat 5 Cağaloğlu-İst.
Tel.: 511 37 73 • 511 23 74

Lüks KARADENİZ

OTOBÜS İŞLETİMESİ

Şubemiz, OGNİ
okurlarına
% 10 indirim
yapmaktadır.
Lüks Karadeniz
Halıcıoğlu Şubesi
Tel: (0 212) 222 33 93

ogni

Škani nena!

İki Aylık Kültür Dergisi
Yıl : 1
Sayı : 6
Fiyatı : 30.000 TL.

Sifteri Yayıncılık adına Sahibi ve Sorumlu Yazıişleri Müdürü:
Mehmedali B. BEŞLİ

YAYIN KURULU:
Ali İhsan AKSAMAZ
Kamil AKSOYLU
Yaşar BAYRAKTAR
Yaşar BABALIK
Mehmedali Barış BEŞLİ
Mecit ÇAKIRUSTA
Ahmet Hacaloğlu KIRIM
Bedia LEBA
Ali Osman ÖZİSKENDER
Mehmet Yavuz TÜRKÖZ
Yüksel YILMAZ

Yönetim Yeri:
Mustafa Kemal Paşa Cad.
Ülkü Han No: 39 Kat: 3 D: 3-4
34300 Aksaray/İstanbul
Tel: 0(212) 632 75 06
İrtibat Tel: 0(212)589 37 83

Dizgi ve Teknik Hazırlık:
Dönüşüm Yay.: (212) 528 03 41

Baskı: Yön Matbaacılık Ltd. Şti.

I.ALEKSIVA KITAPLIĞI No

Banka Hesap No:
M. Barış BEŞLİ
Türkiye İş Bankası
Aksaray /İst. Şubesi 949110
Posta Çeki Hesap No:
M. Barış Beşli 650797

Abone Koşulları:
Yurtiçi: 1 Yıllık 150.000 TL.
Yurtdışı: 1 Yıllık 25 DM.

İÇİNDEKİLER

YORUM:
• Demokratikleşme ve Beklenenler... 2
DÜNYA:
• İslam Radikalizmi Refah Partisi ve ABD'nin Yeni Politikaları..... 3
TARİH - TOPLUM:
• Birinci Mecliste Muhalefet Ziya Hurşit ve Ali Şükrü..... 4
YORUM:
• Güney Kafkasya'da Karmaşa..... 8
OLAFU:
• Kafkasya Laz Kültürel Dayanışma Komitesi Basın Sözcüsü Avukat Ahmet H. Kırım'la Söyleşi..... 11
MESAJ:
• Yeltsin: Kafkas Halkları Kahramanca Mücadele Etmişlerdir..... 14
MOZAİĞİN TAŞLARI:
• Svanlar - Osetler - Tatlar 15
KARDEŞ KÜLTÜRLERDEN:
• Lak Masalları 16
BİR MEKTUP:
• Ben Bir Megrelim..... 17
OLAFU:
• Abxazya Örnek Olabilir 20
BİR KİTAP:
• Rus Gözüyle Kafkasya ve Kafkaslar 23
XAÇKA:
• Lazuri Çanda..... 24
• Laz Düğünü..... 27
GEZİ NOTLARI:
• Başköy Ortacalar Köyü..... 30
XAÇKA:
• Eski ve Yeni İsimleriyle Yöre Yöre Doğu Karadeniz..... 33
NANANENA:
• Lazuri Tkvani Şeni 37
• Sayılar-Aylar-Mevsimler..... 40
• Lazuri Grameri..... 41
XAÇKA:
• Laz Atasözleri..... 43
• Laz Bilmeceleri..... 44
KORBALAŞİ SVA:
• Laz Böreği ve Ekmağaş..... 45
KARİKA-LAZURİ
• Yaşar Babalık..... 46
OKURDAN 47

OGNİ'den

3 aylık bir aradan sonra yeniden merhaba. Dışımızdaki bir takım nedenlerden dolayı Eylül ayında elinizde olması gereken dergimizi ancak bu ay sizlere sunabiliyoruz. Bu nedenle özür diliyoruz. Ayrıca geçen sayımızda dergimizin fiyatını istemeyerek 30.0000 TL.ye çıkartmıştık. Tüm girdi fiyatlarının astronomik miktarlarda yükseldiği bu yangın ortamında korkarız ki derginin fiyatını sabit rakamlarda tutmak herhalde mümkün olmayacak.

***

Sevgili okurlar. Dergimiz bu sayıdan itibaren yeni bir atılıma hazırlanıyor. İlk aşamada dergimizin yayın kadrosunu üretken ve duyarlı arkadaşlarımızla takviye ettik. Umuyoruz ki önümüzdeki sayılarda daha canlı ve doyurucu bir OGNİ bulacaksınız. Tüm sorunlara ve imkansızlıklara karşın biz LAZLAR'ın inatçılığıyla kısa vadede daha büyük atılımlar yaparak tarihi misyonumuza uygun bir yere oturacağımıza gönülden inanıyoruz. Siz değerli okurlarımızın her geçen gün gelişen ilgisi ve katkısı bize bu cesareti veriyor.

***

Bu sayımızda da size daha dolu bir dergi sunuyoruz. Tarihe ışık tutan Birinci Mecliste Muhalefet yazısının ilgi uyandıracağını umuyoruz. Ayrıca değerli bilim adamı Sayın TOKTAMIŞ ATEŞ de bundan sonra dönem dönem bizlerle birlikte olacak. Halkımızın dostu Ateş'e hoşgeldin diyoruz.

***

Lazların büyük şairi ve bilim adamı İskender 3itaşi'nin anısına düzenlediğimiz "şiir ve öykü" yarışması büyük ilgi uyandırdı. Jüri arkadaşlarımız, hepsi birbirinden değerli emek mahsulü ürünleri değerlendirmekte zorlanıyorlar. Kuruluş şenliğimizde dereceye giren ürünler açıklanacak ve önümüzdeki sayıdan itibaren dergimizde yayınlacak.

GURİ KAYİTEN BİZİRAT

YORUM

DEMOKRATİKLEŞME VE BEKLENENLER

Halkımızın üzerine bir karabasan gibi çöken vahşi 5 Nisan kararlarını takiben, dillerde pelesenk olan **"demokratikleşme"** paketinin yöremizin insanı SHP lideri Karayalçın tarafından açılmasının üzerinden aylar geçti.

Şimdiye kadar varlıkları inkar edilen ve erime teklikesiyle karşı karışıya olan halkımız demokratik açılımlara en ziyade ihtiyaç duyduğu için paketin içinden çıkanları görünce şaşırdı. Dağ fare doğurmuştu. Zira DYP-SHP hükümeti demokratik açılım olarak 12 Eylül ile kurulan sistemin özüne dokunmadan çok tali, ufak-tefek değişiklikler öneriyor, üstelik değişim için süre de verilmiyordu.

Peki, bu güdük paketin ve "demokratik açılımların" şansı nedir?

"Demokratikleşme" diye kitlelere yutturulmaya çalışılan paketin çıkarılmasında SHP ne derece samimidir?

Demokratik açılım gibi bir derdi olmayan DYP'yi bir kenara koyarsak, SHP için şunlar söylenebilir.

SHP, şimdiye kadar kendi iç işleyişinde bile demokrasinin asgari kurallarına riayet etmemiştir. Böyle bir partinin nasıl bir "demokratik açılıma" ve nereye kadar önderlik edebileceğini, bu partiye onda olmayan sıfatları yükleyerek kitleselleşmesinde katkısı olanlar özellikle düşünmelidirler. SHP bugüne kadarki pratiğiyle açıkça gösterdiği gibi, ülkemizde ihtiyaç duyulan demokratikleşmenin en temel sorunlarına bile tam bir ikiyüzlülükle yaklaşmıştır. Parti tabanından gelen onca baskıya rağmen, tabanın iradesinin tersi yönde bir politik hat inatla sürdürülmüştür. İnsan hakları ve benzeri sorunlarda SHP kraldan çok kralcı davranarak devletçi hattını her fırsatta ortaya koymuştur. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in bile çatışma konusu yaptığı ve devleti eleştirdiği sorunlar üzerinde SHP, ısrarlı bir karşı tutum ya da sessizlik içine girmiştir. Sistemin güvenliği, statükonun korunması diğer partilerden daha çok SHP'nin sorunu olmuştur. Sistemin, demokrasi dinamiklerinin mücadeleci eğilimlerine karşı açtığı savaşta SHP'nin tutumu egemen unsurlara akıl hocalığı olmuştur.

Son yıllarda yaşananlar hatırlandığında görülecektir ki: SHP demokrasi dinamiklerine karşı tutumda Sayın Demirel'in bile gerisine düşmüştür. "Kriz ortamı yaratmamak" gerekçesiyle (Sanki kriz Türkiye'nin bir gerçeği değilmiş gibi) en küçük radikalleşme eğilimlerinin karşısına bile her türlü yöntemle karşı çıkan SHP, kitleleri pasifize etmede de önemli roller oynamaya çalıştı. Kitlelerdeki mücadeleci eğilim, SHP'nin bu politikasını gelinen aşamada iflas ettirmiştir. Evet, bugün kitleler kendilerini kucaklayan genişlikte bir örgütlülükten yine yoksundur. Ama mücadelenin önünden SHP gibi bir engeli kaldırmaktadır. SHP'nin kitleler nezdinde de maskesi düşmektedir. Yaşananlar SHP'nin kitlelerin sahte dostu olduğunu ortaya koymaktadır.

Kitleler, onlarca yıllık mücadeleleri sonucu kazanmış oldukları demokratik hak ve özgürlüklerini, 12 Eylül askeri darbesiyle birlikte yitirdiler. Öte yandan yine bu süreçte, kendilerine zorla dayatılan ekonomik koşullar, zaten geri bir düzeyde olan yaşam koşullarını iyice kötüleştirdi. SHP'nin bu koşullarda kendisini bir seçenek olarak sunması, kitlelerin SHP'ye yönelmesine yol açtı. Ancak ülke gerçeklerinin diğer mücadele biçimlerini öne çıkarması ile SHP'nin sistem partisi olması gerçekliği, uzun süre bir arada yürüyemezdi. SHP bir yandan kitleselleşme ve bu alanda varolan olanakları kendi çıkarları doğrultusunda kullanma isteği ile, öte yandan kullanmayı düşlediği kitlelerin korumayı istediği sistemi hedef alan mücadeleleri arasındaki çelişkiyi bir süre idare edebildi. Ama artık SHP güçlü bir kriz anaforuna yakalanmış olan sisteme ne ekonomik alanda, ne de siyasal alanda önerebileceği ciddi bir çözüm yoluna sahip değildir.

SHP'nin krize karşı işlemiş olduğu en temel tema, egemenler arasında sağlanacak bir uzlaşmadır. Bu saptaması nedeniyledir ki onca antidemokratik uygulamalara karşı bile sessiz kalmakta ve bırakalım dışındaki güçleri kendi tabanında yeralan kitlelerin demokratik istemlerini ve bu uğurdaki mücadelelerini bile istikrarsızlık unsuru olarak görüp karşı çıkmaktadır.

Kitleler SHP deneyiminde olduğu gibi mevcut partilerin sorunlarına çözüm üretemeyeceği, aksine bu partilerin sorunların kaynağı olan sistemin koruyucusu olduklarını göreceklerdir.

OGNİ

İSLAM RADİKALİZMİ, REFAH PARTİSİ VE ABD'NİN YENİ POLİTİKALARI

Ahmet Hacaloğlu KIRIM

1991'den itibaren Washington'da, gelişme ivmesi yükselen İslam radikalizmine karşı nasıl bir politika izleneceği askeri ve akademik çevrelerde hararetle tartışılıyor.

Özellikle Cezayir'de İslami Selamet Cephesi'nin (FİS)kanıtlanan gücü, Mısır ve diğer Ortadoğu ülkelerinde köktendinci hareketlerin yaygınlaşan silahlı eylemleri karşısında, Başkan Clinton yönetimi bu akımlara karşı uzun vadeli stratejiler üzerinde çalışıyor.

1960'lardan sonra gelişen Rus yayılmacılığına karşı ABD özellikle 1980'lerde **"yeşil kuşak"** politikasını hayata geçirmiş ve Sovyetler Birliğini Güneyden kuşatmaya çalışmıştı. Bu politikaya göre; Rus yayılmacılığını frenlemek üzere Sovyetler Birliği'nin Güney'inde yer alan devletlerde İslami hareketler desteklenmeli, bu nitelikteki siyasi akımlar yönetime getirilmeliydi. Nitekim o anlayışın sonucu olarak İran, Afganistan, Pakistan gibi bir dolu ülkede kimi zaman doğrudan kimi zamanda el altından gerekenler yapıldı.

1989'da Sovyetler Birliği'nin dağılma süreçine girmesiyle "yeşil kuşak" politikası ABD tarafından terkedildi, rafa kaldırıldı. Artık bir Rus ve "komünizm" tehlikesi kalmamıştı. Dolayısıyla her an kontroldan çıkabilecek olan İslami hareketleri desteklemenin maddi temelleri ortadan kalkmıştı.

1991-1992'lere gelindiğinde başta Cezayir bazı Ortadoğu ülkelerinde yönetimleri sarsan radikal İslami hareketler gelişmeye başladı. ABD önce mevcut yönetimleri destekleme politikaları izlediyse de pratikte geçersizliği kanıtlanınca bu kez alternatif politikalar üzerinde çalışma zorunluluğu doğdu. Bugün için henüz kesin bir politika belirlenmemekle birlikte Washington'da yapılan değerlendirmeler iki ekolün varlığını ortaya koyuyor.

Bir ekole göre; İslami köktendinci hareketlerin yayılması ABD'nin çıkarlarını tehlikeye düşürecek, uluslararası ilişkilerde yeni sorunlar yaratacaktır. Bu sebeple ABD şimdiden bu radikallere cephe almalı, mevcut hükümetlere destek olmalıdır.

İkinci ekol: İslam radikalizminin bugün birçok ülkede görmezlikten gelinemeyeceği noktasından hareket ediyor ve şu sonucu çıkarıyor: Radikaller Cezayir örneğinde olduğu gibi seçimlerde başarılı olup iktidara gelebilirler. ABD'nin hoşlanmasa bile bu çevreleri karşısına almasında hiçbir yararı yoktur. Öyleyse onlarla temas halinde olmalıdır. Bu ekole göre ABD için belirleyici unsur o ülkede iktidara gelecek olanların ABD'ye karşı izleyecekleri politikalardır. Eğer o İslami parti veya rejim ABD'ye karşı değilse onunla normal ilişkiler içinde olmamak için bir neden yoktur. Eğer parti veya yönetim ABD'ye karşı tavır alır, Amerikanın çıkarları tehlikeye düşerse, o zaman Waşhington da ona göre davranır.

Aslında dikkatli bir şekilde izlenirse görülecektir ki ABD eskiden beri ikinci ekol doğrultusunda bir politika izlemektedir. ABD'nin İran'la bozuşmasının esas nedeni Humeyni rejiminin İslami karekteri değil, daha baştan Washington'a karşı düşmanca bir tavır almasıdır. Yoksa ABD'nin Tahran yönetimi ile iyi ilişkiler kurması için yeterli neden vardı. Örneğin ABD şeriatçı Suudi Arabistan'la çok sıcak ilişki kurabilmişti ve ekonomik çıkarlar ön planda olduğu için rejimin niteliği önem taşımamıştır. Bu iki örnek Washington'un "real politik" yaklaşımını, İslami akımlara karşı ilişkilerini hangi kriterlere göre düzenlediğini açıkça ortaya koyuyor.

Şimdi aynı standardın Cezayir ve diğer ülkelere de uygulanacağını gösteren bazı işaretler var. Clinton yönetimi Cezayir'de FİS'in iktidara gelebileceği olasılığını hesaba katan yeni bir politika hazırlığı içinde. Aslında ABD, Cumhurbaşkanı Zerual'ı destekliyor ve onun FİS'in ılımlı liderleriyle diyaloğ kurmasını istiyor. Ayrıca FİS'in ilerde iktidara gelmesi olasılığına karşı onu karşısına almamaya da çalışıyor. Yani Cezayirli radikal İslamcılar ABD çıkarlarını tehdit etmezlerse ABD onlarla tıpkı Suudi Arabistan ve diğer İslami Cumhuriyetlerle olduğu gibi iyi ilişkiler kurabilecektir.

ABD'nin İslami güçlere karşı geliştirdiği bu yeni strateji ülkemizde gelişen Refah Partisi ve İslami hareketler nedeniyle özellikle ilgilendirmektedir. ABD'nin bu yeni stratejisi karşısında, seçimlerde başarılı çıkması çok kuvvetli olasılık olan REFAH iktidarına karşı Batı'nın karşı çıkacağını düşünmek pek mantıklı olmayacaktır. Zira Refah Partisi islami motifler kullanmasına karşın radikal islami bir hareket de değildir. Ayrıca anti-kapitalist, anti-Amerikancı söylemelerinin içi boştur ve doldurulmamıştır. Amerika'nın ekonomik çıkarlarını tehdit etmeyen bir Refah iktidarı pekala olumlu karşılanabilecektir. Esasen bunun işaretini egemen güçlerin önemli ismi Rahmi Koç mahalli seçimlerden hemen sonra verdiği bir demeçte özlü bir şekilde ifade etmiştir. "Türkiye Refahlaşmayacak, Refah Türkiyelileşecek" diyen egemen güçler olası Refah iktidarına karşı şimdiden yeşil ışık yakmışlardır. Şimdi bütün sorun Refah'ın biraz daha budanması ve düzen içine çekilmesidir.❑

BİRİNCİ MECLİSTE MUHALEFET ZİYA HURŞİT VE ALİ ŞÜKRÜ

Ahmet Hacaloğlu KIRIM

Milli Mücadele dönemi ülke tarihinin en karmaşık ve bilinmeyen dönemlerinden birini oluşturur. Kurtuluş savaşını başarıya ulaştıran birinci meclis içerisinde cereyan eden ve Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey'in katli ile sonuçlanan olaylar ile Mustafa Kemal tarafından temsil edilen birinci grup ve Lazistan mebusları Ziya Hurşit, Dr. Abidin Atak, Osman Özgen, Necati Memişoğlu'nun da içerisinde bulundukları ikinci grup arasındaki siyasal tartışmalar sağlıklı olarak bilinmez. Gerçi resmi tarih kitaplarında birinci meclis ve bu meclisteki ikinci grup (İkinci Müdafaa-i Hukuk Grubu) hakkında yazılanlar belleğimizdeyse de, o döneme bilimsel projektörler yönetildiğinde ne kadar tek yanlı bir tabloyla karşı karşıya olduğumuz ortaya çıkmaktadır.

Resmi tarih görüşüne göre; İkinci grup ve onun önderleri Hüseyin Avni, Ali Şükrü, Ziya Hurşit Beyler "dinci ve gerici", hilafeti kurmak isteyen insanlardı. Mustafa Kemal önderliğindeki Birinci Grup, çökmüş Osmanlı kurumları ve kültürünü ortadan kaldırıp, yerine modern, lâik devrimci, demokratik kurumlarla, rasyonel bir ideoloji ve mantalite getirme hedefiyle hareket eden ve sonunda bunu başaran radikallerin grubuydu. İkinci grup ise; sıkıca sarıldığı Osmanlı kurumlarının muhafazasını amaçlamıştı. Esas olarak Meclis'in şeriat yanlısı, dinci, muhafazakar, gerici unsurları tarafından oluşturulmuştu. Bunlar laik, modern bir devletin kurulmasına karşıydılar.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin en demokratik Meclisi olan birinci Meclis'te, I.'nci grubun kurulduğu 1921 Mayısı'ndan sonra bir yılı aşkın süre örgütsüz olarak faaliyette bulunan muhalif mebuslar 1922 Temmuz'unda İkinci Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubunu kurarak siyasal mücadelelerini örgütlü bir yapı içinde sürdürmüşlerdir.

İkinci Grup'un Kurulmasını Zorunlu Kılan Nedenler

Asıl sorun, meclis egemenliği, yani halkın egemenliği yerine giderek kişisel egemenliğe yönelişten kaynaklanmıştır. Bu sorunun temelini Meclis ve Heyet-i Vekile Reisliği'ni aynı kişide toplayan 1921 Anayasası atmıştı. Bu Anayasal hükümle, hem yasama hem de yürütmenin başı olan Mustafa Kemal'e Meclis yetkilerini kullanma hakkı gibi olağanüstü yetkiler de verilmişti. Bu durum, yakın geçmişte Enver, Cemal, Talat Paşalar'ın kişisel yönetiminin yaşandığı ülkede bazı mebusların zihninde kuşkuların oluşmasına yol açmıştı. Bu mebuslar geçmiş tecrübeleri de göz önüne alarak tüm yetkilerin tek kişinin elinde toplanmasına karşı çıkmışlardır. Anayasanın ayrı bir yasa ile düzenlenmesini öngördüğü Heyet-i Vekile'nin görev ve sorumluluklarını düzenleyen yasanın çıkarılmamış olması Meclis'te ayrı bir huzursuzluk kaynağı olmuş, Meclis başkanlık divanının tarafsızlığı sorunu ile İstiklal Mahkemeleri de iktidar ile muhalefet arasında ayrı bir tartışma yaratmıştır.

Bu perspektiften bakıldığında İkinci Grup'un kurulduğu 1922 Temmuz'una kadar geçen bir yılı aşkın sürede meydana gelen tartışmaların ana temasının Demokratik Cumhuriyetçiler Muhafazakâr Hilafet-Saltanatçılar çatışması olmadığı açıkça ortaya çıkmaktadır. Kaldı ki, İkinci Grup kurulmadan önce yapılan yasal düzenlemelerle de saltanat sorunu büyük ölçüde çözüme ulaştırılmıştı. O noktadan sonra artık tartışılan yeni Türkiye'nin rejimi ve onun taşları idi. Temel çatışmada yanlardan birisini yürütmenin üstünlüğünü savunan bürokratik seçkinciler diğerini ise yasamanın üstünlüğünü savunan demokratlar teşkil ediyordu.

1921 Mayıs'ından 1922 Temmuz'una kadar geçen sürede yoğun tartışmalara neden olan anlaşmazlıkları konu başlıkları sırasıyla şöyle koyabiliriz:

- ***Heyet-i Vekile'nin görev ve sorumlulukları***
- ***Meclise ait yetkilerin kullanılış biçimi***
- ***Başkumandanlık yasası***
- ***Vekil seçimlerinde aday gösterme yönteminin uygulanışı***
- ***Meclis başkanlık bivanının tarafsızlığı***
- ***İstiklal Mahkemeleri***
- ***Temel Hak ve Özgürlükler***

Bu konu başlıkları daha sonra kurulacak olan İkinci Grup'un 7 maddelik ilk programında aynen yer almıştır.

Heyet-i Vekile'nin görev ve sorumluluklarının düzenlenmesi konusu iktidarla muhalifler arasındaki çatışmaların en önemlilerinden birisidir. 1921'de kabul edilen Anayasa'nın 7. maddesi, Bakanlar kurulunun görev ve sorumluluklarının özel bir yasa ile tayin edileceğini hükme bağlamıştı. Anayasanın kabulünden 10 gün sonra Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey'in teklifi ile bu yasa tasarısını hazırlamak üzere bir komisyon oluşturuldu. Komisyonun uzun çalışmalar sonucu hazırladığı yasa tasarısı 24 Kasım 1921'de Meclis'te görüşülmeye başlandı. 18. maddeden oluşan teklif esas olarak "kuvvetler ayrılığı" ilkesinden hareketle yasama ve yürütmeyi birbirinden ayırıyor, kabine sistemine geçişi öngörüyordu. 1.12.1921 tarihli toplantıda söz alan M. Kemal, teklifi ve kuvvetler ayrılığı ilkesini şiddetle eleştirerek teklifin reddini istedi ve yasanın kabulü böylece engellenmiş oldu.

Bakanlar kurulunun görev ve sorumluluklarını belirleyecek özel yasanın çıkarılmaması, Bakanlar Kurulu'nun bazı keyfi uygulamaları, iktidar ve muhalefeti karşı karşıya getirmiştir. Örneğin, Londra konferansına gönderilecek heyet, diplomat tayini, Olağanüstü Savaş Komisyonu kurma girişimi, M. Kemal'in bazı yasalara ilişkin talepleri, Meclis Reisi M. Kemal'e yetki devri gibi konular yoğun tartışmalar yaratmış, muhalif mebuslar Meclis ifadesinin keyfi iradeye üstünlüğünü büyük bir cesaret ve inatla savunmuşlardır.

KONUK YAZAR

1. MECLİS ve LAZİSTAN MİLLETVEKİLLERİ

Toktamış ATEŞ

Her bilim adamının, her yazarın; hoşlanmadığı bir takım konular vardır. Bu "hoşlanmama", bilgiler ve duygular arasındaki çelişkilerden doğar. Örneğin, bir konuda duygusal bir yakınlığınız, ya da sevginiz vardır. Ama aynı konuda öyle bilgileriniz vardır ki; sevginizi dile getirirken zorlanırsınız, bilgileriniz sevginizi dile getirmenizi gölgeler.

Daha önce de değişik fırsatlarda dile getirmiştim. Bilim adamı "tarafsız" olmak zorunda değildir. Pekala şu, ya da bu görüşten yana taraf olabilir. Ama doğru, ama yanlış... Bu onun sorunudur. Fakat bilim adamı (eğer bilim adamıysa), "objektif" (nesnel) ve "dürüst" olmak zorundadır. Zira eğer dağarcığındaki bilgi ile duyguları çatıştığı zaman; bazı şeyleri gözardı etmeye, bazı şeyleri saklamaya çalışırsa, o zaman sorunun boyutu değişir. Sorun sadece o bilim adamının sorunu olmaktan çıkar, bilimin ve "bilimsel yaklaşımın" bir sorunu niteliğine bürünür.

1. Meclis adıyla andığımız, 1. Türkiye Büyük Millet Meclisi, benim çok sevgi ve saygı duyduğum bir kurumdur. Hangi "gruptan" ve hangi düşünceden olursa olsun, bu Meclis'in tüm üyelerine büyük bir saygım ve sevgim vardır. Ülkemizin bugünlerini bu insanlara borçlu olduğumuzu düşünür ve savunurum. Ve bu yüzden derslerimde, bu Meclis'i anlatırken heyecandan yüreğim daralır, kimi zaman sesim titrer, boğazım tıkanır.

Ancak son zamanlarda bu Meclis'le ilgili olarak yapılan kimi değerlendirmeler, doğrusu beni rahatsız etmeye başladı. Neymiş? Bu Meclis cumhuriyet tarihimizin "en demokrat" meclisiymiş... Neden demokratmış bu Meclis? Neden "en demokrat" meclis sayılsın?

Bu soruların yanıtını düşündüğüm zaman, sağlıklı bir yanıt vermekte doğrusu zorlanıyorum. Zira bu Meclis'teki milletvekillerinin çoğu "seçimle" değil, "atamayla" gelmişlerdi. Atamayla gelen bir meclis; nasıl "demokrat", hem de "en demokrat" olabilir? Doğrusu pek aklım kesmiyor...

Bu Meclis'i demokrat olarak niteleyen arkadaşlar sanıyorum bu Meclis çatısı altında Mustafa Kemal'e karşı yürütülen muhalefeti ölçü olarak alıyorlar. Fakat böyle bir ölçü, demokrat olmanın "kıstası" olamaz. Kaldı ki; uygulanan kimi yöntemlerin ve Mustafa Kemal'i engellemek, ya da frenlemek için yapılan kimi önerilerin, demokrasiyle bağdaştırılması da çok zordur.

Fakat ben işte bunları dile getirmekten ve kaleme almaktan hiç hoşlanmıyorum. Ve bu nedenle, bu tür tartışmalara hiç girmeksizin, "1. Türkiye Büyük Millet Meclisi 'büyük' bir meclisti" diyorum. Hiç ayrım yapmaksızın, tüm üyeleriyle...

Bu üyelerden bir bölümü çok renkli kişiliklere sahiptiler. Ve bunlar arasında en göze çarpanlar içinde, kimi "Lazistan milletvekilleri" de vardı. Aslında OGNİ dergisi için bu yazıyı yazmaya başladığımda, bu renkli insanlardan birkaçını ele alarak değerlendirmek istiyordum. Ama korkarım buna yerim kalmadı. Umarım bir sonraki sayıda bu amacımı gerçekleştiririm.

Ancak şu kadarını söyleyeyim ki; Rize'nin Refah Partili sayın belediye başkanının, bir sokağa Ziya Hursit adını vermek istemesinin yolaçtığı tartışmalar çerçevesinde bir değerlendirme yapacaktım. Bu değerlendirmeyi hem 1. Meclis içindeki Lazistan Milletvekillerinin tutum ve davranışları; hem de Karadenizlilerin bölgesel "bağlılık" ve "sevgileri" açısından yapacağım. Ayrıca Ali Şükrü, Topal Osman vb. gibi kişilikleri de değerlendireceğim.

Artık önümüzdeki sayıya...

Yetkilerin kullanılış biçimiyle ilgili en temel tartışma konularından biri de Başkumandanlık sorunudur. Cephelerde savaşın kötüye gittiği bir dönemde M. Kemal Meclis yetkilerini kullanma gibi olağanüstü yetkilerle donatılarak başkumandanlığa getirilmiştir. Muhalif Mebuslar M. Kemal'in başkumandanlığa getirilmesini desteklemekle birlikte Meclis yetkilerinin sınırlı bir süre için dahi olsa bir kişiye devrini kabul etmemişlerdir. Muhaliflerin 1922 Temmuzu'nda İkinci Grup adıyla örgütlenmelerinde bu yasanın önemli rolü olmuştur.

Meclisin açılışını izleyen ilk aylarda, Bakanlar Kurulu üyelerinin Meclis tarafından doğrudan seçilmesi yöntemi benimsenmişti. Ancak M. Kemal'in istemediği bazı mebusların bakanlıklara seçilmeleri üzerine 4 Kasım 1920'de bu yöntemden vazgeçilmişti. Benimsenen yeni esasa göre bakanlar sadece M. Kemal'in gösterdiği adaylar arasından seçilebilecekti. Bu yöntemi Meclis yetkilerine tecavüz sayan muhalifler iktidarla sert tartışmalara girip, çetin mücadelerden sonra 8 Temmuz 1922'de yürürlükten kaldırmışlardır.

Meclis başkanlık divanı üyelerinin Meclis'teki her türlü gruptan uzak durması konusu, muhalif mebusların baştan beri savunduğu bir ilke olmuştur. Muhalifler bunu başkanlık divanının Meclis görüşmelerini tarafsız olarak yönetmesinin güvencesi olarak görüyorlardı. Başta Meclis Reisi M. Kemal olmak üzere Meclis başkanlık divanı üyelerinin Birinci Grup'a üye olmaları muhaliflerin tepkisini çekmiş, oturum başkanları taraflı davranmakla eleştirilmişlerdir.

Olağanüstü yetkilerle kurulan İstiklal Mahkemeleri ve bu mahkemelerin yaptığı haksız uygulamalar bir başka tartışma konusu olmuştur. İstiklal Mahkemeleri 11 Eylül 1920'de asker kaçakları sorununu çözmek üzere kurulmuştu. Mahkemeler Meclis'in seçeceği 3 Mebustan oluşacaktı. Mahkemelerin uygulamaları ve neredeyse her konuda yetkili konuma getirilmeleri sık sık Meclis'e getirilmiş ve eleştiri konusu yapılmıştır. Bu uygulamalar arasında, kaçakların yerine yakınlarını askere almak, yoksa köy ve mahallelerinden para cezası almak, kaçağın malının yakılması, el konulması gibi uygulamalar da vardı. Bu vahşi ve keyfi uygulamalar Meclis'te mahkemelere karşı tepki uyandırmış, yetkilerinin sınırlandırılması, kaldırılmaları için önergeler verilmiştir. Nihayet 17 Şubat 1921'de Mecliste alınan bir kararla Ankara İstiklal Mahkemesi dışındaki mahkemelerin faaliyetine son verilmiştir. Ancak Kütahya-Eskişehir savaşlarında alınan yenilgi ile yeniden 3 mahkeme kurulmuş, M. Kemal'in başkumandanlığa getirilmesi ile de bu mahkemeler doğrudan M. Kemal"e bağlanmıştır. Olağanüstü yetkilerle donatılan mahkemelerin başkumandana bağlanması, üyelerinin seçimle değil atama ile belirlenmesi, verilen kararların aşırılığı ve denetimsizliği, Meclis'te huzursuzluk yaratmıştır. Muhaliflerin tüm uğraşlarına karşın İstiklal Mahkemeleri sorunu uzun süre çözülememiş, bu sorunun çözümü de diğer tartışma konularında olduğu gibi İkinci Grup'un kurulduğu 1922 Temmuzu sonrasına kalmıştır.

Muhalif mebuslar ülkede yasa hakimiyetinin sağlanması, kişi hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması konusunda da duyarlılık göstermişler, sert eleştiriler yapmışlardır. Örneğin Hüseyin Avni Bey, Erzurum'da Albayrak gazetesinde yayınlanan bir makaleden ötürü yazarının tutuklanmasını gündeme getirmiş ve Heyet-i Vekile için gensoru vermiştir. Tunalı Hilmi Bey'in "gensoru da ne oluyor, cephelerde kan ağlıyor" şeklinde sataşması üzerine H. Avni Bey'in verdiği yanıt, kendisinin en ağır savaş koşullarında bile kişi haklarını önplanda tuttuğunu göstermektedir. **"Cepheleri tutacak yasadır, adalettir."**

M. Kemal'in şahsında gerçekleşen yetki toplulaşması ve meclis iradesinin üstünlüğü yerine şahıs iradesinin geçirilmesi uygulamalarına karşı beliren muhalefet hareketi Birinci Grup'un kurulmasından 14 ay sonra 1922 Temmuz'unda İkinci Müdafaa-i Hukuk Grubu adıyla örgütlü bir yapıyı ortaya çıkarmıştır. İkinci Grup'un temel görüşleri şimdiye dek araştırılmamış, resmi görüş doğrultusunda birtakım hayali iddialarla hareket mahkum edilmeye çalışılmıştır.

İkinci Grup'un kurulmasından sonra muhalifler daha önce eleştirdikleri uygulamaları kendi görüşleri doğrultusunda çözmek amacıyla çeşitli girişimlerde bulunmuşlar ve bunların önemli bölümünden sonuç almışlardır. Bu çaba sonucunda vekillerin seçiminde aday gösterme yöntemi, Başkumandanlık Yasası'nın komutana verdiği Meclis yetkilerini sınırsız kullanma yetkisi ve İstiklal Mahkemeleri kaldırılmış, hukukun üstünlüğü ile kişi hak ve özgürlüklerini güvence altına alan Hürriyet-i Şahsiye Yasası çıkarılmıştır.

Ali Şükrü Bey'in Katli

26 Mart 1923 günü akşamı İkinci Grup lideri Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey aniden ortadan kaybolur. Olayın yankısı derhal Meclise yansır ve İkinci Grup'a mensup mebuslar söz alarak cesedin ve cinayeti yapanların bulunmasını isterler. Hüseyin Avni Bey Mecliste yaptığı tarihi konuşmasında:

"Bu alçakça cinayete içi-

nizde titremeyen bir kişi tasarlayamam. Öyle bir kişi varsa alçaktır. Bir grubun, bir düşüncenin temsilcisi olan insanın milletin esenliği için söyleyeceği söz, yazacağı yazı değerlidir. Bu kalem kırılmaz, bu düşünce ölmez. Türk milleti bir bayrak çekmiş, onun altında kanunlar yayınlamış. Bu kanunun üstüne çıkan alçaklar kahrolsunlar. Kendini sorumsuz, kanunüstü sayanlar namussuzdur. Onlar ki kendilerini kanunun üstünde sayarlar namussuzdurlar."

Daha sonra Lazistan Mebusları Ziya Hurşit ve Necati Memişoğlu söz alırlar. Meclis birbirine girmiştir. Cinayet olayının Mecliste yarattığı infial üzerine Başbakan Rauf Bey harekete geçer ve yapılan soruşturmada cinayeti M. Kemal'in Muhafız Komutanı Topal Osman'ın işlediği anlaşılır. Olayın böyle bir sonuca ulaşması siyasi ortamı iyice gerginleştirir. Zira katilin Topal Osman olması ve onun M. Kemal'in muhafız komutanı olması örgütlü bir siyasi cinayet gerçekleştirildiğini zihinlerde çağrıştırmaktadır. Esasen Meclisin son toplantılarından birinde tartışmalar oldukça gerginleşmiş ve her iki grup üyeleri birbirinin üzerine yürümüşlerdir. Silahlı çatışmaya az kalmıştır. Hatta M. Kemal eli cebinde kürsüden inerek Ali Şükrü Bey'in üstüne yürümüş, Meclis Başkanı Ali Fuat Cebesoy elindeki çanı M. Kemal'in önüne atarak ortalığı yatıştırmaya çalışmıştır.

Ortamın gerginleşmesi ve infialin artması üzerine Topal Osman'ın yakalanması kararı verilir. Muhafız tabur Komutanı İ. Hakkı Tekçe görevlendirilir. Topal Osman üzerine asker gelince büyük bir hayal kırıklığı ve şaşkınlıkla M. Kemal'in Çankaya'daki evine saldırır. İçeride kimseyi bulamayınca eşyaları kırar, döker. Neticede yaralı olarak yakalanır ve kan kaybından ölür.

Topal Osman ve Ali Şükrü Bey'in öldürülmeleri olayı bugün dahi tam olarak açıklığa çıkmış bir olay değildir. Ancak olayın canlı tanıklarının yazdıklarına başvurarak sonuca ulaşmak mümkündür. Topal Osman'ın üstüne asker gelince M. Kemal'in evine saldırması son derece anlamlı ve düşündürücüdür. Gene M. Kemal'in evinden ayrılıp operasyon sırasında İstasyondaki eve yerleşmesi de garip olsa gerek. Netice olarak şu söylenebilir ki, taraflar arasında yapılan anlaşma M. Kemal tarafından tek taraflı olarak bozulmuş ve Topal Osman feda edilmiştir.

Yeni Seçim Kararı Alınması

Ali Şükrü Bey'in katlinin yarattığı olumsuz havanın da etkisiyle 1 Nisan 1923'de Meclis seçiminin yenilenmesine karar verilir. Ancak Meclis'te tartışmaların yoğunlaşması ve M. Kemal'in diktatörlüğe doğru gittiği şeklinde şüphelerin mebuslar arasında da yoğunlaşması nedeniyle kararın daha önce alınmış olması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim M. Kemal Ocak 1923'de İzmit'te gazetecilere bu kararlılığını ifade etmiştir.

Seçim kararı alınmasından sonraki en önemli gelişmelerden biri de Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun değiştirilmesidir. İkinci Grup'un direnmesine karşın kanun kabul edilmiştir. Bu değişiklikten sonra artık Birinci Grup dışındaki siyasi grup ve örgütlerin faaliyetlerini sürdürme olanağı kalmamış ya da en azından vatan hainliğiyle suçlanma tehlikesi doğmuştur.

Mevcut gelişmeler sonucu İkinci Grup'un seçimlere grup olarak katılmama kararı almasını takiben Birinci Grup yalnız başına kalmış, iki dereceli güdümlü seçimler merkezden belirlenen Birinci Grup adaylarının başarısıyla sonuçlanmıştır. Böylece İkinci Grup üyelerinin hiçbiri seçilmemiş ve 1923 seçimleriyle birlikte İkinci Grup tarih sahnesinden silinmiştir.

İkinci Grup Neden Tasfiye Edildi?

Daha Milli Mücadele döneminde kalıcı bir sistem olarak M. Kemal tarafından tek parti yönetimini kurma yönünde irade belirlenince, bu yönetim biçiminin önünde engel oluşturacağı açık olan İkinci Grup'un neden tasfiye edildiği ortaya çıkmaktadır. Çoğulculuğu reddeden seçkinci anlayış muhalefet odaklarını hoş karşılamamış ve bu odakları ortadan kaldırmıştır.

İkinci Grup faaliyet gösterdiği süreçte dönemi olağanüstü kılan konularda muhalefet etmemiş, muhalefetini esas olarak iç politikada kurumlaşma eğilimi gösteren otoriter yapıya yöneltmiştir. Grup, M. Kemal'in kişi tahakkümü anlayışına tavır almış, Meclis egemenliği kavramına dayanarak, ülkede kanuna dayalı, temel hak ve özgürlüklere saygılı yönetimin kurulması için siyasal çaba sarfetmiştir.

İkinci Grup'un verdiği mücadele, Birinci Meclisin günümüzde de Türkiye'nin en demokratik meclisi olarak anılmasını olanaklı kılmıştır.

Kaynakça:

Ahmet Demirel-Birinci Mecliste Muhalefet
Cemal Şener- Topal Osman Olayı
Kadir Mısırlıoğlu-Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey
Ali Fuat Cebesoy- Siyasi Hatıraları
Falih Rıfkı Atay- Çankaya
Doğan Avcıoğlu-Türkiye'nin Düzeni
Fahri Can-Kara Vasıf Bey
Mahir İz-Yılların İzi
Feridun Kandemir-*Söylemedikleriyle* Rauf Orbay
OGNİ, Sayı 3- Topal Osman Kahraman (mı?)

YORUM

GÜNEY KAFKASYA'DA KARMAŞA

Richard CLOGG

Gürcüstan 1991 Nisan ayında Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını ilan etti. 2.5 yıldan kısa bir süre sonra, 1993 Kasım başlarında ülke çözülmenin eşiğinde görünüyordu. 30 Eylül'de Sohum'u ele geçirdikten sonra bütün Abhazya'da kontrolü sağlayan Abhazların ve müttefiklerinin karşısındaki küçük düşürücü hezimet, Gürcüstan silahlı kuvvetlerinin moralinin tamamen yokolmasıyla sonuçlandı. Sohum muharebesinin en yoğunlaştığı dönemde, **devrik başkan Zviad Gamsaxurdia, Çeçenistan'daki sürgünden dönerek, kendisine bağlı güçlerin yoğun olduğu Abhazya-Gürcüstan sınırındaki Megrelya bölgesine geldi. Gamsaxurdia'ya bağlı birliklerin kısa zamanda Tiflis'e ilerlemesi ve, bu arada, Şevardnadze'yi devirmesi an meselesi olarak görünüyordu.**

Fakat olaylarda büyük değişiklikler yaşandı ve Şevardnadze'ye bağlı birlikler kasım ayı başlarında Megrelya'da tekrar kontrolü ele geçirdi. Gamsaxurdia, ikinci kez, bilinmeyen bir sürgün yaşamına sürüklendi. [Bu olaylardan bir ay sonra Gamsaxurdia belirsiz bir şekilde öldü veya öldürüldü.]

Şevardnadze sadece Bağımsız Devletler Topluluğu'na (BDT) üyelik için başvurmak zorunda kalmadı (bu hareket aşırı milliyetçi vatandaşlarının çoğu tarafından eleştirildi), fakat batı Gürcüstan'da otoritesinin sağlanabilmesi için Rus askeri yardımını istemek zorunda da kaldı. Sadece bir kaç hafta önce Abhazya'nın kaybedilmesinin günahını Rusya'ya yükleyen Şevardnadze için bu önemli bir tavır değişikliğiydi.

Şevardnadze'nin geleceği kısa dönemde oldukca parlak görünse de, politik ününün bile gelecekte Abhazya'daki gibi büyük sorunları aşmasına yardım edeceğini söylemek zordur. Rusya'nın şimdi Gürcüstan'daki etkisi çok fazladır ve bu, Rusya'nın "yakın çevresi"ndeki etkisini kurma yolundaki çabalarının bir parçası olarak görünmektedir. Bu sonbalardaki gelişmelerden önce bile Güney Osetya, fiili olarak Rusya'nın koruması altındadır. Her ne kadar Gürcü askeri önderliğindeki kızgın insanlar Abhazya'nın derhal yeniden işgal edilmesinden bahsediyorsa da, İngur nehri boyunca mevzilenmiş Abhazlar ve müttefikleri, Gamsaxurdia'nın kırık-dönük ordusundan çok daha büyük bir engel teşkil etmektedir. Daha da önemlisi, **potansiyel olarak eski Sovyetler Birliği'nin müreffeh ülkelerinden biri olan Gürcüstan ekonomisi tamamen çökmüştür. Ülke, Abhazya'dan gelen onbinlerce çaresiz mülteciyle doludur. Sınai üretim hemen hiç yoktur. Uzun ekmek kuyrukları ve yoksulluk düzeyindeki ücretler Tiflis'te günlük yaşamın parçasıdır. Yasadışılık heryerde yaygındır.**

Abhazya ile savaş Gürcüstan'ı bu hale getirmiştir. Batı'da Şevardnadze'yi mazur göstermek isteyenler, Sohum'a 1992 Ağustos'unda yapılan saldırının suçunu o zamanki Savunma Bakanı Tengiz Kitovani'ye yükleyerek Şevardnadze'nin sorumluluğunu azaltmak istemektedirler. Fakat Gürcü liderin kendisi, Gürcü ve Abhaz tarafından binlerce insanın ölmesine yol açan ve ekonomiye dayanılmaz bir yük getiren bu savaşın başlatılmasının sorumluluğunu kamuoyu önünde kabul etmiştir.(1) Temmuz 1993'de savaş harcamalarının Gürcüstan'a günde 50 milyon rubleye mal olduğu söyleniyordu.(2)

Abhazya'daki Abhazya'daki savaş, Tiflis'in bakış açısıyla çarpıtılmış medya haberlerinden dolayı basında az ve yanlış yer almıştır. **Gerçekten de, Şevardnadze'nin gazeteciler üzerindeki etkisi, batılı diplomatlar ve politikacılar**

üzerindeki etkisinden az değildir. Bunun tersine, Abhazya'yı gezen gazetecilerin haberini açıkca daha dengelidir.

Abhazlar sürekli olarak Türki bir dil konuşan Müslümanlar olarak tanımlanmaktadır. Fakat, gerçekte, Abhazların yarısı Hıristiyan Ortodoks, yarısı da Sünni Müslümandır.[3] Abhazların çoğunun dini bağları güçlü değildir ve Abhazya bölgesinde hiç cami yoktur. Mevcut çatışmanın dini bir boyutunun olmadığı açıktır. Abhazlar Türki bir dil de konuşmazlar. 56 sessiz ve 2 sesliden oluşan karmaşık dilleri Kuzey-Batı Kafkas dil grubuna aittir.

Ortodoks Hıristiyanlığa dönüşünü kamu gösterisine dönüştüren ve ziyaretçilerini bir ikonanın altında kabul eden Şevardnadze, Ortodoks Sırpların yaptığı gibi, Abhazya'daki savaşı Hıristiyan uygarlığının Gürcü muhafızları ile Müslüman köktendinciler arasında bir mücadele olarak göstermek istemektedir. Gürcüler, gelişimi Balkanlar'da çok açık olan ve bir politik güç haline dönüşmeye başlayan Ortodoks dini bloğunun bir parçası olarak görülmelidir. Fakat Ortodoks Hıristiyanlık, disiplinsiz Gürcü kuvvetlerinin elinde acı çeken Abhazya'daki Rumların[4] ve sayıca Abhazlar'dan biraz az olan, Gregoryen Hıristiyan Ermeniler'in güvenliğini sağlamaya yetmemiştir.

Abhazya krizinin batıdaki algılanışında belki en vahim hata, 19. ve 20. yüzyıldaki etnik temizleme ve mecburi göç hareketleri sonucu Abhazların kendi anayurtlarında nüfusun sadece %17'sini oluşturduğu gerçeğinin sürekli vurgulanması olmuştur. Bu durum, Abhazların askeri zaferlerini sadece Ruslardan büyük miktarda yardım almak suretiyle gerçekleştirebileceğinin yaygın olarak kabullenilmesine yolaçmıştır. Genellikle, Abhazların, Abhazya'daki Gürcü nüfusuna karşı koalisyonda, (öncü olmakla birlikte) sadece bir öğe olduğu unutulmaktadır. Ayrıca **Abhazya'da kendi dilleri olan Megrel-Lazlar'ın nüfusu, Gürcüler'in nüfusundan çok daha fazladır.**

Nüfusun %14'ünü oluşturan Ruslar, Ermeniler (%15) ve Rumlar (%3) Abhazlarla birlikte savaştılar. Çatışmanın başlarında Gürcü olmayan halkı istedikleri gibi yağmalayan Gürcü kuvvetlerinin davranışı sonucu bu koalisyon üyelerinden de, Çeçenlerden, Çerkesyalılardan, Khaberdeylerden ve diğer halklardan da önemli ölçüde yardım aldı. Kazak birimlerinin de aktif olduğu belirtildi. Son çatışmalardan sonra bir gazetecinin İngur nehri önlerinde karşılaştığı bir tankta üç Abhaz, iki Ermeni, iki Khaberdey, iki Rus ve bir Çeçen vardı.[5]

Savaş, 1860'larda Çarist etnik temizleme politikaları sonucu oluşan Abhaz diasporasının da sesini yükseltmesini sağladı. 130 yıllık sürgünden sonra bile çoğu hâlâ Abhazca konuşan yüzbinlerce insandan oluşan diasporanın büyük bir kesimi Türkiye'de bulunmaktadır. Orta Doğu'da da dağınık Abhaz yerleşimleri mevcuttur (1967 öncesinde Golan tepelerindeki köylerden biri Abhaz köyüydü). Diasporadan gönüllüler Abhazya'ya gittiler. Diasporanın Abhazya'ya dönüşü aktif olarak teşvik edildi.

Rusya Federasyonu'na bağlanma isteklerini gizli tutmayan Abhazlar'a Rusya ordusu içinde önemli ölçüde sempati duyulduğu açık olmakla birlikte, Ruslar'ın ayrılıkçılara verdiği resmi ve kapalı desteğin derecesini saptamak zordur. Bir miktar Rus yardımı olduğu açık, fakat bu yardımın boyutları batılı gözlemcilerin zannettiği ölçüde değil. Abhazlar'ın askeri başarılarının, en azından bir kısmı, sıkı disiplinleri ve yüksek moralleriyle açıklanabilir. Gürcü (zorunlu)askerler şiddetli çarpışmalara katılma konusunda (anlaşılır nedenlerle) pek istekli olmadıkları halde, Abhazlar, Gürcü yöneticilerin açık jenosit tehditleri karşısında bir etnik grup olarak ölüm-kalım mücadelesi veriyorlardı.

Gürcü Savunma Bakanı Karkarashvili askeri dobralıkla bütün Abhazlar'ı yeryüzünden temizlemekle tehdit ederken, Gürcü Abhaz-İşleri Bakanı Khaindrava daha dolaylı ve müstehzi bir yaklaşım sergiledi. Ona göre Abhazlar o kadar azdı ki, sadece 15000 Abhaz gencini öldürmek, soylarını kurutmak için yeterliydi.[6] Koşullar bu jenosit tehditlerinin uygulamaya konmasını engelledi fakat Gürcüler, Abhaz Devlet Üniversitesi'ni, Abhaz Devlet Arşivi'ni ve müzeleri yakarak Abhaz kültürel mirasının önemli bir kesimini yok etmek suretiyle amaçlarına ulaştılar.

Abhazlar'ın 16-17 Eylül [1993]'deki Sohum saldırısı, 14 Ağustos 1992'de çatışmaların başlamasından sonra başkente karşı gerçekleştirilen üçüncü önemli saldırıydı. 1993 başlarındaki sal-

dırı başarısızlıkla sonuçlandı; Temmuz'daki büyük saldırı başarıyla sonuçlanmak üzereyken, Rusların baskısı sonucu Abhazlar 27 Temmuz'da Soçi'de ateşkes anlaşmasını imzalamak zorunda kaldılar. Anlaşmaya göre iki taraf silahsızlanacak, bu arada Gürcü birlikleri derhal Abhazya'dan çekilecek ve meşru hükümet Sohum'a dönecekti. Aradan haftalar geçmesine rağmen ateşkes anlaşmasının uygulanması gecikince (Şevardnadze'nin yerel askeri komutanları anlaşmaya uyma konusunda ikna edemediğine ilişkin bazı kanıtlar vardır). Abhazlar'ın sabrı tükendi ve şehrin ele geçirilmesine yönelik son ve başarılı teşebbüsleri başladı. Daha sonra Abhaz yöneticilerinin de kabul ettiği gibi, bu açıkca ateşkes anlaşmasının ihlaliydi.

Şevardnadze, sivil halkı korumak için acı sona kadar Sohum'da kalacağına ilişkin sözünde durmadı. Şehrin düşmesinden sonra, Gürcü kuvvetlerinin daha önce yaptığı gibi Abhaz kuvvetlerinin de yağma ve "etnik temizlik" yaptığına ilişkin iddialar arasında **Megrel-Lazlar ve Gürcüler'in büyük bir kesimi kaçtı.** 19 Ekim 1993'de, ABD, İngiltere ve Fransa'nın önerisiyle, Birleşmiş Milletler, Abhazlar'ı ateşkes anlaşmasını ihlal etmekle suçlayan ve Gürcüstan'ın bölgesel bütünlüğünün savunulduğunu tekrarlayan 876 sayılı kararı kabul etti. Başkan Clinton, Şevardnadze'ye kişisel desteğini açıklayan bir mesaj gönderdi. (1993 başlarından beri Gürcüstan'da gizlice kalan Amerikan Özel Kuvvetleri'nden bir grup Şevardnadze'nin muhafızlarını eğitiyordu.)

Gamsaxurdia'nın yenilgisinden sonra Şevardnadze'nin askeri komutanlarının Abhazya'ya derhal saldırıda bulunacağı yönündeki tehditler şimdiye kadar gerçekleşmedi. Bu arada Rusya, Gürcüstan ve Abhazya arasındaki sınırı oluşturan İngur nehrini geçmemeleri konusunda iki tarafı kesin bir dille uyardı.

Bölgenin uzun-dönemli barış ve istikrar görünümü net değil. **Şevardnadze Gamsaxurdia'dan kurtulmuş olabilir fakat Megrel-Laz sorunundan kurtulmuş değil. Gerçekte, Gürcü karşı-saldırısını gerçekleştiren Mkedrioni (Süvari) birliklerinin davranışları, Megrel-Laz nüfusu Tiflis'ten daha da uzaklaştırdı. Yakın gelecekte Batı Gürcüstan'da Tiflis yönetimine karşı çıkışların olması olasıdır.** Uluslararası topluluk Gürcüstan'ın bölgesel bütünlüğü ilkesine bağlı ve Abhazya'nın bağımsızlığının tanınması olası görünmüyor.

Orta dönemde Gürcüler'in, büyük ölçüde Rus yardımı olmadan Abhazya'da tekrar egemen olabilmeleri mümkün görünmüyor. Böyle bir yardımın gelip/gelmeyeceği de belli değil[7] . Gelecekte iktidarda kalacağını varsayarsak, Yeltsin, Gürcüstan'a Abhazya'yı yeniden almak için yardım etmesi durumunda, desteğine muhtaç olduğu ordudaki unsurların olası tepkilerini göz önünde bulundurmak zorundadır. Sohum muharebesinin en yoğunlaştığı dönemde Rusya Savunma Bakanı Pavel Grachev, Gürcüler'e şehri terketmelerini öğütlediği ve Gürcüler'in azınlıklara nasıl muamele edilmesi gerektiğini bilmediğini söylediği zaman, görüşlerini açıklıkla ifade etmişti.

Güç kullanmaya kalktığı zaman Yeltsin'in göz önünde bulundurması gereken bir başka etken de Rusya Federasyonu'na bağlı Kuzey Kafkasya Cumhuriyetleri'nin Abhazya'ya desteği aşikar ve bu cumhuriyetler birbirlerine sarılmazlarsa, ayrı ayrı yok olacaklarının bilincindeler. Çeçenistan'a diz çöktürme teşebbüsleri ve Parlamento'ya saldırıdan sonra Moskova'daki Kafkasyalılara kötü davranılması bölgede öyle bir hava oluşturdu ki, Abhazya'ya yönelik Rusya'nın açık desteğindeki bir saldırı, Kuzey Kafkasya'da genel bir ayaklanmanın kıvılcımı olabilir.

İngiltere Kraliyet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü yayın organı" World Today" Dergisi'nin Ocak 1994 sayısından tercüme edilmiştir.

Notlar

1. *The Independent gazetesi, Londra, 24 Eylül 1992.*
2. *Elizabeth Fuller, "Edward Şevardnadze Via Dolorosa", RFE/RL Research Report, cilt 2, n. 43, 29 Ekim 1993, s. 20.*
3. *Alexandre Benningsen ve S. Enders Wimbush, Muslims of the Soviet Empire: A Guide (Londra, 1985), s. 213. [Bu kitap Sovyet Müslümanları adıyla Türkçeye'de çevrilmiştir.]*
4. *Rumlar'ın Gürcüler tarafından katledilmesi Vlasis Agtzidis'in Eleftherotypia'da 29 Ağustos 1993'de çıkan bir makalesinde belgelenmiştir.*
5. *Anatol Lieven, "Cavalier Attitudes", The Times Magazine, 13 Kasım 1993.*
6. *BBC Summary of. Worid Broadcasts, 27 Ağustos 1992; Le Monde Diplomatique; Nisan 1993.*
7. *Çatışmaların ilk yılında Abhazya'daki Rus politikasının karmaşıklığı ve belirsizlikleri Catherine Dale tarafından incelenmiştir. "Turmoil in Abkhazia: Russian Responses", RFE/RL Research Report, c. 2, n. 34, s. 48-57.*

KAFKASYA-LAZ KÜLTÜREL DAYANIŞMA KOMİTESİ BASIN SÖZCÜSÜ AVUKAT AHMET H. KIRIM'LA SÖYLEŞİ

Yusuf AYDINLIK

19 Haziran 1994 tarihinde bir basın açıklamasıyla kendisini deklere eden **"Kafkasya-Laz Kültürel Dayanışma Komitesi"** Basın Sözcüsü'yle komite ve amaçları konusunda bir söyleşi yaptık. Bu söyleşiyi sunuyoruz:

— Komitenizin kuruluş amacı ve faaliyet alanı hakkında bilgi verir misiniz?

— İlk basın açıklamamızda da açıkladığımız gibi; amacımız "Sovyetler Birliği" ve özellikle de Stalin yönetimi sırasında haksızlıklara uğrayan insanlarımızın haklarını yasal zeminlerde ve ülkelerin toprak bütünlüğü ilkesine saygı temelinde çözmek için girişimlerde bulunmak, Türkiye Lazları ve Kafkasya Lazlar'ı arasında kültürel ilişkileri geliştirmektir.

— Stalin döneminde Lazlar'a karşı yapılan olumsuz uygulamalardan bahseder misiniz?

— Herşeyden önce bilinmesi gereken önemli bir nokta var: Kafkasya'lı halklar yazıya 1920'li yıllarda geçmeye başlamışlardır. Yazıya geçen Çerkes Halkları Kiril alfabesini kullanmaya başladılar. Yine aynı zamanda Lazlar da yazıya geçti. Ancak diğer Kafkasya halklarından farklı olarak Lazlar Latin alfabesine dayalı bir alfabe kullandılar. Laz okulları açıldı. Laz çocukları kendi dillerinde eğitim görmeye başladılar. Lazca yazılı bir dil haline geldi. Ders kitaplarının yanı sıra, kültür hayatıyla ilgili diğer kitaplar da yayınlanmaya başladı. Lazca tiyatrolar sergilendi, gazeteler, broşürler çıkartıldı. Bütün bunlar 60 yıl kadar önce Sovyetler Birliği'nde oldu. Lazca'nın yazılı hale getirilmesini sağlayan şair, bilim adamı ve Pedegog İskender Ǯitaşi'yi rahmetle anıyorum. Ayrıca burada rahmetle anmak istediğim diğer önemli bir şahsiyet de Xasan Helimişi'dir. Helimişi Sovyetler Birliği'nin yetiştirdiği önemli Laz ressam ve düşün adamıdır.

Hayatını Laz halkına adayan İskender Ǯitaşi Stalin döneminde katledildi. Megrel-Lazlar da "Kazakişi Gazeti" adıyla bir gazete yayınladılar ve Megrelce'nin yazılı hale getirilmesi ve özerklik konusunda önemli çalışmalar yaptılar. 1926 nüfus sayımları dahil nüfus kayıtlarına Megrel-Laz olarak geçen bu insanlar, daha sonra nüfus kayıtlarına "Gürcü" olarak geçirildiler. Okulları, gazeteleri kapatıldı. Seçkin evlatları katledildi. Kitlesel göçlere maruz kaldılar. Bu konularda KGB arşivleri ve Komünist Parti kararları tozlu raflardadır. Çabalarımız bunların kamuoylarına maledilmesidir. Özetle; Stalin

döneminde ve sonrasında Megrel-Lazlar yok edilmeye, Gürcüleştirilmeye çalışıldı.

Stalin döneminde diğer Kafkas halkları ve Müslüman Gürcüler de çeşitli işkencelere, kıyımlara ve sürgünlere tabi tutuldu. Bugün bu dönem sorgulanıyor. Yapılan haksızlıklar ortaya konuyor. Megrel-Lazlar'a yapılan haksızlıklar da tamir edilmeli. Halkların, itibarları iade edilmeli. Yeniden kendi dillerinde eğitim görmeleri sağlanmalı. İlk adım olarak nüfus kayıtlarına tekrar Megrel-Laz olarak geçirilmeliler.

— Bugün Lazlar Kafkasya'da nerelerde yaşıyorlar?

— Gürcüstan'da, Acaristan'da, Abxazya'da ve sürgün edildikleri diğer yerlerde. Sayıları konusunda bir şey söylemek şu anda mümkün değil. Çünkü "Gürcü" kabul ediliyorlar. Bu bahsettiğim yerlerde toplam 1.500.000 civarında bir nüfus olduğunu söylemek mümkün. Bunların büyük çoğunluğu Hıristiyan Laz olan Megrellerdir.

— Yeni durumda Abxazya hakkında neler düşünüyorsunuz?

— Herşeyden önce binlerce yıl önceki ahaliyi temel alarak veya yüz yıl önceki nüfusu temel alarak bugünün Abxazya'sında sağlıklı çözümlere ve barışa ulaşmak mümkün değildir. Abxazlar, Abxazya'da yüzde 17'lik bir nüfusa sahip olabilirler. Megrel-Lazlar ve Gürcüler yüzde 40'lık bir nüfusa sahip olabilirler. Ülkenin adı da Abxazya olabilir. Bütün bunlar sorunun çözümünde temel veriler olarak alınamaz. Dayanılması gereken en önemli temel Abxazya'nın Abxazya'da yaşayan herkese ait olduğudur. Abxazya'da ne kadar süredir yaşadıkları önemli değildir. Herkes Abxazya yurttaşıdır ve çok da kısa olmayan bir süredir birlikte yaşamışlar, birlikte üretmişler ve en önemlisi de ortak değerleri vardır. Bu insanların kaderi aynıdır. Birlikte yaşamaya mahkumdurlar. Hiç bir dış tesir Abxazya'da yaşayan tüm Abxazyalılar'ın birliğini engelleyememelidir. Abxazya'da yaşayan ve etnik kökeni ne olursa olsun herkes Abxazya'ya yurtaşlık bağıyla bağlı olmalıdır.

Lazlar için söylersek; sayıları, yaşadıkları yerler konusunda şu anda sağlıklı bilgiler yok. Ancak bu insanlar diğer etnikler gibi mutlaka kendi dillerinde, en az ilkokul bazında ve yerleşim durumları da göz önüne alınarak eğitim alabilmelidirler.

Üniversite'de Laz dili uzmanları yetiştirme konusunda da düzenlemelere gidilmelidir. Megreller de mutlaka kendi dillerinde, eğitim görmelidirler. Bu Abxazya'nın toprak bütünlüğü ve geleceği için son derece önemlidir. Megrellerin kendi dillerinde gazeteleri, kitapları, kültürel etkinlikleri devlet tarafından teşvik edilmeli ve desteklenmelidir. Nüfus kayıtlarına yeniden Megrel-Laz olarak geçirilmeleri gereken bu insanlar parlamentoda temsil edilmelidirler. Bu söylediklerim sadece Megrel-Lazlar için değil Abxazya'da yaşayan Ruslar, Rumlar, Ermeniler, Gürcüler ve Kırım Türkleri için de geçerli olmalıdır. Her etnik kendi kültürel değerlerini yaşatabilmelidir.

— Abxazya'dan savaş nedeniyle göç edenler konusuna nasıl bir çözüm düşünüyorsunuz?

— Savaş sırası ve sonrası 250.000 civarında insanın Abxazya'dan ayrılmak zorunda kaldığını biliyoruz. Bu rakamın 200.000'e yakını Megrel-Laz'dır. Megrel-Lazlar ve Gürcüler tekrar Abxazya'ya dönebilmelidirler. Bu konu uluslararası yasalara göre düzenlenebilir. Yanlız Tiflis'in ırkçı görüşleri doğrultusunda komşusuna kurşun sıkanların yeri Abxazya olmamalıdır. Abxazya'da yaşayan Abxazlar, Megrel-Lazlar, Gürcüler, Ermeniler, Rumlar, Kırım Türkleri ve diğerleri Stalin dönemi boyunca ve sonrasında aynı kaderi paylaşmışlardır. Bu insanlar kardeştirler. Birbirlerinin düşmanı değil dostu olmak durumundadırlar. Kafkasyalılar bir elin parmaklarıdır.

— "Eski Sovyetler Birliği" dönemindeki bu haksızlıklara karşı ne gibi çalışmalar planlıyorsunuz?

— Burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta var: Biz Abxazya'nın da Gürcüstan'ın da toprak bütünlüğüne saygı temelinde bu kültürel sorunlara çözüm bulunabileceğine inanıyoruz. Sınırların değişmezliği kutsal olmalıdır. Ancak bir ülkede yaşayan etniklerin kendi dillerinde eğitim görmeleri de göz ardı edilemez. Burada Yeltsin yönetimine önemli görevler düşmektedir. Bölgede bir güç olduğu için Rusya yeni dengelerde, eski hataların tamiri için gayret göstermelidir.

Biz, Kafkasya'da yaşayan Megrel-Lazlar'ın kültürel haklarını yasal zeminde savunmak ve yetkili mercilere başvurarak, gaspedilmiş haklarının iadesini istiyoruz. Bu konuda birey olarak duyarlı olan herkes bizimle bağlantı kurmalı, herkes kendi çapında ve dilekçe bazında da olsa bir çaba içinde olmalıdır. ❑

KAFKASYA-LAZ KÜLTÜREL DAYANIŞMA KOMİTESİ'NDEN DUYURU

19 Haziran 1994

Hızla değişen, eski dünya dengelerinin yerini yenilerine bıraktığı ve bunların da yeni oluşumlara yol açtığı bir dünyada yaşıyoruz.

Bu yeni dengeler ve oluşumlar, binlerce yıllık zengin bir kültür, dil ve tarihe sahip olan Lazlar'a da kendileriyle ilgili bir takım görevler ve sorumluluklar yüklemektedir.

Eski dengelerden nasibini yeterince alan gerek Türkiye ve eski "Sovyetler Birliği" Müslüman Lazlar'ı ve gerekse de eski "Sovyetler Birliği" Hıristiyan Megrel-Lazlar'ı artık günümüz dünyasında kendi kültürel değerlerine sahip çıkma, geliştirme ve özellikle de eski "Sovyetler Birliği" yönetimi sırasında uğradıkları haksızlıkların tamirini talep etme zorunluluğundadırlar. Eğer biraz daha geç kalınırsa, kaybolacak olan sadece Megrel-Laz kültür değerleri değil, evrensel kültürün zenginliği olacaktır.

Türkiye'nin demokratikleşmesine ve iç barışına ve Türkiye'nin tarihin derinliklerinden gelen ortak değerleri paylaştığı Kafkasya'da dünya denge, barış ve ekonomik gelişmesine katkıda bulunmak ve Türkiye Lazları'nın Gürcüstan ve Abxazya'da yaşayan kardeşleriyle "kültürel" bağlarını güçlendirmek amacıyla "Kafkasya-Laz Kültürel Dayanışma Komitesi'ni oluşturmuş bulunuyoruz.

Basınımızın saygıdeğer mensupları aracılığıyla Türkiye ve Dünya Kamuoylarına duyurulur.

Basın Sözcüsü
Avukat Ahmet H. Kırım
Tel: (0212) 589 37 83
Fax: (0212) 632 69 94

BİR MESAJ

YELTSİN: KAFKAS HALKLARI KAHRAMANCA MÜCADELE ETMİŞLERDİR...

Kafkas-Rus savaşlarının 21 Mayıs 1864'de Kafkasyalı'ların yenilgisiyle sonuçlanmasıyla yüzbinlerce Çerkes/Abxaz, Gürcü ve Laz Osmanlı topraklarına göç etmek zorunda kalmıştı. İnsanlık tarihinin trajik olaylarından bir tanesi olan "Büyük Kafkas Göçü" sırasında büyük çoğunluğu Çerkes haklarından olmak üzere onbinlerce Kafkasyalı (Çerkes/Abxaz, Gürcü, Laz) açlıktan, hastalıktan, kötü koşullardan hayatlarını kaybetmişti. Bugün Kafkasya'da yaşayan Çerkesler, Kafkas-Rus savaşlarının "Jenosit" ve bu savaşlar sonucu anayurtdan koparılmanın da "sürgün" kabul edilmesi için çalışmalar yürütmektedirler. Dünya Çerkes Birliği ve Krasnodar Eyaleti yöneticileri Rusya Federasyonu Başkanı Boris Yeltsin'e çağrıda bulunarak "Jenosit" ve "Sürgün"ün 130. yıl dönümünde resmen kabul edilmesi talebinde bulundular. "Sürgün"ün 130. yıl dönümü (21. Mayıs 1994) dolayısıyla B. Yeltsin şu mesajı yayınladı:*

"Geçtiğimiz asırda Kafkasya topraklarının paylaşımı için Rusya İmparatorluğu, İngiltere, Fransa, İran ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki çekişmeler bize uzun yıllar önceki acı olayları anımsatıyor. Tüm bu devletler, Dağlı halkların çektikleri acılardan dolayı manevi sorumluluk altındadır.

Kafkas Savaşları'ndaki büyük can ve mal kaybından dolayı bugün Rusya insanları derin üzüntü duymaktadır. Bu savaşlar esnasında veya savaşın yol açtığı kötü koşullar nedeniyle veya Anayurtlarından sürülürken yabancı ülke topraklarında yaşamını kaybeden tüm insanları saygı ile anıyor, topraklarının bol olmasını diliyorum. Uzun yıllar önce meydana gelen bu olayların yeni nesiller tarafından unutulmamasını ve bizlerin bu tür felaketlerle bir daha karşılaşmamızı diliyorum.

Ülkedeki politik havaya uygun olarak tarihin çeşitli dönemlerine ve 1820-1860'lı yıllarda meydana gelen Kafkas Savaşları'na ilişkin değişik bakış açıları vardır. Demokratik hukuk devleti prensiplerinin ve insani değerlerin önem kazandığı bugünkü Rusya'da Kafkas Savaşları'nı objektif olarak değerlendirme zamanı gelmiştir. Bu savaşlarda Kafkas halkları yaşamlarını, özgürlüklerini ve ulusal varlıklarını korumak için kahramanca mücadele etmişlerdir.

Kafkas Savaşları sonucu oluşan sorunlar, örneğin Kafkasya'dan sürgün edilenlerin torunlarından Anayurtlarına dönmek isteyenlerle ilgili konular, ilgili tarafların katılımıyla uluslararası normlara uygun olarak çözümlenmelidir.

Günümüzde Rusya ve Kafkasya birbirlerine ayrılmaz bağlarla bağlanmıştır; birisi olmadan diğeri yaşayamaz. Kabarday-Balkar'ın başkenti Nalçik'ta Temriko'nun kızı Maria adına dikilen anıtta "Ebediyyen Rusya ile beraberiz" sözleri yazılıdır. Bu sözlere Rusya'da yaşayan tüm insanlar büyük değer vermektedir.

İnanıyorum ki, demokratik düzenimizi kurmada birlik ve beraberlik içinde olursak, toplumda ve uluslar arasında karşılıklı anlayış ve barış korunursa, bundan ülkede yaşayan tüm halklar kazançlı çıkacak ve Rusya ile Kafkasya'nın önderlerinin amaçladıkları güzel hedeflere ulaşılacaktır."

---

* Batum çevresinden 241 Laz aile İzmid Sancağı dahiline yerleştirilmiştir. (1887-1888 yıllarına ait "Muhacirin Arazi Defterleri-İstanbul Üniversitesi. Kütüphanesi TY. 9126 b ve 9129/b. 1899 yılında 100 nüfus daha gelmiş Yıldız Arşivi, Sadaret resmi Maruzatı, 2470'de)

SVANLAR, OSETLER, TATLAR

Bedri HABİÇOĞLU

SVANLAR

Elbruz Dağı'nın güney eteklerinde yaşayan ve daha Strabon'un dahi bahsetmiş olduğu bu kabile XIX. yüzyılın ikinci yarısında (herhalde) 15.000-20.000 nüfusa sahipti. Dilleri Gürcüce'ye bağlanmakla beraber farklılıkları da vardır. Küçük ve çeşitli yönlerden önemi az olan Kabile idi. Gerek Kafkasya'daki savaşlarda ve gerekse göçlerde herhangi bir rolleri olduğuna dair bir bilgimiz yoktur. Aralarında Hıristiyanlık ve putperestlik yayılmış idi. 1856'da Rus egemenliği altına girmişlerdir.

OSSET (OSET-ASETİN)LER

Aslen Alanlar'dan geldikleri kabul edilmektedir. Dilleri de İranlılar'ın dillerine çok yakındır. Ancak Kafkas dillerinin etkileri altında önemli değişiklikler geçirmiştir.

Kafkasya'da Daryal Geçidi'nin güney ağzında otururlar. Doğularında Çeçenler, kuzeylerinde İnguşlar ve Kabartaylar, batılarında Abazalar ve Gürcüler bulunur. Güneyden de yine Gürcülerle komşudurlar. Onlara Çerkesler Kuşha, kendileri ise İron derler.

Daryal Geçidi'nden başka Liakkva ve Ksa vadilerinde, güneyde Kura'ya doğru Uruk, Fiag-Don ve Ardon ile Yukarı Terek boylarında da yaşarlar. İki gruba ayırırlar: 1. İron, 2. Digor. Bir ayrı grupları da Yukarı Kura'nın sağ kıyısı ile Trialet Dağı'nda ve Borjom'un doğusunda oturuyor.

Ossetler'in çoğu Hıristiyan olduğu için ne Rusya'ya karşı olan mücadeleye, ne de göç hareketine etkili bir şekilde katılmamışlardır. Yanlız Müslüman olanları (ki sayıca çok az oldukları anlaşılıyor) aslen Osset olan General Musa Kundukhov ile birlikte göçe katılmışlardır.

Nüfusları konusunda Orsolle'de (p.20) 110.000, Bryce de (p 54, 1877) yanlız İronlar 30.000, Müller-Hyvarnat'da ise 60.000 ile 110.000 rakamları veriliyor. 1897 nüfus sayımına göre 67.300 kişidirler.

TAT (PADAR)LAR

Safevîler tarafından Bakû, Kuba, Şamahı, Derbent ve Zakatali mıntıkalarında yerleştirilmiş olan İranlılar'dır. Pehlevî Dili'ni konuşurlar. 1877'den önce 64.656 kişi. 1897'de ise 91.300 nüfusa sahip oldukları ileri sürülüyor.

Bedri Habiçoğlu

KAFKASYA'DAN ANADOLU'YA GÖÇLER

Nart Yayıncılık

Güneşlibahçe Sokak No: 41/8
Yazıcı Han, Kadıköy, İstanbul

LAK* MASALLARI

Halil HALİLOV/Sergo HAYDAKOV**

ASLAN, KURT VE TİLKİ

Aslan, Kurt ve Tilki, sık bir ormanın ayrı ayrı yerlerinde yaşarmışlar. Günlerden bir gün, üçü bir araya gelip dost olmuşlar ve birlikte ava çıkmışlar. Avın peşinden çok koşmak zorunda kalmamışlar. Kısa bir zaman içinde bir geyik, bir eşek ve bir tavşan yakalamışlar. Avlarını bir mağaraya götürmüş avcı arkadaşlar. Mağaraya gelir gelmez, Aslan bir yana çekilip Kurt'a:

"Karnım acıktı kardeş, hele şunları sen taksim et de yiyelim" demiş. Kurt da *"peki ağam"* demiş ve iyi niyetle, avları düşündüğü taksim şeklini söylemiş:

"Eşek senin olsun ağam, tavşan Tilki'nin, geyik de benim olsun" demiş. Demiş ama, Aslan bu taksim şeklini beğenmemiş. Kızmış Kurt'a. Yanlama, şöyle bir pençe yapıştırmış Kurt'un kafasına. Kurt'un bir gözü fırlamış ve kafası kan içinde kalmış. Kendi akılsızlığına kızan Kurt, kendi kendine." *Oh olsun sana, akılsız aptal. Beceremeyeceğin işlere karışmak neyine senin"* demiş.

Bu kez Aslan, taksim işini Tilki'ye vermiş: *"Gel kızkardeşim, şimdi sen yap şu işi"* demiş nazikçe.

Tilki de, uzun kuyruğunu sağa sola sallayıp, *"peki Ağam"* deyip işe başlamış:

"Ağam, senin öğlen yemeğin eşek, akşam yemeğin de geyik olsun. Tavşanı da iki yemek arasında yersin" deyip çıkmış için içinden.

Aslan buna fazlasıyla sevinmiş ve Tilki'nin bu hareketine şaşırdığı için, sormuş:

"Hay benim akıllı kızkardeşim, üstün zekalım benim. Böyle taksim etmeyi ne zaman öğrendin sen?"

Tilki, kuyruğunu, yerleri süpürmek istermiş gibi sağa sola sallayarak cevap vermiş:

"Kurt'un fırlamış gözünü görünce öğrendim" demiş.

TİLKİ İLACI

Aslan, birgün hastalanıp yatağa düşmüş. Tilki hariç, yabani hayvanların tümü ziyaretine gelmişler. Gelip gidenleri dikkatle izleyen hizmetkâr Kurt, Aslan'a fısıldamış: *"Ağam, sen farkında mısın? Bütün hayvanlar sana ziyarete geldi ama, Tilki kapıyı bile açmadı."*

Bunu duyan Aslan çok kızmış ve yatağında oturup söylenmiş: *"O kurnaz Tilki'yi bir elime geçirirsem ne yapacağımı bir ben bilirim. Paramı parça edeceğim o'nu"* demiş.

Tilki, bu söylentileri duyar duymaz, zaman geçirmeden Aslan'ın ziyaretine gider. Tilki'yi gören Aslan, kükrer:

"Hay lanetli Tilki, bütün hayvanlar beni ziyaret etti, ama sen, kapımı bile açmaya tenezzül etmedin. Ne demek oluyor bu?" der ve o'nu pençelerinin arasına alıp yatağına çeker.

Acımasız Aslan'ın niyetinin kendisini öldürmek olduğunu anlayan Tilki, savunmaya geçer hemen: *"Senin için ilaç aramaktaydım canım Ağam. Tek isteğim seni çabuk iyileştirmekti. İlacı aramadığım, sormadığım yer kalmadı. Durum böyleyken senin davranışın nedir böyle?"* der.

Birden bire yumuşar Aslan. Tilkiyi boğacakmış gibi sıkan pençeleri gevşer ve kurnaz kurnaz kendisine bakan Tilki'ye sorar:

"Nasıl? Bir ilaç mı dedin?"

"Evet, ilaç. Hem de çok iyi bir ilaç."

"Nedir bu ilaç?" diye sorar Aslan, heyecanla.

"Kurt'un ayak kemiğinin içindeki ilik en iyi ilaçmış. Sadece onu yersen iyileşebilirsin. Bilenlerin hepsi böyle diyor" der Tilki. Aslan, yanıbaşında duran Kurt'un ayağını kapar. Kurt, acıdan, inleye inleye ormana kaçar.

Tilki, arkasından gidip o'nu bulur ve der ki: *"Burnunu lüzumsuz yerlere sokanlara, arkamdan dedikodu yapanlara kırmızı çizmeleri giydiririm ben."*

KEDİ İLE FARE

Kedi, genç ve hareketli fareyi yakalamak için peşinden koşar ama, yakalayamaz. Kendini akıllı sanan kedi, bir kurnazlık düşünür ve fareye şöyle bir teklifte bulunur.

"Sen çok hareketlisin ve hızlı koşabiliyorsun. O durduğun yerden şu ilerideki deliğe koşarsan, ben sana mükâfat olarak bir ölçek buğday vereceğim" der.

Fare, kulaklarını diker ve fazla düşünmeden *"Ufak bir koşu için vereceğin mükâfat çok fazla. Koşmam. Bunun, beni yakalamak için yaptığın bir plan olduğunu biliyorum. Yutmam"* diye cevap verir.

TAVŞAN

Tavşan kendi kendine konuşur:

Şu benim yaşantım ne çekilmez bir yaşantıdır. Herkes bana korkak diyor. İnsanlardan rahat yok. Kartallara bile yem oluyorum. Böyle yaşamaktansa ölmek daha iyidir" der ve intihar etmeğe karar verir. İntiharın şeklini uzun uzun düşündükten sonra, kendini denize atmanın en uygunu olacağına karar verir ve zıplaya zıplaya denize doğru koşar.

Deniz kenarına inerken, otlayan koyunların yanından geçmek zorunda kalır tavşan. Kendisinden korkup kaçan koyunları görünce, durup, yine kendi kendine söylenir: *Vah vah! Benden de korkakları varmış. Atmayacağım kendimi denize, atmayacağım. Henüz o kadar delirmedin daha."*

Tavşan, geldiği yoldan geri dönmüş ve yaşamaya devam etmiş.

---

* Gazi-Kumuk (Lak)lar: Dağıstan'ın merkezinde otururlar. Doğuda Darginler, Batı ve Kuzeyde Avarlar, Güneyde de Kuralılar vardır. Kendilerine Lak (veya lek) diyorlar. Bugün Akuşin, Şoradin, Kurakh, Rutul ve Dakhadayet Kazalarında ve ayrıca Makhaçkale, Buynakski, Hasavyurt ve Kaspiiki'de otururlar. 1886'da 51000 kişi olduklarını Orsolle ileri sürüyor. (Bedri Habiçoğlu, Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler, s. 41, Nart Yayıncılık, İstanbul)

** Çeviren: Musa Ramazan, Kuzey Kafkasya Kültür Dergisi, s. 85-86.

BİR MEKTUP

... BEN BİR MEGREL'İM...

Nugzar DZHODZHUA*

Hepinizin bildiği gibi, Stalin dönemi ve sonrasında ortaya çıkan Megrel ve genel olarak Megrelya sorunu tam anlamıyla engellenmiştir. Bugün, bu "acaip" makale basında yayımlanacak, ancak bu çeşit makaleler ve yazarları tamamıyla ahlaki değerlerden ve tarihsel gerçeklerden yoksun en şiddetli ve en acımasız eleştirilerle karşı karşıyadırlar.

Megrelya ve Megreller olayını geçmişte ve günümüzde sıcak tutanlara karşı böylesi nefreti, zehiri ve garezi nerede biriktirdiğiniz hayret verici bir konudur. Gürcü kültürüyle yetişen ve iyi bir eğitim görmüş olan sizler uygar bir biçimde nasıl karşılık vereceğinizi bilmiyor musunuz? Neden "sözde" Megrel'iz? Veya neden sözde Megrel "köpekleriz"? Geleneksel yöneticilerimiz olan **Dadyanların** Megrel köylüsünü ve genelde aileleri sığır ve bazen de daha kötü muamelelere tabi tutmuş olmaları esas neden olmayabilir. Köylüleri satın almak, satmak, kiraya vermek, hediye gibi sunmak, çeyiz olarak vermek, çiftlik hayvanları ve kuşlarla takas etmek, kızgın şamdanlarla gözlerini çıkarmak, vücutlarına yoğurt sürerek kızgın güneş altında tutmak, organlarını kesmek ve buna benzer diğer zalimane davranışlar Megrelya'da eskiden revaçtaydı.(1)

Çocuklarınız ve torunlarınızla konuşurken onlara hangi dille hitap ettiğinizi sorabilir miyim? (Megrelce mi Gürcüce mi?)

Bana ve şüphesiz doğru düşünen herkese göre; Gürcüler'in ve Megreller'in aralarında "mermi" ile konuşmaları reddedilmesi gereken bir davranıştır.(2) Herşeyden sonra, görüşlerini ve durumunu basında ve televizyonda uygar bir şekilde açıklayan bir adamın, kim olursa olsun, yanlışı nerededir?

M. Dzhanashia(3) şöyle diyor: **"Geçmişi öğrenme arzusu bir halkta, sadece bu halk yüksek gelişme düzeyine ulaştığında doğar ve ulusal uyanıklılık onların arasında gelişir."**

Eğer gerçekten eğitimli ve tamamen namuslu insanlarsanız neden **Gruzija** ve **Gruzin**(4) ile **Sakartvelo** ve **Kartveli**(5) terimlerinin içeriğini açıklamıyorsunuz? Bu terimler içerik olarak aynı mı, değil mi? Aynı olmadıklarını çok iyi bildiğinizden, ama şimdi kabul edilen taraflılıktan dönmeyi imkansız bulduğunuzdan eminim. **Bu** terimleri şimdi açıklayacağım:

Gruzija ve Gruzin terimleri, Megrelleri, Svanları ve Gürcüleri birleştirmek için yapay olarak yaratılmış kollektif terimlerdir. Demek istenen şudur: Bu üç halk **Gruzin** halkını meydana getirmiştir ve ülkeleri de **Gruzija** olarak adlandırılmıştır. Diğer taraftan, **Sakartvelo** ve **Kartveli** terimleri Megrelleri ve Svanları kapsamadığı için kollektif terimler değildir. Bu durumu, **Gruzija/Gruzin** ve **Sakartvelo/Kartveli** eş terimlerin tamamen farklı olduğu izler. **Sakartvelo/Kartveli** terimlerini **Samegrelo/Megreli**(6) terimleriyle veya **Svaneti/Svani**(7) terimleriyle yer değiştirseydik her iki çift terim de Rusca'ya **Gruzija/Gruzin** olarak, aynı yanlış şekilde tercüme edilecekti.

Megrelce'nin yazılı bir edebiyatı bulunmadığına sığınarak bana karşılık vereceğinizi biliyorum. Ancak yazılı bir edebiyata sahip olmanın tek başına etnik bir grubun belirleyici bir özelliği olmadığını anlamalısınız; yazılı edebiyat, bir dilin ses sisteminin ifade edilmesinin bir aracıdır.

Bir Megrel'in Gürcü olmadığını ispata gerek yoktur. Kişi olarak bunu gereksiz buluyorum. Ancak sizlere bazı gerçekleri anlatmak zorundayım. Belki yenilerini anlatmamın yanı sıra, bazı eski gerçekleri de hatırlatmaya çalışabileceğime inanıyorum.

Bütün yabancı bilim adamları Megreller'in Gürcü olmadıkları konusunu teslim ederler. Ne acıdır ki, Megreller'in "kendileri" bu gerçeği bilmezler!

Haziran 1990'da, Londra'da toplanan 5.'nci Avrupa Kafkasoloji Kongresi'nin toplantıları yapıldı.(8) Sunulan tebliğlerden bir tanesi Megrelce ve Lazca'ya ayrılmıştı. Kardeş dil Lazca'nın(9) Türkiye'deki durumu gibi, Megrelce'nin de Gürcüstan'da yok sayıldığı konuları tebliğin tartışılan noktalarındandı. "Bazı nedenlerden" dolayı, bu

tebliğin tartışılan noktalarındandı. "Bazı nedenlerden" dolayı, bu tebliğ hakkında kamuoyuna basın yoluyla bilgi verebilecek hiç bir "bilim adamı" Tbilisi delegasyonundan gönderilmedi. Neden? Çünkü bizim bilim adamlarımız Megreller'in Gürcü olmadıklarını benden ve sizden daha iyi bilirler.

Şu atasözünü duymuşsunuzdur: **"Bazen konuşmak sessiz kalmaktan iyidir. Bazen konuşarak zarara yol açılır."**

Ark. Lamberti, **"Gürcüstan'da ve Megrelya'da 1633-1653 yılları arasında misyoner olarak bulundum,"** diye yazıyor **"Megrelya"** isimli kitabında.(10) Lamberti açıkca, **"İki ülkeyi ziyaret ettim,"** diyor; aksi takdirde, **"Gürcüstan'da ve onun bölgesi Megrelya'da bulundum,"** derdi. Hiç bir şekilde bu son cümleye benzer bir ifade kullanmamıştır.

Eleştirel makalesinde T. Tsivtsivadze(11) şöyle yazıyor: **"Ne yazık ki, Megrelya'nın bazı köylerinde bazı çocukların Gürcüce'yi biraz geç öğrendiklerini yazarken kalemimin kendiliğinden elimden uzaklaştığını hissediyorum."** Bazı istisnalarla T. Tsivtsivadze'nin ifadesindeki "bazı" kelimesi "çoğunluk" ya da "hepsi" kelimesiyle yer değiştirmelidir. Tsivtsivadze şüphesiz fazlasıyla haklıdır, eğer bir Megrel çocuğu Gürcüce'yi okulda öğrenemezse, Megrel çocuğunun anadili Megrelce olduğu için, Gürcüce'yi hiç bir zaman öğrenemeyecektir.

Tsivtsivadze'nin makalesi devam ediyor: **"Bu satırları yazmak zorunda kalmamalıydım, mesalenin özü budur."** Yazar, bu satırları yanlış oldukları temelinden hareketle değil, kelimesi kelimesine doğru oldukları için yazıyor. Ben, kendisine gerçekleri anlattığı için şahsi teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Namuslu bir adam gerçekleri söylemekten korkmamalı.

Ben daha önce de açıkca söylemiştim ve burada da bir kez daha tekrar ediyorum: **Ben Gürcü değil, bir Megrel'im...**

Hiç bir tarihçi, dilbilimci, dil bilgini veya herhangi bir dalda uzman kişi Megrel'lerin Gürcü olduğunu ispatlayamaz. Megreller kendilerini Gürcü olarak kabul etmeye zorlandılar(12) ve işte bu yüzden, bugün ya da yarın ağırlığını hissettirecek ve uzunca bir süre de etkili olacak Megrelya ve Megreller sorunu bunca yıl sıcak kalmıştır.(13)

En son olarak Gürcüstan'da, Megrelya'daki gelişmeler, tek bir Gürcüstan yaratma hayalinin nasıl bir sabun kabarcığı gibi patladığını ortaya çıkarmıştır.(14)

Gürcüleşmiş Megrel Zviad Gamsaxurdia bir makalesinde(15) bizleri Megreller olarak aşağıladı, ancak şimdi bütün dünya O'nun siyasi kariyerinin nasıl trajik bir şekilde son bulduğunu çok iyi biliyor.

Nedenler hepimizin davranışlarına yön verme durumundadır. Bugün resmi olarak hükümet tarafından yasaklanan Megrel diline resmi statü verilmelidir.(16)

Sizin "köpeklerin dili" olarak nitelediğiniz Megrel dili sınırsız güzellikte, zengin ve çeşitliliktedir, yok olması sadece Megreller için değil bütün insanlık için de trajedi olacaktır.

Gürcüler'in, kendilerinin bu sorun hakkında sessiz kalmaları hakkında açıkcana bir görüş belirtmiyorsunuz. Tartışmalara neden onlar da katılmıyorlar?

Benim 1989 yılında Abxaz Televizyonu'nun açıklamalarım, sizin bugünkü çıkışınız kadar tehlikeli değildi. İnsanların evlerinden çıkıp bütün dünya'ya "Ben bir Megrel değilim," demelerinin bir anlamı yoktur. Mumun ve isin kendi yolunu ne zaman bulacağını kim bilebilir? **İleride torunlarımızın cevaplayamayacağı davranışlar sergilemeyelim.**

Dipnotlar:

* *Yazar Nugzar Dzhodzhua Abxazya'da yaşayan Megreller'den bir tanesidir. 1989 yılında Abxaz Televizyonu'na çıkarak 1930'lardan beri Gürcüstan'da "resmi" bir görüş olarak Megreller'in Gürcü olarak gösterilmelerini artık kabul edemeyeceğini açıkladı. Kişisel görüşlerini açıklamasının "ödülü" dövülmek, işinden kovulmak, evinin sürekli olarak silahlı kişiler tarafından "ziyaret" edilerek görüşlerinden vazgeçirilmeye zorlanması ve annesinin de yerel Gürcü basınına çıkartılarak oğlunu suçlaması için tehdit edilmesi oldu. Bu açık mektup, yanlış olarak kendilerini Gürcü olarak kabul eden bazı Megrel'lere yönelik olarak kaleme alınmıştı. Ancak yeni "demokratik" Gürcüstan'da hiç kimse bu makaleyi kamuoyuna duyurmak için yayımlamaya yanaşmadı.* ***B. G. Hewitt, Londra Üniversitesi Öğretim Üyesi,*** *Central Asian Survey, (1993), 12 (3), s. 301, 302, 303, 304.*

1) *Iraklı Akhalaia, Peasant Reform in Mingrelia (1958); Dimitri Lemondzhava, The Peasant Revolt in Mingrelia 1856-1857, (1957); Don Arkandzhelo Lamberti, The Description of Mingrelia (1901, 1938, 1990) Bu eserler Gürcüce'dir.*
2) *Yazarın kastettiği, 1992 yılı boyunca Megrelya'daki çatışmalar, Tsalendzhixa'daki çatışmalardır. (İngilizce'ye çevirenin notu).*
3) *The Custom of Mourning in Georgia, Iveria 7 Haziran 1887.*
4) *Rusca'da Gürcüstan ve Gürcü (İngilizce'ye çevirenin notu).*

5) *Gürcüce'de Gürcüstan ve Gürcü (İngilizce'ye çevirenin notu).*
6) *Gürcüce'de Megrelya ve Megrel (İngilizce'ye çevirenin notu).*
7) *Gürcüce'de Svanetya ve Svan (İngilizce'ye çevirenin notu).*
8) *Caucasian Perspective (1992)'de yayımlandı.*
9) *Dil bilimciler Lazca ve Megrelce'yi Kolxida (= Zan) dilinin zaman içinde ikiye ayrılmış ve kendi başlarına gelişmiş iki ayrı kolu olarak tanımlarlar. Megrel-Laz (= Kolxida = Zan) dili Güney Kafkas dil ailesinin bir koludur. Güney Kafkas dil ailesi (= Kartvel Dilleri Megrel-Lazca (= Kolhida = Zan), Svanca ve Gürcüce'den meydana gelir. (İngilizce'den çevirenin notu).*
10) *The Description of Mingrelia.*
11) *Literary Georgia-7;16 Şubat 1990, (Yoldaş Bregadze, Kardeş Doiaşvili).*
12) *1926 nüfus sayımlarında 242. 990 kişi Megrel olarak kayıtlara geçmiştir. [Veriler'Wixman'dan alınmıştır. (B. G. Hewitt, Londra Üniversitesi Öğretim Üyesi, 75'th Anniversary Conference, Aralık 1990)]. 1926'dan sonraki nüfus sayımlarında günümüze kadar Megrel-Lazlar Abxazya, Acaristan ve Gürcüstan'da kayıtlara "Gürcü" olarak geçirilmişlerdir.*
13) *Bkz. S. N. Kruşcev, XX. Kongre Gizli Raporu, Kişi Kültüne Karşı, s. 55-56; Çeviren: Ahmet Fethi, Pencere Yayınları, I. Baskı, Aralık 1991, İstanbul.*
14) *Poti, Abasha, Samtredia, Zugdidi ve Tsalenzhikha'daki Megrel-Gürcü çatışmaları kastediliyor. (İngilizce'ye çevirenin notu).*
15) *Literary Georgia, 3 Kasım 1989.*
16) *Bu konuda düzenlemelere gidildiğini sanıyorum. Yazar.*

İngilizce'den çeviren: ***Ali İhsan AKSAMAZ)***

* *Central Asian Survey (1993), 12 (3) s. 301, 302, 303, 304'de yer alan bu mektup kısmen sadeleştirilerek Türkçe'ye tercüme edilmiştir.*

KAFKASYA ÇEÇEN DAYANIŞMA KOMİTESİ BASIN AÇIKLAMASI

Aziz Türk Milleti;

06. 09. 1994 Tarihi Çeçen Cumhuriyeti'nin kuruluş yıl dönümüdür. Biz Türkiyeli Çeçenler, şu anda Çeçen Cumhuriyeti'nde cereyan eden olaylar ilgi göstermenizi ve sahip çıkmanızı istiyoruz, diliyoruz. Kafkasya'nın kuzeyinde 16. yüzyıldan beri Rus taarruzlarına direnen Müslüman Çeçen Milleti önce vatanını savunma, sonra yok olmama mücadelesi vermektedir. 1785'de Şeyh Mansur'la altı yıl, Taymi Baybolat'la onyıl, İmam Şamil'le 25 yıl, Albek Hoca ile altı ay, Uzun Hacı ile üç yıl (1917-1920) fiilen Ruslarla savaştı. 1944 yılında beşikteki çocuğu ile Sibirya'ya sürüldü. 800.000'lik nüfus 225.000'e düşerek 1957'de anayurduna döndü.

1990'da, 26 Kasım'da egemenliğini, 1991'de, 6 Eylül'de bağımsızlığını ilan etti. Bugüne kadar hiçbir terör olayına karışmamış ve bağımsızlık sonrasında kan akmamıştır.

Ama Ruslar, kendi içlerinde lüks lokantalarda insan etini büftek olarak yedirip, nükleer bomba yapımında plütonyum kaçırtıp sattırırken, BDT ülkelerine tedhiş askeri yerleştirirken kordiplomatları ve karşılayıcı çocukları sarhoş eli ile iterken, subay ve generalleri yokluk içinde Cevher Dudayev'i Dünyaya terörist olarak tanıtmaya çalışmaktadır.

Müslüman olarak herkesi kardeş bilen ve karanlık tarihlerden günümüze kadar ulaşan 1.500.000'lik Çeçen ulusu; hâlâ Rus Çarları'nın politikalarını izleyen zalimlerce kardeş kanı akıtılarak yok edilmek isteniyor.

Çeçen ulusunun bağımsız olarak yaşama arzusunu yüce Türk milletine basın vasıtası ile arz ediyoruz ve bağımsızlığın 3. yıl dönümünü kutluyoruz.

KAFKASYA ÇEÇEN DAYANIŞMA KOMİTESİ

İrtibat: Çardaklılar Derneği - 588 42 19
Tarık Cemal Kutlu - 534 26 46

Çveneburi

KÜLTÜREL DERGİ

Rusya'nın Kafkasya Politikası-I
Kafkasya Ülkeleri Rusya'dan Dersini Aldı
Osmanlı'da Gürcü Köle Ticareti
Kendi Kendine Gürcüce-II
Kafdağı Etkinlikleri Sürüyor
Gürcü Yemekleri

Çveneburi : Türkiyeli Gürcülerin Kültür Dergisi

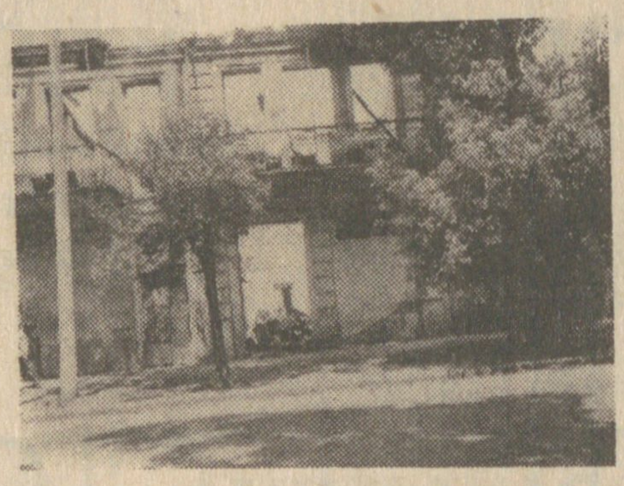
8 ve 9. sayı çıktı!

Edinme Adresi : Akasya Sokak Şenkur Apt. No: 22/7 Pendik-İstanbul
Tel: 0(216) 375 42 80

"ABXAZYA ÖRNEK OLABİLİR..."

Hasan TOPALOĞLU

Arkadaşımız Ali İhsan AKSAMAZ'la son Abxazya ziyareti ile ilgili yaptığımız röportajı sunuyoruz:

— Bir süre önce Abxazya'ya gittiğinizi öğrendik. Oraya ne amaçla gittiniz?

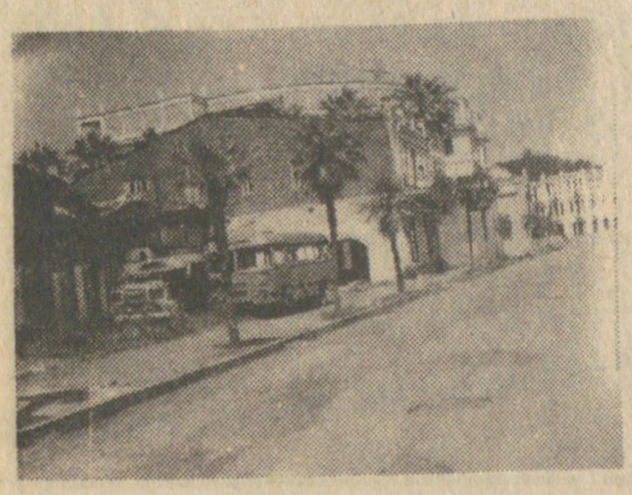
— Bu yıl ikincisi düzenlenen "Dünya Abxaz Kongresi" çalışmalarını izlemek, Abxazya hakkında ilk ağızdan bilgi edinmek ve gözlemlerde bulunmak amacıyla Abxazya'ya gittim.

— Yolculuğunuz ne kadar sürdü? Riskli bir yolculuk muydu?

— Trabzon Limanı'ndan Soxumi'ye kadar deniz otobüsüyle gittik. Deniz yolculuğu takriben 11 saat kadar sürdü. Bu yolculuk bir anlamda riskli idi. Daha İstanbul'dan hareket etmemizden önce geminin açık denizde batırılabileceği şeklinde duyumlar olmuştu. Ancak bu tür gelişmelerin "şu aşamada" olabileceğine ihtimal vermedim. 23-28 Temmuz 1994 tarihleri arasında Abxazya'daydım.

— Abxazya hakkındaki ilk izlenimleriniz ne oldu?

— Daha limana girdiğimizde bize ilk gösterilen Parlamento binası ve Abxazya Restoranı oldu. Her ikisi de yangından kullanılmaz halde gözüküyordu. Gümrük işlemleri bittikten sonra "halka karıştığımızda" beni en

çok üzen "Gürcü" düşmanlığı oldu. Oysa düşman Gürcüler değil, onları bu konuma getirenlerdi.

- Abxaz halkıyla ilişkileriniz nasıldı?

-- Yerli Abxaz halkıyla pek bir diyaloğumuz olmadı. Sadece benim değil, Kongreye katılan Abxaz delegelerin bile "halkla" fazla bir ilişkisi olmadı. Burada diyalogtan kastettiğim, şüphesiz selamlaşma, hâl hatır sorma değil. Zira Pitsunda'da çok lüks bir otelde kaldık. Gideceğimiz yerlere otobüsler ve eskortlarla gittik.

— Yani; halk ile Türkiye'den kongre için gidenlerin ilişkisi engellendi mi?

— Öyle bir amaç, belki, söz konusudur denemese bile, sonuçta bir izolasyon oldu.

— Neden böyle bir uygulamaya gidilmiş olsun?

— Benim gözlemlerime göre Abxazya'da bir saflaşma var. "Yönetim" ile "Türkiye'den gidenler" arasında. Türkiye'den savaşmaya gidenler arasında "eski ülkücüler", "eski solcular" ve "İslamcılar" var. Türkiye'den giden bu insanlar, siyasi görüşleri ve inançları ne olursa olsun, "Abxazya'daki yönetimden" daha farklı fikirlere sahipler. Bugün "sorguluyorlar".

— Neyi ya da kimi sorguluyorlar?

— "Rus" varlığını sorguluyorlar. Biliyorsunuz her yerde olduğu gibi, "etnik" olarak atadan orada doğmuş, büyümüş bir "Rus nüfus" var. Bunu kastetmiyorum. En azından yönetimde "Rus devleti" etkisi var. Bugün

yönetimde bulunanlar "Sovyet" sistemi kuşağı. Dolayısıyla da, bu kuşağın olaylara bakışı ve değerlendirmesiyle, Türkiye'den gidenlerin "bakış açıları" oldukça farklı. Özetle; "sonradan gidenler" sorgulamaya başladıkları için, ileriye dönük olarak "potansiyel tehlike" olarak görüldükleri söylenebilir.

— Savaşmaya gidenlerin "ruh halleri" nasıl?

— Söylediğim gibi; büyük bir kısmı sorguluyor. En azından savaşmak için Abxazya'ya yola çıkarken kafalarındaki Abxazya bugünün "Abxazya'sı" değildi. Onlar tam anlamıyla ve hiç bir kısıtlama olmaksızın "Tam Bağımsız Bir Abxazya" düşlüyorlardı. Ama bu işin sanıldığı kadar kolay olmadığını ve mücadele edilmesi gerektiğini düşünüyorlar.

— Yani; Ruslar gelebilirler mi?

— Ruslar'ın gelmesine gerek yok. Zaten ekonomik sistem Rusya'ya bağlı olduğu için ekonomik hayat üç yıl önceki gibi felç. Ama o zamanlar mağazaların vitrinler boştu. Bugün raflar da, vitrinler de yok. Pencere de kapı da. Ya çalınmış ya yanmış. Rusya'nın Abxazya politikası açık. Halkı "kendisi" olmadan "işlerin yürümeyeceğine" inandırmak. Burada Rusya'nın karşılaşabileceği en önemli "sorun Türkiye'den savaşmaya gidenlerle diğer Çerkes halklarından olanların taşıdıkları "Rus fobisi". Bu insanlar Rusya'yı korkutmaktadır. Abxazya'daki gelişmeler sadece Abxazya'yı etkilemeyecektir. Diğer Kuzey Kafkasya devletlerinin, yönetimlerinin ve halklarının gözü ve kulağı Abxazya'dadır. Rusya diğerlerine Abxazya'yı "örnek" olarak gösterebileceği gibi, Abxazya da diğerlerine "örnek" olabilir.

— Yani; yakın gelecekde Kafkasya'da büyük çalkantılar olabileceği söz konusu mu?

— Ekonomik sistemi ve yönetim şekli ne olursa olsun Rusya'nın "genel politikalarında" çok kısa dönemde bir değişme olacağını düşünmek mümkün değildir. Ancak Rusya'nın "dünya" ile ekonomik bağlantılarını geliştirmesi, uluslararası ekonomik ilişkilere entegre edilmesi Rusya'yı "değiştirebilir". Bu da, şüphesiz çok yakın bir gelecekte olamayacaktır. Yani; o döneme kadar, yönetimde etkili olan "eskilerin" etkisini kırmak mümkün olamayacaktır. Rusya, özellikle ikinci dünya savaşından sonra, istediği herşeyi "bölgesinde" yapabilmiştir ve bu "alışkanlıkların" önü ancak dünya ekonomik sistemine entegrasyonuyla alınabilir. Burada Amerika Birleşik Devletleri'ne ve diğer Batı ülkelerine büyük görevler düşüyor. Doğaldır ki, Türkiye'nin bu olumlu gelişmelerdeki payı göz ardı edilemez.

— Kan akmaması bir anlamda Rusya'nın ekonomisine mi bağlı?

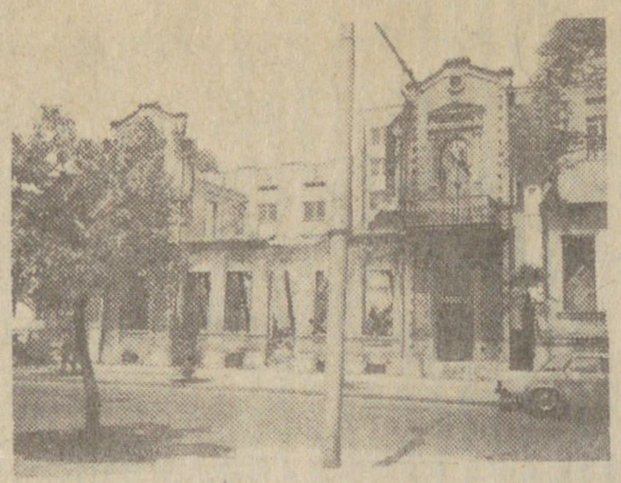
— Yeni ekonomik sistemin hızla kökleşmesine. Diğer önemli bir faktör de "Rus yanlısı" kliklerdir. Bunlar eski sistemin adamlarıdır.Ve bugün yenileşmeye karşı çıkan eski "Sovyet" asker ve bürokratların kontrolündedirler. Reform yanlılarının "bu alanlarda" etkili olmaları yine kısa sürede mümkün değildir. Eskiyi temsil eden asker ve bürokratlar hâlâ var olduklarını "çeşitli şekillerde" hem reform yanlılarına ve hem de diğer halklara ispatlamaya çalışmaktadırlar. Rusya hâlâ istediği yerde istediği operasyonu istediği şekilde sonuçlandırabilecek bir gücü taşımaktadır. Gürcüstan'da, Abxazya'da, Çeçenistan'da "olanları" ve "olacak olanları" bu çerçeveden değerlendiremeyenler çok büyük yanılgılara düştüklerini yakında görebileceklerdir. Ancak, belirli "inişler", "çıkışlar" olsa da meselenin esas yönü Rusya'nın ve "etki alanındakilerin" dünya ekonomik sistemine enteg-

resyonudur. Ancak bugün "iki Rusya" vardır.

— "Bu noktaya gelmemek" mümkün müydü?

— Abxazya'da olanları bir "Gürcü-Abxaz" savaşı gibi görmek ve göstermek Abxazya'da olanları ve olacakları, diğer Kuzey Kafkasya Cumhuriyetleri'nde olacakları anlamamak demektir. Aslında kısa dönemde Abxazya ve Kuzey Kafkasya Cumhuriyetleri'nin uğrayacakları felaketler, bir anlamda, belliydi. Asıl amaç; Kafkasya'nın "herşeye rağmen" tek güçlü devleti olan Gürcüstan'ı "bugünkü" konuma getirmekti. Gürcüstan yönetiminin hatası "ileriyi" görememesi ve belki de "sona" yönlendirilmesiydi. Gürcüstan'daki yönetimin en büyük hatası "Güney Osetya, Abxazya, Megrelya, Acaristan" gibi yıllardır "dayatan" sorunlarını çözmeden "Rusya'ya rağmen" bölgede bir güç olmaya çalışmasından kaynaklanmaktadır. Gürcüstan'ın bile bile iç sorularıyla boğuşur hale "gelmesi" sadece Gürcü, Megrel-Laz, svan halkları için değil, Abxazya'da yaşayan Abxazlar, Çerkes Cumhuriyetleri'nde yaşayan halklar için de bir kayıptır, talihsizliktir. Oysa yörenin tek köklü devleti olarak bütün Kafkasya halklarının önderi olabilir ve "herşeye rağmen" çok da uzun sürmeyecek bir gelecekte Kafkaslar ve Ortadoğu'nun "kilit ülkesi" konumuna gelebilirdi. Abxazya'nın Gürcüstan'dan ayrılması Kafkasya'daki istikrarsızlığın ve karışıklığın da başlangıcı olarak algılanabilir. Burada en büyük sorumluluk "yurtseverliğe" yönelmeyerek milliyetçilik-batağına saplanan "Gürcüstan Yönetimi'nindir". Ayrıca Gürcüstan'dan 'kopan" şimdilik Abxazya'dır. Güney Osetya, Megrelya ve Acaristan kaynamaktadır. Abxazya'dan büyük göç Gürcüstan'ı ekonomik krize ve sosyal huzursuzluğa sokmuştur. Siyasal kutuplaşma ciddi boyuttadır. Gürcüstan bugünkü statüsünü bile zor koruyabilir bir konuma "düşmüştür."

— Son olarak neler söylemek istersiniz?

— Özellikle basın, yayın organlarına ve gazetecilere büyük görevler düştüğüne inanıyorum. Kafkasya'da olanların Türkiye'ye taşınmaması için gayret içinde olmalıdırlar. Türkiye, yurttaşları olan Gürcülerin de Abxazlar'ın da vatanıdır. "Esası" bırakıp ayrıntıyla uğraşmak artık Kafkasya kökenli yurttaşlara bir fayda sağlamaz. Tansiyon yükseltici davranışlar yerine birlik ve beraberliğin temellerini atıcı davranışlar sergilenmelidir.

*** Bu röportaj 1 Ağustos 1994 tarihinde yapılmıştır.**

Fotoğraflar: Yavuz Türköz

KUTLAMA

Yayın hayatında iki yılını
dolduran
"Yeni Kafkasya Gazetesi'ni"
kutlar, Kafkasyalıların
birliği yönündeki
yayın politikasında
başarılar dileriz.

OGNİ Yayın Kurulu

BİR KİTAP

RUS GÖZÜYLE KAFKASYA VE KAFKASYALILAR

Sonat GÖK

Kafkasya tarih ve kültürüyle ilgili yayınlarıyla tanınan **Nart Yayıncılık,** *"Rus Gözüyle Kafkasya ve Kafkasyalılar"* adlı kitabı kültür hayatımıza kazandırdı.

Kitabın yayıncısı Sayın Hayri ERSOY, kitabın macerasını şöyle anlatıyor: **"... Birinci Dünya Savaşı sırasında Ruslara esir düşen iki Osmanlı subayı, (her ikisi de Adige/Çerkes olup, günümüzde Tokat'a bağlı Erbaa ilçesindendir) bu kitabı Türkçeleştiriyorlar. Kitabın mukaddime bölümünü kaleme alan Hasan Aykan Bey, daha sonraları Sağlık Bakanlığı yapacak olan Cevdet Aykan'ın da babasıdır. Bu öykünün hüzünlü olan yanı ise, böyle değerli bir eserin yetmiş küsür yılda kültür, tarih, kitap dünyamıza katılamamış olması.**

Kitabın yayınevimize ulaşması ise tam bir rastlantı. Tokat-Erbaa'lı, hemşerilerimizden biri bu eserin yazılı metnini Doğan Lhı ş'e Bey'e veriyor, o da bir başka dostuma; Özalp Göneralp Bey'e. Sonuçta bu değerli eser yayınevimize ulaşıyor..."

Kitabı tercüme edenin aktardıkları

"Yedi seneden beri hasret bulunduğum muazzez vatanıma müteveccihen Viladivostok'tan hareket ettiğim zaman, tayin edildiğim bölük zabitliğinde de vazifemi ifa ettikten sonra boş kalan zamanımı beyhude geçirmemek için Yüzbaşı Sami Bey'in yardımıyla Rusça'dan tercüme ettiğim Kafkasya'nın ahvali tabiiyesi, sanayii ve sükkanı hakkında oldukça malumatı havi olan bu kitap, acı günlerimin eseri olduğu için en kıymetli hatıradır. 21. Mart. 1337 (1921)"

Kafkas Dağlarının İnsanları

"Eski Dostor (Dioskür?) şehri pazarında (şimdiki Sohum) o kadar çok değişik etnik kökenden insanlar bir araya gelirmiş ki, Romalı hakimler bunlarla ilişkiye geçebilmek için 70 ve bir söylentiye göre de 130 tercüman kullanırlarmış. İşte Kafkasya'da ve ona yakın bölgelerde her biri kendi dili ile konuşan bu kadar soy varmış. Kafkasya'nın dil zenginliği dışardan gelenleri öylesine şaşırtmış ki, bu yöreye "diller dağı" adını vermişler. Günümüzde bile bu dil zenginliği aynen sürmektedir. Her ulus yaşamını sürdürmek için kendine uygun yer bulmuştur.

Kafkasya'daki bitki ve hayvan o kadar zengindir ki, sanki tüm bitki ve hayvan çeşitleri burada bir araya gelmiş gibidir. Ayrıca bu heybetli dağlar bağırlarında gümüş, bakır, altın, tuz, petrol, manganez, kükürt gibi ticari değeri yüksek yeraltı zenginliklerini barındırırlar. İkliminin ılımanlığı, doğa güzellikleri, yeraltı ve yerüstü zenginlikleri, Asya ile Avrupa arasında ve iki denizin arasında yer alması Kafkasya'nın cazibesini arttırmış göç halindeki oymakları kendisine çekmesini sağlamıştır. Bazı göçebe kavimler düşmanlarından kaçabilmek için dağlara ve derbentlere sığınmışlar, bazıları da geçerken buraların güzelliklerine kapılıp kalmışlardır. Sonuçta Kafkasya'da gelenek, görenek, din, dil yönünden çeşitli uluslar toplanmış ve bir insan müzesi ortaya çıkmıştır." *(s. 21, 22)*

"... Günümüzde bile Svanetya, Çeçenistan ve Dağıstan'da kıyıda köşede kalmış öyle köyler vardır ki, insanları 2-3 bin yıl önceki yaşamı sürdürürler. Dağlıları tarihin hiç bir döneminde, hiç bir hükümdar barış içinde yaşatamamıştır, yaşatamamaktadır.

Dağ halkları sayıca öylesine çok ki, onları tanıtabilmek için bazı tasniflere ayırmam gerektiğine inanıyorum. Sosyal ve kültürel özellikleri hemen hemen birbirinin aynı olan bu halkların en belirgin farkı dilleridir. Batı Kafkasya'yı Adige, Çerkes vb. çeşitli boylar kaplamıştır. Yunanlı tüccarlar Çerkeslerin yalnız karada değil denizdeki yağmacılıklarından da yakınırlardı..." *(s.27)*

"... Halkların en belalıları şüphesiz Çeçenler, en fakir ve uysalları Svanlar, en uygarları ise Çerkeslerdir..." *(s.28)*

"İmeretler, Menfullar Riyon Vadisinde ve o yöredeki dağların eteklerinde yaşarlar. Guryalılar, Lazlar ve diğer bazı halklar Batum yöresinde ve Karadeniz'in kıyılarında yaşarlar..." *(s.43)*

Tatlar, Lazlar, Kürtler, Yezidiler, Yahudiler, Ruslar

Transkafkasya'da bir çok küçük ulus daha vardır: Tatlar, Lazlar, Kürtler, Yezidi adı verilen şeytana tapanlar, ayrıca Babil tutsaklığından sonra buraya yerleşen Yahudiler bunlardan bir kaçıdır. Ayrıca saf ve gerçek Rus köylüleri vardır ki, başka boylar, başka dinlerdeki uluslar arasında yaşamalarına rağmen Rus görüntülerini korumaktadırlar..." *(s. 54.55)*

*** Kitabı edinme adresi:** Nart Yayıncılık, Güneşlibahçe Sokak No: 41/8, Yazıcı Han, Kadıköy, İstanbul. - **Tel:** (0216) 4186732

LAZURİ ÇANDA (LAZ DÜĞÜNÜ)

N3a DUTXE

N.D- Nezire xala ogine çandape muço iyetu am3ika domisinapi. Kogşun hebette. Bozonta ogoru, noğamişoba çanda, kuşxetavaşi muço ikumtitu?

N.X- Va mşun iyeni bereşkimi. Ham ndğaneri steri komşun. Enogu epeyi ora bozonta koguşka 3edunan. Bozonta a meci yati a duguni kažinan. Oçiloni bere na uyonun okomojoni bozonta na uyonun koki3en. Enogu oxorzalepe bere uçitxaman felanca bozonta komom3ondru, deyi. Biçi bere uçitxu var iyen. Beenişi du3omenan. Biçi bere komo3ondrana, vorşu bozanta oren, dotkvana himdora bozontaşi didepe du3omenan. A elçi xapari komoğams felenca bozonta tkvani ogoruşi guri kuğunan deyi. Oxorzalepe bozomota ti du3omenan. Bozontati, ho, dotkva şikule bozomota do biçi komunyanu şikule enogu biçişi nana bozomotaşi nana du3omes: Nanape kokixesapaman felanca ora bozonta ogoruşa koçi meboşkvaten deyi. Nam seri ti idanen seri ti gamakatuman. Biçi kale acur sum koçi acur sum oxorza kokikatenan. Bozonta oxorişa mendulvan. Bozonta kale ti sum koçi sum oxorza kokikatenan. Bozonta oxorişa mendulvan. Bozonta kale ti sum koçi sum oxorza kelikataman. Curi kaleti oxorikoçi didepe kodoxedunan. Bozonta odaşa va gamulun. Didepe cari oşkoman şikule çayi oşuman ukaşxe kocoçaman:

-"Şku tkvani oxorişa xisimi oyapu guri miğunan, tkva ti guri kogiğunan na Aallahun emrite bozonta tkvani bere şkunişa bgorumtu" itus arso.

Bozonta kale ti "Berepe ti razi diyanu şikule şku ti razi borertu" itunan.

Bozonta kalenepe çanda ora mu cidvasen gamunkoras. Eveli xuti altuni (okro), yuzuğu (ma3kindi), sayeti, acur kati dolokunaşepe oxenu adeti ortu.

N.D.- Ruşveti eçopinu adeti kortu yi? Keçopekos mu ikumtes ham cençarerepete (para ile).

N.X.- Ruşveti ti eçopumes. Bozonta kale na eçopasen ruşveti xolo bozonta gvoxarcamtes. Mutonpe uxenamtes. Ogine zade bakiri oxenu adeti ortu. İri tuli bakirite iyetu. Çukalepe sağrape sini sağanepe mutu na iyen iri tuli uxenamteş. Ar ti sozi mekvatu ora çandaşi ndğa mekvatumtes. Sum 3ana yati xuti 3ana doxunu adeti kortu. Bozonta oyondrinapamtes.

N.D.- Şeyepe oyindru sozi mekvatumi şikule iyetu. Mu iyindramtes?

N.X.- Sozi mekvatan şikule Noğaşa koculvan. Bozonta mutu kiti noğirasen uyindraman. Acur kati şeyi altunepe, xaşe moni mandilepe uyindraman. Sice mutu var uyindraman a yuzuği (Ma3kindi) duyindraman.

N.D.- Nişani, duguni, noğamisoba muço iyetu? Bozonta zade on3orinamtesi?

N.X.- Nişani çanda ora mekvatuman. Çoyi iri du3omenan. Biçi kalenepe biçi kale bozonta kalenepe bozonta kale mendulun. Curiti yakini na ayenan oxori koçi okirtenan. Ar hikole ar hakole mendulvan. Nişani bozontaşi oxori iyen. Sica oxori muşi xvala kodoskudun. Dugunişa va moyonaman. Bozomota kale noğamisa kogvoxaziraman. Eni mskva porça nişanluği dikuman. Kodolvokunaman. Bozonta ar mdade dvayen. Biçi kalenepe noğamisa oxori neknaşa komulvan. Biçişi veçili kogolagutun. "Hamu mele va malen kuşxepe ma3unen ya itus" Noğamisa moxtas do mendemiyonas deyi konobazgas. Noğamisa mdade muşi elakateri cezureri komoyonaman. Noğamisa pici mandili cebumeri uğun. Veçili mandili euçvas. Noğamisa nuku cenkaneri selami komeças. Duğuncepe "Maşallah aku mskva noğamisa" deyi xe kokvoçapxaman. Haşote noğamisaşi oxorişa kamulvan. Kodoxedunan. Noğamisa ti kodvoxunaman. Noğamisa iri ali kodolvaben.

Ukaşxe sufra kododguman. Oşkena murgvala sini kogoşkadguman. Koguxedunan. Pilavi, makarina kocobğaman, cindoti boreğepe, baklavape

keyotoçaman. Eveli dişkaşi kuzepe ixmates. Dişkaşi kuzepete imxonan.

N.D.- Sağani var ixmatesi?

N.X.- Sağanite başi var iyetu. Pilavi sini cobğamtes do imxotes. Ar sofra miselasi mancurani dodgumteş. İmxotanuşa arso keyoren kuzite şeçeri goyobğamtu. Ogine makarina, şeçeri ukatamtes. Bazi berepe didepe lokma ukoreзxamtes do zade na aşkomen nozizamtes.

Sini kezdan şikule nişani senduği gonзuman. Eveli dişkaşi, nezişi nişan senduğina oxenapamtes. Nusa yuzuği komodvaman. Enişteşi yuzuği menduççğonaman. Na eiççopinu iri turli duguni şeyepe oзiramtes ukaçxe sica kale na moxtes duguncepe noğamisa uoxuman, goзidginaman, onzurapaman. Ordo ordo nusa uyoxaman onзorinapaman. Gomoçondru, cari oşkomu ora, noğamisa havlu dokaçums cari pri şkoman do arti oşkoman şikule.

Noğamişa baxşişi meçamu ora cur bere hikolo hakola kelvodginaman. Çarşafi gonbuman. Baxşişi hey dolotoçaman. Ukaçxe a mзika daha kodoxedunan igzanan. A cur dotrağudunan konisinapaman ora golulun igzanan. Nişani çanda ora ti koçi oxorza va gamakatuman. Duguncepe igzatanuşa nogamisa mdade elakateri epeşi yeri kekiyunaman. Nişani haşote diçoden.

N.D.- Eveli noğamisoba muço iyetu, mu peri adetepe miğites?

N.X.- Nişani golilasi a doloni (Hafta) şikule sica a-cur sum şuri elakateri noğamisa oxorişa komulun. İdani sica enişteluği oxenapaman. Sica cari pri doxedas cari var imxonan. Sica cari pri şkoman xavlu dvokaçapaman. Cari gokalan şikule biçi do bozontalepe kodoxedunan. Noğamisa do sica elakateri tek mi çift mi ibinan. Didalepe do badepe dincinan cencepe seri gverdişa kodoxedunan ibinan, trağuduman. Haşote xisimluği kocoçaman.

Aşkva noğamisoba ora cenci oroperepe osinapu şeni okulvan karti karti tobaşa ažinan. Tenora bozonta pici ezakoreri gulun. Noğamisa biçi kaleni oxori koçepe amten. Pici ezikoras. Var usinapas. Oxorzalepe ordoşa noğamisa pici ezuzaman. Koçepe duguni oraşa var ezuzaman. Biçi do bozonta noğamisoba ora ulvan mulvan. Nusa ti sicaşi oxorişa ulun. Seri ti dogutunan. Noğamisa ya nusava yati oxrasure şkala onciraman.

Noğamisoba ora bozonta ti biçiti dulya ora duyoxaman. Karti karti nuşvelaman. Cur sum zana xisimluğite golulun sira oyonu duğunişa komulun.

N.D.- Oyonu çanda (duguni) muço iyetu, şeyepe oyindru adeti muço ortu?

N.X- Şeyepe oyindruşa koculvan noğaşa. Bozonta mutu dvaçin duyindraman. Mantoşa cextaşa, şemsiyeşa cextaşa irituli duyindraman. Noğaşa nacextes iricari oçaman. Biçi kale duguni kumenya ti diyindras.

Dugunuşa sum ndğa ogine aşçi kodvoxunaman. Naku sofra iyasen doxesapuman carepe doxaziruman. Ar biçi kale arso ti bozonta kale cur şuri duguni şeni kogulun iri koduyoxaman. Xolo biçi kale do bozonta kale na idasen gamikataman. Duguncepe kokipinenan. Tulumcu do xoronci komoyonaman. Biçi kaleni oxorzalepe nusa şeni poxça doxaziruman. Oxorzalepe biçepe elekateri bozonta oxorişa noğamisa gamayonuşa mendulvan. Noğamisa kalenepe ti noğamisa oxori kokikorobenan. Noğamisa gamayonuşa idani biçepe ginkoronan xorani. Ukaşxe oşkena kogozabuman çukali, kazan turçi itunan:

"Helesa yalesa heyamo layisa isa hoy
Kogozabitu çukali komoğit a sigara
Keyodvit çukali kara ceboşvaten ara sira
Heyamo layisa isa hoy."

Xoroni şikule noğamisa kogvoxažiraman. Noğamisa oxorisa gamitaşa a kale cumamuşi xe kaknas, a kaleti biçi kale arso. Noğamisa neknaşa gamitaşa cuma elizas otombilaşe kotoças. İri oxorişa kogamulun eni cari noğamisa gamiyonaman. Noğamisa oxorişa gamitaşa ibgas, nana babati ibganan. Duğuncepe oxorigza kocibğenan. Enişteşi oxori cilemonaşa mendulvan. Himu do mele bozontaşi mdade va malen deyi konobazgas. Enişte mdade elakateri komoyonaman. Na tkvanen yerişa var ulvan a mзika daha mole dogutunan va memalenan itunan. Haşote epeyi dişkidenan. Enişte biçepe nagen oxorişa biçepe kamiyonas. Huy oxorzalepe gza kocegutunan. Oxorişa var amulvan. Enişte çilimi gza corçapaman. Enişte deyi bejğaman. Enişte komulun mutu tkvanen dikums. Gza gonзuman enişte gza kocodgunaman. Noğamisa ti apiçi mele gza kocodginaman. Enişte uyoxaman komulun. Enişte noğamisa ogine gozugtasi şkoreri çağeti do para

gubğaman. Bozontasi mdade ti enişte kogvobğas. Noğamisa gamayonu ora şemsiye gotveri ulun. Na okaçun şemsiye enişte keçopas kokutun ceri noğamisa komeças. Noğamisa xolo gonʒums şemsiye kodikaças. Enişte sum tefa şemsiye kokutums komeçams. Noğamisa gonʒuy. Himdora şikule enişte noğamisa kelvaknen. Oxraskiri mulun çağetişi xeneri mskalanape curiti ali kodolvobas. Haşote oxorişa kamulvan. Enişte oxorişa amaxtasi noğamisa elaklimeri a kati iriyeri kogiyonams. Noğamisa oxori nekna ogine kodvoxunaman. ʒulu bere muyonaman poca kocelvoxunaman. Noğamisa a çevre eşkiğay bere komeçay. Enişte mulun noğamisa na inciranen odaşa mendiyonay. Dorçeli kocelaxedunan. Noğamisa sum çere mvoselaman xolo kocelvoxunaman. Him ora oxori doloxe iri na xenan yeri a senduği kododguman noğamisa cin kocelvoxunaman. Himdora şikule biçepe kokulvan kazan turçi itunan. Diçodasi xoroni ginkoraman. Adamakili izğanuşa dixoronaman. Enişte ti uyoxaman, oxoronaman. Oxorzalepe iʒenan. Xvala bazi didalepe xoronişa mvoselaman. Himdora şikule cari ceʒopxuman. Sofrape kododguman. Mdade (bozonta kaleni) do biçi kaleni veçili kodoxedunan. Bozonta kaleni mdade na var iyen şeyepe gorums. Biçi kalenepe hamtepe oxenu kocozunan. Bozonta kalenepe biçi kalanepe haşote onʒorinaman. Mesela bozonta kalenepe şuroni komoyonitu itunan biçi kalenepe posti ʒingili dolobumeri komoğaman. Na var iyen şeyepe goruman mancurapeti taxaşi muğaman do vorsi ziʒaman.

Cari oşkomu ora enişte iri havlu cubams. Enişte damtire keluxunaman. Enişte damtire lokma ʒimodums do amudums. Damtire enişte xe numxos. Enişteti damtire lokma amudums steri konoğirams çendi kamidums. Haşote ibinan. Enişte igzas cari oşkomu gokaluman. Enceri noğamisa kalanepe igzatanuşa enişte uyoxaman. Na coskudes pilavepe kokvobğaman. Sum çatali kocoʒonaman. Çevre komutuman enişte mulun çevre cakapen imten. Noğamisa do enişte kokvoxunaman. Noğamisa do enişte çevre cekapinuşi obiraman. Xoroni ixoronaman. Karşilama itunan, tragudunan. Bozonta kalenepe arkale biçi kalenepe mancura kale nozitaman.

Biçi kale : Sayidi moy ve moxtu
Çebepeşi papazi.

Bozonta kale : Bo him moy gogaşinu
Kave ikums namazi.

Biçi kale : Namazi mu asetu
Guluren beynamazi.

Bozonta kale : Amseri mu gağodes
Seferoğlu Kavazi.

Biçi kale : Tkvani steri biçepe
Bzana tupa buyazi.

Haşote karti karti notrağudumtes, izğekoşa ixorontes. Ar ti gomoçondru noğamisa do enişte okvodginasi ʒoneri ntxirite alidolobumaşe ikumtes do himite curiti okokorumtes. Haşote duguni gikaletu...

N.D.- Dugunişikule kuşxetavaşi ikumtes him muço iyetu?

N.X.- Dugunu gikala şikule, sum ndğa şikule noğamisa baba oxorix muşişa mendiyonaman. Kuşxetavaşi oraşa noğamisa xe var elusums. Sum seri kodogutunan. Baklava do boreğepete oxorzalepe elakateri baba oxorişa mendulvan. Enişte ti mendiyonaman enişte a seri şikule gikten. Noğamisa oxorzalepe şkala sum seri kodogutun. Kuşxetavaşişa giktanu şikule noğamisa do enişte oxori naşkuman. Didepe sotonpeşa dodginuşa mendulvan. Oxori noğamisa do enişte xvala nuşkuman. Mancurani ndğa yema ora komulvan.

Haşote nusa oxorişa komoyonaman. Nusa bazi damtire şkala doxedun, ordoşa oxori va gamukataman. Eni mskva oda nusa komeçaman. Nusa odamuşi ceʒopxums.

N.D.- Ar ti omʒelişi çanda (Beşik Düğünü) ikumtes him miço iyetu?

N.X.- Bere dibadasi nusaşi baba kale omʒeli uyindramtes. Bere oxorzaşi babamuşi oxorişa mendiyonaman. Cari oşkoman şikule bere omʒeli koconciraman. Bahçişepe kocuduman. Çimi para çimi dolokunuşu şeyepe kocuduman. Biçi bozonta ugamakatu omʒeli çanda uxenaman. Biçi bere mavi do bozonta mçita omʒeli uxenaman. Sum seri kodoguta şikule nusa beremuşite oxori muşişa gikten. Omʒeli çandaşa ti nusa, oxorzalepe, damtire, oxrasure, nusava kelvakaten, xvala va naşkuman.

N.D.- Nezire xala na gobiçondrinitu muperepe gomoşinitu. Domoxelitu.

N.X.- Ho bereşkimi irituli gişkutan. Var ikoti kogişkutan. Na golilu oşʒanape mogiçondrinamtu. Mi boretu, sole molveri borertu, mo giçondrinamtu. Gişkutan. Kçineri mirditu, koçi ozitute mutu var ağoden. Eveli mutu var ortu. Mutu va mişkutes tkva şkuni steri var orertu. İrituli kogişkunan. Ora tkvani oren, ndğa tkvani!!!❑

NEZİRE KOÇİVA İLE GÖRÜŞTÜK
Laz Düğünü (Lazuri Çanda)

N3a DUTXE

N. Dutxe: Nezire Xala eskiden düğünler nasıl yapılırdı. Biraz bize eski düğünlerden sözeder misin? Kız isteme, nişanlılık, düğün, düğün sonrası ziyaretler (Kuşxetavaşi) nasıl yapılırdı?

Nezire Xala: Hatırlamaz mıyım çocuğum. O günleri bugünkü gibi anımsarım. Önce uzun bir süre oğullarına uygun bir kız ararlar, beğenirler. Kızı bir düğünde ya da imecede görürler. Evlenecek kızı olan, oğlu olan bakar. Önce genç delikanlıya sorarlar. Falanca kızı beğendik nasıl buluyorsun, diye. Erkek çocuğa sorulmadan olmaz. Büyükleri, evlenecek olan delikanlıya söylerler. Bir elçi kız tarafına haber götürür. Falanca aile kızınızı beğeniyor nasıl buluyorsunuz, diye haber ulaştırılır. Kızın ailesinden kadınlar, kıza söylerler. Kız da şayet "evet" derse resmen kızı isteme girişiminde bulunulur. Önce oğlan annesi, kız annesine kız istemeye niyetli olduklarını söyler. İki taraftan da anneler kız istemenin olacağı günü,, tarihi belirlerler. Erkek tarafı, üç kadın üç erkekle birlikte kız istemeye, kız evine giderler. Kız tarafı da üç erkek üç kadınla misafirleri karşılarlar. Her iki tarafın yetişkinleri bu işi görüşmeye otururlar. Genç kız odadan çıkmaz. Büyükler yemek ve çaydan sonra başlarlar:

Erkek tarafı: Evinize hısım olmaya geldik. Sizin de niyetiniz var ise, Allahın emriyle kızınızı oğlumuza istemeye niyetimiz var, der.

Kız tarafı: Çocuklar istiyorlarsa biz de istiyoruz, der.

Kız tarafı düğünde ne takılacaksa bu görüşmede belirler. Eskiden beş altın, bir yüzük, bir saat, bir kaç kat eşya yapmak adetti.

N. Dutxe: Rüşvet alınır mıydı? Alınan rüşvet parasıyla ne yapılırdı?

Nezire Xala: Eskiden rüşvet de alınıyordu. Kız tarafı aldığı rüşveti yine de kızları için harcardı. Birşeyleri alınırdı bununla. Eskiden çok bakır eşya yaptırmak adetti. Herşey bakırdan yapılırdı. Büyük bakraçlar, siniler, tepsiler, tabak çanak ne olursa herşey bakırdan yaptırılırdı. Bir de söz kesilirken düğün tarihi belirlendirdi. Üç ya da beş yıl nişanlı oturmak adetti. Kızı uzun zaman nişanlı oturturlardı.

N. Dutxe: Eşya alımı söz kesiminden sonra yapılırdı. Neler alınıyordu?

Nezire Xala: Söz kesildikten sonra kente inerler kız ne isterse alınırdı. Birkaç kat eşya, altınlar, patıska, oya için boncuk yazmalar vb. Enişteye ise bir yüzük alınırdı.

N. Dutxe: Nişan düğünü, nişanlılık nasıl olurdu nişanlı kıza çok çektirirler miydi?

Nezire Xala: Nişan düğünü zamanı belirlenir, köyde herkese söylenir, davet edilirdi. Çağrılan ailelerin bir kısmı kız tarafına, bir kısmı erkek tarafına giderdi. İki tarafa da yakın olanlar da ailenin yarısı kız tarafına yarısı erkek tarafına giderdi. Nişan kız evinde yapılırdı. Enişte kendi evinde yalnız bırakılırdı. Düğüne getirilmezdi. Kız tarafı nişanlı kızı hazırlar, süsler en güzel elbisesini nişanlılık olarak giydirirlerdi. Kadınlardan biri kızın nedimesi (mdade) olurdu, nişanlı kızdan hiç ayrılmaz tüm tören boyunca ona vekillik yapardı. Erkek tarafı düğüncüler, kız evinin kapısına kadar gelirler, enistenin vekili gelen düğüncülerin başında dururdu. Kaldıkları yerden "Bundan öteye gelemeyiz ayaklarımız ağrıyor nişanlı kız gelip bizi götürsün" derlerdi. Nişanlı kızı mdadesi ile birlikte başını öne eğmiş bir durumda getirirlerdi. Nişanlı kızın başı bir yazma ile örtülmüştür. Enistenin vekili bu yazmayı kaldırır, kızın yüzü açılırdı. Nişanlı kız başını öne eğerek selam verirdi. Düğüncüler de "ne kadar güzel kız" derler, hep birlikte alkışlarlardı. Böylece erkek tarafı, gelen düğüncüler nişanlı kızın evine girerlerdi. Otururlardı. Nişanlı kızı da bir yere oturturlardı. Daha sonra nişanlı kız herkese "hoşgeldin" derdi. Sonra sofralar kurulur, ortaya büyük siniler konulurdu. Pilav, makarna ne yapıldıysa ortaya konur, hep birlikte yenirdi. Sinilere

doldurulan pilav ve makarna üzerine börek ve baklava dilimleri atılırdı. Eskiden tahta kaşıklar kullanılırdı.

N. Dutxe: Tabak kullanılmaz mıydı?

Nezire Xala: Tabakla başolur muydu? Pilavları siniye doldurup yerlerdi. Bir sini kaldırılınca diğeri kurulurdu. Düğüncüler yerken biri başlarında durur pilava, makarnaya şeker serperdi. Eskiden makarnaya şeker katılırdı. Bazı çocuklar büyüklerin lokmalarını sayarlar, çok yiyeni alaya alırlardı.

Siniler kaldırıldıktan sonra nişan sandığını açarlardı. Eskiden ceviz ağacından özel nişan sandığı yaptırılırdı. Noamisa'ya (nişanlı kız) yüzük takılır, enişteye de yüzüğü gönderilirdi. Bütün alınan düğün eşyaları düğüncülere gösterilirdi. Daha sonra erkek tarafından gelen düğüncüler Noğamisa'yı çağırırlar önlerinde saygı duruşuna durdururlardı. Erken erken Noğamisa'yı çağırırlar biraz çektirirlerdi. Unutmuşum, yemek zamanı Noğamisa'ya havlu tuttururlardı. Yemekten evvel ve yemekten sonra.. Noğamisa'ya bahşiş verirlerken bir o yanına bir bu yanına çocuklar durdurulurdu. Bir çarşaf gerilir bahşiş içine atılırdı. Bir iki türkü söylenir, sohbet edilir zaman geçerdi. Bir süre daha oturduktan sonra düğüncüler kalkardı. Noğamisa yine madadesi yanında düğüncülerin arkasından epeyce bir mesafe gider, misafirleri uğurlardı. Nişan merasimi böylece biterdi.

N. Dutxe: Eskiden Noğamisoba (Nişanlılık) nasıl olurdu? Ne gibi geleneklerimiz vardı?

Nezire Xala: Nişandan sonra enişte bir kaç kişiyi de yanına alarak Noğamisa'nın evine gelirdi. O zaman ona eniştelik yaptırılırdı. Enişte sofraya oturmadan kimse oturmazdı. Enişte'ye yemekten önce ve sonra havlu tuttururlardı. Yemekten sonra kız erkek birlikte gençler otururlar genç nişanlılarla birlikte tek mi çift mi oyununu oynarlardı. Yetişkinler erken uyur, evi gençlere terk ederlerdi. Gençler de sabahlara kadar otur türkü söyler oynarlardı. Böylece hısımlık başlatılırdı. Nişanlılık döneminde genç sevdalılar gizli gizli konuşmak için bir araya gelirlerdi. Sayir zaman Noğamisa yemenisi ile yüzünü kapatır erkek tarafının büyüklerine saygı yapardı. Yine Noğamisa erkek tarafının büyükleri ile konuşmazlardı. Kadınlar ise erkenden Noğamisa'nın yüzünü açar kendileri ile konuşmalarını sağlardı. Noğamisa ve Noğame (enişte) Noğamisoba döneminde gidip gelirlerdi. Noğamisa da enişte'nin evine gider, gece bile kalırdı, nişanlı kızı ya da görümcesi ya da eltisiyle yatırırlardı. Nişanlılık döneminde Noğame de Noğamisa da iş için her iki ailenin yardımına çağrılırdı. İki aile de birbirine işgücü bakımından yardımcı olurlardı. İki üç sene hısımlıkla geçer sıra düğüne gelirdi.

N. Dutxe: Düğün nasıl yapılırdı eşya alımı nasıldı?

Nezire Xala: Önce yine eşyaları almaya kente inilirdi. Gelin'e ne lazımsa alınırdı. Mantoya, şemsiyeye inene kadar herşeyini alırlardı. Kente alışverişe inen tüm düğüncüler lokantaya götürülür, yemek ısmarlanırdı. Erkek tarafı düğün malzemelerini de alırdı. Düğünden üç gün önceden aşçı tutulur, yemekler hazırlatılırdı. Bir kişi erkek tarafı bir de kız tarafı iki kişi düğüne davet etmek için tüm köyü dolaşırlardı. Yine erkek tarafı ve kız tarafı gidecekler ikiye ayrılırdı. Düğüncüler toplanırdı. Tulumcu ve horoncubaşı getirilirdi. Erkek tarafından kadınlar gelin kız için bohça hazırlarlardı. Erkek tarafı kadınlar yanlarına erkekleri de alarak kız evine gelin çıkartmaya giderlerdi. Kız tarafı düğüncülerde kız evinde toplanırlardı. Gelin çıkarmaya gidilince erkekler horona dururdu. Sonra ocağa çukali (küçük kazan) asılırdı. Horoncular ocak başında kazan türkü söylerlerdi. Horondan sonra bir odada gelini giydirirlerdi. Gelin baba evinden çıkarken bir kolundan erkek kardeşi bir kolundan da erkek tarafından biri tutardı. Gelin, evden çıkarken erkek kardeşi çeker tabancısını bir kaç kurşun atardı. Herkes evden çıkarılmıştır. Evi en son terk eden gelindir. Gelin baba evinden çıkarken ağlar, anne babası da ağlardı. Düğüncüler erkek evine doğru yola koyulurlar. Enişte'nin evinin arkasına yakınına kadar varırlar. Gelin'in mdadesi "bundan öteye gidemem" diye dayatır. Enişteyi, vekili yanında getirirler. Denilen yere kadar değil de biraz beride durdururlar. Böylece gitme gelme konusunda iki taraf bir hayli iddialaşırdı. Enişte önce refakat edip erkekleri düğün evine götürür. Şimdi yolu kız tarafının kadınları kapamıştır. Bir türlü eve girmezler enişteye zorluk olsun diye yola kilim serdirirler. "Enişte" diye hep bir ağızdan bağırırlar. Enişte gelir ne isterlerse yerine getirir. Kadınlar böylece yolu açarlardı. Yolun bir ucuna enişteyi bir ucuna da gelini durdururlar. Enişteyi çağırırlar o da gelir. Enişte gelinin yanına gelince cebinden kesilmiş renkli kağıt çıkarır, gelinin başına savurur. Gelin'in mdadesi de enişteye renkli kağıt parçaları atar. Gelin erkek evine götürülürken yol boyunca şemsiye açar gider. Yağmur yağmasa da şemsiye açılır. Enişte gelince gelinin elinden şemsiyeyi, alır kapatır geri verir.

Gelin şemsiyeyi alır açar ve tutar. Enişte yine alıp elinden kapatır. Bu eylem üç kez tekrarlanır. En sonunda şemsiye gelinin elinde açık kalır. Enişte gelini koluna takar, düğün evine doğru ilerlerler. Enişte'nin kardeş'i gelir kağıttan yapılmış süsleri gelin ve damadın boynuna dolar. Böylece eve girerler.

Eve girince enişte gelini evin dört köşesini gezdirir. Gelini evin kapısının önüne oturturlardı. Kucağına küçük bir çocuk oturturlardı. Gelin cebinden bir mendil çıkarıp çocuğa verirdi. Sonra enişte gelir gelini, gelin odasına götürürdü. İkisi yatağa otururlar. Gelin üç kez yatağa otururdu tekrar kaldırırlardı. Herkesin oturduğu en büyük oda ya da bir sandık kurulur gelin bunun üzerine oturtulurdu. Daha sonra yine kazan türkü söylenir türküler bitince yine horona durulurdu. İyice doyasıya horon vurulurdu. Enişte de horona çağırılır oynatılırdı. Kadınlar horonda seyircidir, yanlızca bazı ihtiyar kadınlar horona kalkardı.

Daha sonra sofralar kurulur. Gelin'in nedimesi (mdade) ile enişte'nin vekili sofraya oturtulurdu. Gelinin mdadesi olmayacak şeyler ister. Erkek tarafı bu olmayacak şeyleri bile yerine getirmek zorundadır. Kız tarafı, erkek tarafına böylece çektirir. Örneği kız tarafı, "koyun getirin" diye dayatırsa erkek tarafı da çıngırak takarak koyun postu getirir. İddiayı kazanır. Böylece eğlenirlerdi.

Yemek zamanı enişte herkese havlu tutar. Yemekte enişteyi kaynananın yanına oturturlar. Enişte kaynananın ağzına lokma verir. Kaynana enişte'nin elini yakalamaya çalışır. Enişte de kaynananın ağzına lokma verir gibi yapar lokmayı ağzına atar, düğüncüleri güldürür. Böyle oyunlar çok yapılırdı. Yemek dağıldıktan sonra en son kalan pilavları bir araya toplarlar ve üç çatal batırırlar. Çatalların üzerine bir mendil atarlar. Enişte'nin gelip mendili kapması beklenir. Enişteyle gelin biraraya oturturlar. Mendil kapmaca oynanır. Sonra horonlar oynanır. Karşılama türküler söylenir. Kız tarafı düğüncüler ile erkek tarafı düğüncüler arasında güncel olayları konu alarak türkü atışırlar. Böylece birlikte eğlenilir. Doyasıyla horon vurulur. Unuttum bir de gelinle enişteyi yanyana durdurduklarında kavrulmuş fındıkları yapılmış uzunca fındık zinciri ile birbirlerine bağlanırlardı. Bir diğer nokta unuttuğum: Gelin erkek evine oturtulduğu yerde enişte, gelin ahşap binalarda duvarı (tahtaya) bıçağını saplar bıçağa gelinin atkısını asardı.

N. Dutxe: Düğünden sonra kuşxetavaşi yapılırdı o nasıl olurdu?

Nezire Xala: Düğün dağıldıktan üç gün sonra gelini baba evine geri götürürlerdi. Enişte kuşxotovoçi zamanına kadar geline yanaşmazdı. Baba evinde gelin üç gece kalırdı. Yanına kadınlar katılır, börekler baklavalarla baba evine giderlerdi. Gelin kuşxetavaşi gidilirken enişteyi de götürürlerdi. Enişte bir gece kalır dönerdi. Gelin yanındaki kadınlarla birlikte üç gece kalırdı. Kuşxotavaçi den döndükten sonra gelinle damat evde yalnız bırakılırdı. Evin büyükleri başka ailelere kalmaya giderlerdi. Evi yeni çifte bırakırlardı. Ertesi gün bir daha akşama doğru eve dönerlerdi. Böylece gelin eve getirilirdi. Bazan gelini kaynana kayınpeder ile aynı eve getirirlerdi. Evi ayırmak genç çiftler sonraki yıllara bırakılırdı. Evin en güzel odası geline ayrılırdı, gelin odasını özene bezene süslerdi.

N. Dutxe: Bir de beşik düğünü geleneğimiz vardı. O nasıl yapılırdı?

Nezire Xala: Çocuk doğunca gelinin baba evinden beşik alınırdı. Çocuğu gelinin babasının evine götürürlerdi. Yemekten sonra çocuğu beşiğe yatırılırdı. Herkes bahşişini verir, kimisi para, kimisi eşya verirdi. Kız çocuğuna kırmızı beşik erkek çocuğuna mavi beşik yaptırılırdı. Üç gece baba evinde kaldıktan sonra gelin çocuğunu alır evine dönerdi. Beşik düğününe gelinin kaynanası eltisi, görümcesi gibi yakınları katılır gelin yalnız bırakılmaz.

N. Dutxe: Nezire Xala bize unuttuğumuz neleri hatırlattınız bizleri sevindirdiniz

Nezire Xala: Öyle çocuğum herşeyi bilin uygulamasanızda bilin. Geçen yüzyılları unutmayın. Kimiz nereliyiz unutmayın, bilin. Bilinçli yetişin. İnsana öğrenmeyle birşey olmaz. Eskiden birşey yoktu. Birşey bilmiyorduk. Sizler bizim gibi değilsiniz. Herşeyin bilincindesiniz. Zaman sizin, gün sizin.❑

DÜZELTİ VE ÖZÜR

Kendilerine **"Kartveli"** diyen Gürcüleri Ermeniler Vratsi; Ruslar ve diğer Slavlar **"Gruziny"**; Grekler başlangıçta İberyan (İveryan) ve daha sonraları **"Georgianos"** olarak tanımlamışlardır. (7)

*

Ogni'nin 5. sayısında yayımlanan **"Gürcü/Kartveli/Georgian" Terimleri ve Lazlarla İlişki"** başlıklı makalenin **I. "Gürcü/Kartveli terimleri"** bölümünün ikinci paragrafı yukardaki gibidir. Düzeltir, Özür dileriz.

OGNİ

BAŞKÖY, ORTACALAR KÖYÜ, KONAKLI KÖYÜ ARHAVİ/ARTVİN; 27 EYLÜL 1986 (I)

Kenan İSKENDER

Sabahleyin, kısa bir süre de olsa Arhavi'de dolaşma olanağımız oluyor.

Kentsel yerleşmelerimizde pek rastlanmayacak bir özellik olarak, burada, bina arası boşluklarda, cadde ve sokak kenarlarında ağaçlar görmek olası. Bir sahil ilçesi olmasına karşın, ağaçlar genellikle iğne yapraklı... Bunlar, yerleşmenin güzel olarak değerlendirilmesinin nedeni olmalı.

Sabahın bu erken saatlerinde beklenilmeyecek ölçüde, belirgin bir kalabalık var... Sokak boyunca öteye beriye hızlı hızlı yürüyenler... Seyyar satıcılar, tezgahlarını kendilerine ayrılan cadde ya da sokak kenarlarına kurmaya başlamışlar bile... Tezgahların ötesinde bir alanın çevresinde dizilen yiyecek kamyonlarının brandaları açılmaya başlanmış... Bunlar, yörede yetiştirilmeyen kavun, üzüm, kuru soğan, patlıcan gibi temel sayılabilecek sebze ve meyvaları uzak ova alanlarından getiriyorlar... Cumartesileri, Arhavi'nin alışveriş günü, yani pazarı...

Dolaşmamızı sürdürüyoruz...

Sokak kenarlarında, yer yer bir ağaçtan ötekine, yerden bir iki metre kadar yüksekte çıtalar yerleştirilmiş. Bu çıtalarda, birer bacaklarından biraz uzunca iplerle bağlanan atmacalar sıralanmış. Bunlar av aracı olarak yetiştiriliyorlar... Ayaklarındaki ipten başka, başlarında da küçük ziller var... Şu an av için gerekli olan tüneme şekline ve insanlara alıştırılmaya çalışılıyorlar. Çünkü, doğal ortamlarından özel yöntemlerle yakalanıyorlar. Bu nedenle av aracı olarak eğitilmeleri gerekiyor... Atmacaların bazıları hareketsiz, başlarını hafifçe yana eğmişler, camsı yuvarlak gözleriyle çevreyi süzüyorlar. Bazıları, belki uçmak istediklerinden, dengeleri bozuluyor, ayaklarından bağlı oldukları için ters dönerek çıtanın altında asılı kalıyorlar. Tekrar çıtanın üstüne dönebilmek için ters durumda kanat çırpıyorlar. Zilleri daha etkin olarak ötmeye başlıyor... Birazdan, çıtanın üzerinde tünemeyi başarıyorlar... Bakışları hiç değişmiyor; camsı, hep sert, hep yırtıcı... Herbiri küçük birer kartal gibi...

Öteki Doğu Karadeniz ilçe yerleşmelerine göre, burada dikkate değer farklı bir güzellik göremiyorum. Buna karşın, yerleşmenin düz bir alana yayılması, sokakların genişliği, sözünü ettiğim kent alanı içindeki iğne yapraklı ağaçları olumlu ve farklı özellikler olarak sıralayabiliriz. Sabah kahvaltısından hemen önce yaptığımız gezintiden, ilk anda sözü edilebilecek başlıca izlenimler bunlar oluyor.

Sümerkan Hoca'nın tanıdığı Neşet Bey (Mısırlıoğlu), daha önce telefonla kararlaştırıldığı gibi, saat 9.00 sıralarında otosuyla geliyor. Önce çantalarımızı koltukların boşluklarına yerleştirip, sonra biz yerimizi alıyoruz. Neşet Bey, bir "taksici" olarak Hopa'da çalıştığı ve oralı olduğu için bu çevreyi pek iyi bilmiyormuş. İlçenin içinden çıkmadan, diğer taksi şoförlerine gideceğimiz yolu soruyor. Konuşma arasında geçen yer adlarını anlayabiliyoruz ancak. Kendi aralarında Lazca konuşmayı tercih ediyorlar. Böylece kendilerini daha rahat hissediyor olmalılar. Neşet Bey, çevreyi az da olsa biliyormuş. Birkaç cümleden sonra, gideceğimiz güzergahı anladığını, yüz hatlarından ve olumlu şekilde baş sallamasından çıkarıyoruz.

Yarı açık bir havada, Arhavi'den içeriye doğru yöneliyoruz. Neşet Bey, neşeli bir kişiliğe sahip. Ayrıca, ilk kez görme fırsatını bulduğumuz bir çevre olması, güzel bir havayla bütünleşince, hoş bir yolculuk başlıyor.

Düz arazi yapısı içeri doğru bir süre daha devam ediyor. Fındık, çay ve mısır bahçeleri yol boyunca uzanıyorlar. Birden çok katlı evler, yer

yer araziye dağılmışlar. Fabrikalar da var. Önce Akfa Çay, sonra Lif-Levha fabrikalarını geride bırakıyoruz.

Halk kendi arasında "Lazca" konuşmayı daha çok seviyor. Neşet Bey yol boyunca, zaman zaman rastladığımız köylülerce yolumuzu danışıyor. Buraya konuşmalar genellikle Lazca oluyor.

Şimdi Konaklı köyünden geçiyoruz. Programımızda bu köy de buluyonuyor. Buraya dönüşte uğrayacağız. Tam bu anda Neşet Bey bir köylünün yanında durup, gittiğimiz yönü tekrar soruyor. Bu arada, yolculuk nedenimizi de soran köylü, hemen durduğumuz yere yakın iki katlı, büyük bir evi göstererek, adının "On Pencereli Ev" olduğunu söylüyor. Dönüşte, daha yakından görmemizin de yararlı olacağını ekliyor. İlgisine ve verdiği bilgilere teşekkür edip ilerliyoruz.

Yukarıda Arhavi'nin pazarı (cumartesi günleri) olduğunu söylemiştim. Yol boyunca kadınlı erkekli gruplar pazara, Arhavi'ye gidiyorlar. Yakın köylerden yaya olarak gelmelerine karşın, çoğu çağdaş giyimli kadınlar dikkati çekiyor.

Düz sayılabilecek bira alan içindeki Konaklı köyü geride kaldıktan sonra, önce eğimli ve ormanlık bir arazide tırmanmaya başlıyoruz. Arhavi'den ayrıldıktan bir saat kadar sonra, eğimin biraz azaldığı yerde Dikyamaç köyü karşımıza çıkıyor. Eğimli ve ormanlık arazide, binaları dağınık da olsa, bu yerleşmeler; bina, bahçe ve ağaçlıklı yüksek yeşil dokuyu yırtan çayırlarıyla, sırtların düzgün kesimlerinde konumlanıyorlar.

Oluşumunun oldukça eskiye dayandığı söylenen Ortacalar köyünün üstündeki yolda taşıtımızı bırakıp, Başköy'ün geri kalan yolunu yaya olarak geçiyoruz. Taşıt yolu yeni yapıldığından ve yağmur sularıyla tahrip olduğu için arabamızdan ayrılıp yürümek zorunda kalıyoruz. Yolda rastladığımız ve yardımcı olmasını rica ettiğimiz Doğançalar köyü muhtarı Nazım Bey (Arslan) da bize katılıyor. Yaklaşık, iki kilometre kadar yürüyoruz... Çok geçmeden, Başköy'ün merkezi denilebilecek kesimine ulaşıyoruz...

Nazım Bey'in anlattıklarına göre, köyde "Rus işgali" sırasında yakılmamış pek az ev kalmış. Şimdi gördüğümüz evlerin pek çoğu "sonradan" yapılmış... Çevrede pek kimse görünmüyor. Önce caminin yanına varıyoruz. Küçük bir düzlüğün içinde yeralıyor cami, diğer yanda dağınık konumlanmış birkaç tane ev bulunuyor... Sessizliğin içinden caminin imamı çıkıyor... Bu köye yeni "tayin" olmuş. Vakfıkebirliymiş (Trabzon). Hemen köyünü soruyorum. Benimkine yakın köylerden değilmiş. Öylesine genç ki, belki de okulunu bitirdikten sonraki ilk görev yeri... Sormuyorum, ama yalnızlığı, bu adeta insansız ve sessiz çevreyle iç içe olması, yeni olmanın tedirginliği davranışlarına yansıyor; sakin, sessiz bir görünümün ardından, yüzü sıkılmışçasına gülümsüyor...

Başköy, yaklaşık 600-700 m'lik bir rakama sahip. Yeterli öğrenci olmadığı için ilkokul kapalıymış. Bunun ana nedeni, köyün pek çok sakininin İstanbul, Ankara gibi büyük illere göçmüş olmasıymış. Evlerin çoğunun kapısının kapalı olduğunu görüyoruz. Yine bu göçme nedeniyle... Köyün mevcut nüfusunu yaşlılar oluşturuyor. Kentlere göçenler, daha çok, esnaflık türü işlerle uğraşıyormuş. Bu tür göç olaylarında, çok yaygın saptamaların tersine, söylenenlerle göre, bu çevre insanının kentte "proleterleşme" ya da "lumpenleşme" eğilimlerinin dışında kaldıkları anlaşılıyor. Ayrıca, köydeki arazi, ev gibi taşınmazları öylece duruyor. Bu açıdan bakınca ya kentteki işlerinin pek kötü olmadığı, ya bu mülkleri satın alacak kişilerin bulunmadığı ya da bu biçimde, bir tür ataerkil bağın sürdürüldüğü söylenebilir. Yazları, kentlere göçenler zaman zaman köylerini ziyarete geliyorlarmış. Geride, köyde kalanlar için, burada değişik bir yaşam söz konusu değil. Yine küçük araziler, birkaç inek ve bir ev; kapalı ekonomi... Zaten köy, yüksekte kaldığı için, satış değeri olan çay, fındık, tütün gibi bölgeye özgü tarımsal ürünler burada yetiştirilemiyor... Köyün en belirgin diğer bir özelliği, köyden "okuyup" da ayrılmış olanların çok sayıda olması. Bunların pek çoğu ise subaymış. Nazım Bey bunu gururla anlatıyor. Bilindiği pek çoğu ise subaymış. Nazım Bey bunu gururla anlatıyor. Bilindiği gibi, Artvin, kırsal yapısının verimsiz olması nedeniyle, Türkiye ortalamasına göre yüksek oranda eğitim-öğrenim görmüş bir nüfus yapısına sahip bulunuyor.

Belki çok genel bir sonuç değil ama, öyle bir izlenim doğuyor ki, belli kırsal çevrelerde, değişim olsun, kentlere göç olayı olsun, kendine özgü bir nitelik kazanıyor. Gezdiğimiz köylerden edindiğim izlenimlere göre, şu köyün pek çok kişisi Almanya'nın belli bir kentinde yoğun olarak bulunuyor; şu çevreden kente göçenler inşaat işleriyle uğraşıyorlar; şu yöreden göçenler pastane, fırın gibi işletmelere sahipler; şu köyden pek çok genç, öğretmen olarak "hayata atılmış"... Başköy'den öğrenim aracılığıyla göçenlerin çoğu ise subay...

Caminin avlusundaki karşılaşmadan sonra, Nazım Bey bizi, geleneksel türde bir eve götürüyor. Evi kapalı buluyoruz. Çevreyi gözlerken, evin yanındaki küçük tarlada fasulye toplayan yaşlı bir kadın görüyoruz. Durmaksızın, coşkulu bir şekilde birşeyler anlatmakta olan Nazım Bey, yaşlı kadınla, yüksek sesle konuşmaya başlıyor. Yine konuşmalardan birşey anlamıyoruz; konuşmalar Lazca oluyor. Nazım Bey, bazen bizi, bazen de evi gösteriyor el hareketleriyle, konuşma arasında. Bizim niçin geldiğimizi anlatıp, evin sahiplerinin nerede olduğunu soruyor, anlayabildiğimiz kadarıyla. Konuşma sırasında geçen yer adlarını anlayabiliyoruz yalnızca... Bazen de, bir iki cümlelik Türkçe konuşuyor bize. Bir ara, yaşlı kadın evdeki çocuklardan birini çağırıyor. Biraz önce buralardaymış, ama kadının çağırmasına bir karşılık gelmiyor. Kadıncağız evin anahtarının yerini bilse, bize yardımcı olmak istediğini söylüyor. Sonunda, yakın komşusu olduğu için, sahipleri bulunmasa bile, bize yardımcı olmak amacıyla eve girmemizin sakıncalı olmayacağını da ekliyor. Açık pencereden girebileceğimizi söylüyor. Ev sahiplerini bulmak için daha fazla zaman kaybetmek istemiyoruz. Başka bir ev bulmak istiyoruz.

Nazım bey çok konuşkan, neşeli bir insan. Pek çok kez konuşmalarıyla bizi güldürüyor. Özellikle onun konuşmalarından ayrımına varabiliyorum, bu yöre insanı "r" sesini pek teleaffuz edemiyor. Bu sesi yutar gibi yaparak, onun yerine "y"ye yakın bir ses söylüyorlar.

(Devam Edecek)

OXORİÇKİNİ

Nagudgin mteli ǩida kva do ncaten noşveyi
Majura mteli yeri piʒayiten ç̌ǩadeyi
ǯoxleṁuşis opute, onṫule goladveyi
Odape mokaçeyi uğun oxoriçkinis

Oxorişi şkaguris p̌oṫes daçxiri kogzun
Ç̌umanerişi mjura didi odas konogzun
Nagunǩap̌un berepes gyari ǯǩkari gamogzun
Manǯapere molobğun birtum oxoriçkinis

Ar ǩalati ǩaǩali nunǩuşa dolobğeyi
Keremulis goǯobun ar ovle mexomeyi
Postis gexen do liyups p̌ap̌ulik menǩomeyi
Mteli şeyi memskveyi uğun oxoriçkinis

Oǩiʒeşi ar ǩele ǩiʒi grasta keladgin
Oǩrebules ǯkariten ǩuǩuma kogeladgin
Ar stoli do tronepe ekole kaeladgin
Ongore kogulužin nç̌eyis oxori çkinis

Ǩeremuliş ǩanǩulis ǩardala kogoǯobun
Emuş ç̌iṫa tudendo ǩanǩuleʒi konobun
Steğo ǩala oǯǩares p̌oṫes ǯkari kogyobun
Çeçme elaǩideyi uğun oxoriçkinis

Mç̌ǩidiş mkri lazuṫi mteli xaros dolobğun
Modvalu do nalini neǩnaş ǯoxle goǯobğun
Sağani iya aya oǯudes kogolobğun
Dulyape memskvaneyi uğun oxoriçkinis

Oç̌komaluş gyarepe mteli taros meşaǯin
Ǩizi, ǩop̌a do xami oǩizales gelaǯin
Arguni do burç̌uli steğoş neǩnas moǩaǯin
Tudemuşi xayati kuğun oxoriçkinis

Ç̌iṫa oda nǩileyi koren musafirişi
Didi oda umçane badi ǩala xçinişi
Gverdiş oda ǯipxeri nisa do noğameşi
Birtum ç̌anda xeleba koren oxoriçikinis

10.03.1993
Munir

DUYURU

OGNİ'nin yurtiçi ve yurtdışı temsilciliklerini üstlenmek isteyen hemşehrilerimizin Aralık 1994 sonuna kadar müracaat etmeleri rica olunur.

OGNİ

ESKİ/YENİ İSİMLERİYLE YÖRE YÖRE DOĞU-KARADENİZ

Faik ATEŞ*

I. ARTVİN

1. Xopa

Amçişe (Yukarı Kuledibi)

Bucağı (Bucak / Termik)

Kuledibi (Kuledibi Mahallesi): Dimitali, Nozoğameni

Ortaxopa

Sundura

Azlağa / Abuisla (Esenkıyı)

Ançoroxi / Ançixori (Pınarlı)

Ardala (Eşmekaya)

Buça / Buçe (Güvercinli): Gargadina, Dobradidi, Kulavati; Barade, Dobraʒina, İnixi, Koru, Nobağule, Otoroce, Xçingelağurei.

Zalona (Koyuncular)

Zuprici / Zurpici, Jurpici

Karaosmanie

Kise (Sugören): Zennati, Naşeni, Papilati, Caboiti; İsina, 3xueti (Papal.)

Limani: Mʒkoşi Sorti; Badiş Qona, Goçaş Qona, Dingiş Duzi, İkinci Kva, Karaliş Duzi, Karağaçiş Duzi, Laboda, Maniaketi, Muraş Duzi, Jilengele, Sanakati / Sinakati, Çita Duzi, Xçeşona.

Maiskiopute / Maeskiofute / Maiskioptе / Maneloğli (Dereiçi): Gyubeği, İlaeti / İlaati, Kakalepuna, Kitrati, Maqarona (< Maqaqona), Mele, Mollaloğliş Çereme, Nobinceni, Yamağişi Çereme, Oisiye, Omkiye, Papuloğliş Çereme, Uçaşepuna, Parça, Poteliti, Gupunoğliş Ocağı, Çxona, 3apaşi Çereme, Çerkeziş Ofute / Çekeş Opte, Xalbaş (/ Xarbaş) Ofute, Xacmeduli.

Makriali / Noğedi (Kemalpaşa): Ağapeş Opute (/ Ofute) (Sonbaylar Mahallesi), Skibuli / Sovili (Selimiye), Çita Makriali / Çita Noğedi (Koha Mahallesi), Xalbaşi (Kibaroğlu Mahallesi); Skibuli: Potra 3kari, Uşkiepuna, Poteliti, Kvataxei, Ginkiti, Çebooğliş (/ Çebooliş) Qona, Xçeşona.

Maneloğli, Maiskiopute

Mxigi / Pxigi / Xigi (Başköy)

Noğedi, Makriali

Osmanie

Pançoli (Yeşilköy): Balaxina, Zenimele, Kotili, Nebağule, Obicana, Opurmole, Patiş Toba, Tabo, Taşkui / Taçkui, Çexçina.

Peroniti / Peronti (Çamlı)

Jurpici / Zurpici / Zuprici (Yoldere)

Sarpi

Sumcuma (Üçkardeş): Demiraliş Qona, Orçaliş Qona, Kvanoğamisa, Çiviliş Qona, Cgirola.

Pxigi, Mxigi

Kyoprici (Köprücü): Armutduzi, Esentepe, Xalbaşi, Xemşilli Kyoi; Baniki, Maʒxana, Gubi, İnçkale, Kazarma, Mağara, Okoxule, Çaneti, Xacoğliş Dağı, Cefuka.

Şana (Kaya / Kayaköy)

Çauşli

3karisti (Subaşı / Iskarıstı)

* Guram Kartozia (Lazuri Tekstebi, II, Tbilisi, 1993) eserinden faydalanarak hazırlanmıştır.

Çançaxuna (Çamurlu)

Xemşilluği (Kazimiye)

Xendeki

Xigi, Mxigi

Xigoba (Başoba / Büyükbaşı)

Balıkköy

Çimen / Güneşli

2. Borçka

Jurxinci / 3karqa (Çipteköprü): Gurşati / Guşati, Omjore, Xoxara / Xoxaya / Çifteponar, Civati.

Saxandro (Fındıklı): Başkyoi, Taginze, Çarmakiti.

Çxala / Çxalazeni (Düzköy): Vardvaniti, Tapla, Txoriti, Kontiati, Yastaroni, Tamaxeni, Çirati, Çati, Çaniti, Çarmati: Amalani, Ayano, Bogati, Boroxmeti, Gorgodi, Dobiradidi, Tutunluği, Txiruna, Rakani, Saliskuri, Taşgemi, Kvam3kili, Çirdila, 3kartoli, Çinkağali, Çkonuna, Ximi Kovanluği, Cgiyazeni.

3karqa, Jurxinci

Xanduzi (Demirciler): Dakvara / Dakvarğali (Küçükköy), Vaneti / Vaniti, Kostaneti / Kostaniti (Kestanelik), Lepati, Mamanati (Elmalı), Makreti (Topçular), Mirvati, Ovru, Pançvati / Pançurati (Pancarlı), Sulaniti, Troni Opute, Piçxeti, Putkarati; Mamanati: Bakana, Bağupici, Gelvoxunale, Kalva, Moğveni, Oxormete, Galdidi, Garğoma.

3. Arkabi

Arkabi / Arhave (Arhavi)

Kapistona / Kapisre (Kalle Mahallesi)

Musazade (Merkez Mahallesi)

Payante (Hacılar Mahallesi)

Çarmati (Cumhuriyet Mahallesi)

Başkyoy (Başköy): Eladixa, Mastaka, 3alenopa, 3kamele; Yaylay Dere.

Baxta / Baxte (Kireçlik)

Giazeni, Cgiryazeni

Gidreva / Gidreve (Dereüstü): Gogva.

Gyaznoy Ona (Güneşli): Takamandeni; Exrema, Noncexeli, Opurmole Borgali, Kikin3aş Rakani, Meşe, Mçeşi Ğali, Kvagamardei, Kvakun3uli.

Durmati (Ulaş)

Kamparna / Karpana (Dikyamaç): Zeni, Koru / 3kamele (Akıncılar), Kvadesmindi, Kvamurgi, 3kaini; Sazepxulo; İsieti, Nopandeni; Ankona, Gemrakani, Tuntuş ona, Maxi, Praki, Jin Okoe, 3aşona: Kamileturi Dere.

Koptone (Gürgenlik): Bogina, Kağaçluği (< Karaağaçluği), Meaçveri, Plaki, Poğai / Puğai, Kvakun3uli, Şkapaci, 3inekgeçkapey, Çubuepuna: Şkapacui Ğali.

Kordeliti (Konaklı): Kadoğli Dağı, Takaziş Toba, Ceğani.

Kutuniti, Jilen Kutuniti, 3alen Kutuniti

Loma / Lome (Yolgeçen)

Napşiti / Napçiti, Jilen Napşiti, 3alen Napşiti Nogağleni (Yıldızlı)

Yakoviti (Kavak): Lancğona, Tukmene.

Ortakyoy (Ortacalar)

Otalaxe (Sırtoba)

Papilati / Paplati (Arılı)

Potocuri, Jilen Potocuri, 3alen Potocuri

Jilen Kapistona (/ Kapisre) (Güngören)

Jilen Kutuniti (Tepeyurt)

Jilen Napşiti (/ Napçiti) Yukarı Şahinler

Jilen Potocuri (Soğucak)

Sidere (Derecik)

Suxuleti, 3xuleti

Uçırmağı

Uçlerkyoy (Üçler)

Parexi (Boyuncuk)

Pilargeti (Ulukent ve Balıklı): Bardi, Bağva, Emeniati, Lukumxalina, Jin Pilargeti; Bardiduzi, Bağuditi, Bor3i, Gampu, Gyursuş Ona, Dadiş

Ona, Eziziş Ona, Elimeş Duzi, İlyasiş Ona, İnçurna, İsina, İşon Ona, Kamparna Yatağı, Kayabaşi, Kgnyaziş Ona, Kuruluği, Kotiliş Yeri, Koparmalişi, Livanzeni, Mağara, Meyakapinoni, Metibey / Metibeş Duzi, Mokteri, Moxoceni / Noxoceniş Duzi, Oine, Omatxoreş Duzi, Omjore, Omurğali, Opurmole, Ofliş Duzi, Pantaş Ona, Sapaiş Ona, Topiş Ona, Uça Dağı, Kelaliş Ona, Kvanusa, Kçingelağurey, Gvarği, Guş Obğe, Çebinaşi, 3kartoli, Xanumiş Duzi, Xacaliş Ona, Caş Ona, Fitoziş Ona.

3xuleti / Suxuleti / Ku3ubeti (Küçükköy): Gulavati .

3alen Kutuniti (Şenköy)

3alen Napşiti (/ Napçiti) (Aşağı Şahinler)

3alen Patocuri (Dülgerli)

Çukalvati (Kestanalan)

Cgiryazeni / Cgizeni / Ciazeni / Giazeni (Kemerköy)

II. RİZE

4. Viże (Fındıklı):

Abunoğa / Abusufla (Aksu Mahallesi): Elakre, Vakeli, Mekavrati, Oçurçale, Perpu, Kuba / Kube.

Ğavra, Gavra

Gesiya (Tatlısu Mahallesi)

Gori, Kurtume

Viżenoğa (Merkez Mahallesi)

Toroʒi / Torosi, Maisine, Çatalmançxa (Liman Mahallesi)

Kalo, Paçva.

Kurtume, Gori (Ilıca Mahallesi)

Maisine, Toroʒi

Manasteri / Manastiri, Ğavra / Gavra (Hürriyet Mahallesi): Atmacapeş Avla, Aleskiri, Budiva, Serbasanepeşi Avla, Tairoğliş Avla, Çebinapeş Avla (Ğavra); Kenke, Noomeni, 3ka(r)ğali (Manast), Abugza, Avla(ş) Gomtumani, Bazuğiş Avla, Gergavati, Koru, Meaxvaloni, M3kopuna, Mermanati, Nokepreni, Nolivadeni, Nonçxomeni, Nostameni, Noğali, Omeiş Avla, Oxoiş Gomtumani, Jilen Livadi, 3alen Livadi, 3kartiğali, Çala (Ğavra).

Mekiskiri (Sahil Mahallesi)

Mçkadu, Paçva

Paçva, Kalo, Mçkadu (Yeni Mahalle)

Gavra, Manasteri

Çatalmançxa, Toroʒi

Abuulya (Çağlayan): Balabani / Balabanoğliş Maalle, Lavaşa, Mollaloğlepeş Maalle, Nane, Ortakyoi / Orta Maalle, Pai, Selimoğliş Maalle, Kvaşxinci / Taşkyopri, Ğazoğliş Maalle, Xacaloğliş Maalle, Xuşutepeş Maalle; Açxozli, Axvani, Gyorciduzi, Kirkmerdiveni, Lağubi, Mağluti, Sağlari, Simaoni, Taşçimağara, Pandiʒkia, Peʒanʒori, Kokra, Xamza / Xamzaduzi, Cehernemdere, Çumeniki, Fidanluği; Asisai, Gegza, Golagza, Tunya / Tunya, İsina, Koruluği, Montraʒei, Nodikeni, Puksi, Kakaskuri, Kvakçe, Ğalişka, Galuça, Ğeçidolokʒapei, 3oğori / 3uğori, 3oʒoloni.

Abuxemşini, Çukuliti

Gurupiti (Yeniköy): 3aleni Gurupiti, Jileni Gurupiti, 3aleni Xemşilati, Jileni Xemşilati: Gorgali, Gargadona, Gebioni, Doxmeli, Duduskuri, Duvaniş Ona, Zurgi, İsina, Kanlidere, Kirki, Lukumxalona, Luxexei, Nezopuna, Nobağule, Nokalive, Nolivade, Momkyapule, Nosikale, Nopateni, Nokumeni, Nokurdeni, Noçağane, Ntraʒei, Okinçe, Omeitente, Ometiş 3kai, Omjore, Omjoreş Kudeli, Onçxore, Porpoli, Tobolonduni, Kvançorei, Şakuçxe, 3karti, 3karoşumoni, Çorçona, Cinarezurgi.

Mzuğu (Sulak / Aşağı Zuğu) Gyulbahar, Danzona, Doğancık, Zadixa, Karbağu (Şentepe); Metaskuri, Okura, Senozli, Fundukluği,; Geçxaponi, Zeni, Tesmeşe, Tikme, İdra, İsina, Meşeduzi, Nezona, Oğlikoni, Skalağali, Skibazeni, Tobalaxti, Kvakçe, Şkivazeni, 3ka(r)mele, Calopuna, Caş Obğe.

Moʒxora / Moʒxore (Kıyıcık): Kontive.

Sumla / Sumle (Sümer); Kutuniti, Nomaraki,

Yaiçi Maalle, Orta Maalle, Sermeni, Sumlanoğa, Kvaxule, Ğoncoti, Xazara / Xazare; Başkağali Selimi, Tobaşi Duzi.

Tepecuği; Peteskiri, Zebeliti; Koloci, Nomandreni, Çaçxui.

Trevendi (Derbent): 3aleni Trevendi, Jileni Trevendi; Bandva, Kave Maalle, Napeti, Orta Maalle, Xuseinepeşi Kyoi (3al.), Armoini, Delaxmetoğli Maalle / Delaxmetişi Avla, Karabinapeş Maalle (/ Avla), Cazoğli Maalle / Cazoğlişi Avla (Jil); Gemçvati, Tuden Stasi, Turkiş Tudele, Kurtuğali, Nolobeni, Okti, Sucon Duzi, 3alen Ğali, 3kaigza, 3ka(r) kukuma, 3ka(r)mele.

Pi3xalasufla (Arılı): Aile, Bulako, Gyurgeni, Turnaş Avla, İnce Maalle, Kadiş Avla, Kavağı / Cameş Avla, Kuruş Avla, Mzaine, Pazine; Açiğona, Bulizeni, Gargadi, Gelaxunoni, Dadali Avla, Di3xona, Turnazeni, Kakinaş Ona, Kara3a Dixa, Kvarbağu, Limxanapuna, Melektei, Merzeduzi, Montre3i, Nezona, Nobagene, Nox(l)akene, Yobiduzi, Oine, Ombrepeti (< Ombrepeşti), Omjore, Ontkolepe, Oxvame, Papuzeni, Jilen Melektei, Skanderğali, Tepe, Ustaxmeti / Ustaxmetiş Livadi, Kaklapi, Kvalona, Kvarbe, Ğesti, 3a3kunei, Xacaliş Ona, Cagvai. Nomkyapule, Nosi (r)uba, Nopateni.

Pi3xalaulya (Gürsu): Başkyoi, Kancakyoi, 3akodoni; Bayamiş Avla, Terzoğliş Avla, Lodapeşi Avla, Paşaş Avla, Kyurdiş Avla, Çevatiş Avla; Bo3ona, Gerdosume / Hindistani, Geçiti, Goloskui, Kakele, Karadağı, Kvamandixa, Kuçukdere, Mamandixa, Montre3i, Nobağule, Nonzğameni, Nora, Notoroce / Notorece, Oine, Omoxale, Omjore, Sa3axi, Pinarona, Kvanaçini, Kvataxei, Ğonoba, Çaluğuzeni, Çurna (/ Çuyna) Gali, 3ka(r)mele, Xacoğliş Ona, Çinkamağara.

Ğayna (Ihlamurlu / Yukarı Zuğu): Dortyol, Zenimoşi, Kalkanli, Kokvaskuri, Mandremosi (Yemişli), Sarikavak; Sazapxulo Sadgomi: Okura.

Çukuliti / Çukuliti / Abuxemşini (Aslandere / Peynirciler): Meurzena, Oçamreti, Şirğori.

3ati (Saat): Bayramış Avla, Toxumi (Tohumlu), Nezifiş Avla (Hürriyet Mahallesi), Odobaiş Avla (Merkez Mahallesi), Çelengiş Avla, Çkemişiş Avla; Baki, Beyazali, Golagza Dogzeni, Dolozeni, Zeni, Temelişi, İbikiş Duzi, Traşi, Keinçxana, Kyoseş Ona, Şenluği, İnçerepuna, İsina, Kabiliş Ona, Kumuşi, Omçananiki, Ruba.

3upe (Beydere)

Çampeti / Çanpeti / Çanapati (Meyvalı): Tolimçxvana, Karalikyoi, Orta Maalle, Kibaiş Avla, Çxantikyoi, Hemşelati; Korxona, Mandreçvei, Mağara, M3xulizeni, Mğesti, Çarçağani, 3xemb(r)ona.

Çurçava (Çınarlı): Andravati (Gökçetaş), Gyuliş Maalle, Kilava (Kilittepe), Nomprane, Savaskiri (Kirazlı), Orta Maalle (Merkez Mahallesi), Çenneti, Xokovati / Xokavati; Altunoğliş Avla, Berbatoğliş Avla, Geduğiş Avla, Gyulleş Avla, Duli3iş Avla, Zorliş Avla, Tuden Avla, Tuiloğliş (/ Tuylooğliş) Avla, Kotiloğliş Avla, Kulevoğliş Avla, Mununiş Avla, Omeroğliş Avla, Osmanoğliş Avla, Jin Avla, Rizeloğliş (/ Rizinaliş) Avla), Selimoğliş Avla, Uzunxasanoğliş Maalle, Pupoğliş Avla, Çamanga Avla, Xachuseiniş Avla, Fanoğliş Avla; Amgvaneti / Angvaneti, Anzğali, Beşkidi, Genazuki, Golaoba, Dereiçi, Elakre, Zendidi, Zeni, Zurgi / Zuggi, Koloci, Koru, Memetelişi, Nezmakvala, Nezona, Nolangvane, Nomoxeli / Nemoxeli, Nosulebi, Noğeceni, Oine, Omjore, Oxortutonei, Paşandixa, Selamsona / Selamsuna, Kvataxei, Kereçxana / Kireçxana, Ğaldidi, Çimçiopuna, 3kartiğali, Çubrona, Xolonidi, Famkude.

Xara: Duzmaalle, Kozmağa; Demirişi Avla, Kadiş (/ Kadepeş) Avla, Kavazoğliş Avla, Karalişi (/ Karalepeş) Avla, Memişişi Avla, Yobişi Avla, Rukeş Avla, Kitapçiş (/ Kitapçepeş) Avla, Kyoroğliş Avla, Kyosoğliş Avla, Xocoğliş (/ Xocoğlepeş) Avla, Camekala; Gelaskendi, Gençereri, Doxvaminoni, Duçkaşa / Dutkaşa, İsina, Mtutiş Obğe, M3kadona, Omoxale, Omjore, Stama, Kamateğali, 3kaomani, 3ka(r)oşumoni.

Xemşilati / Xemşilluği (Yaylacalar): Aydınlık Mahallesi, Dere Mahallesi, İbigin Mahallesi, Sırt Mahallesi, Kyoy Mahallesi; Bodurin, Buyukduz, Gyolmeşe, Goloskur, Duxan, Karşıkısırt, Omuxale, Taçiman, Koka3or.

(Devam Edecek)

LAZURİ TKVANİ ŞENİ

Bedia LEBA

(5. Sayıdan Devam)

Lazuri tkvani şeni köşemizde okuyucuya Lazca bilgisini tazelemesine yardımcı olacak metinleri yayınlamaya devam ediyoruz. Bu materyal ile çalışmak isteyenlerin bazı hususlara dikkat etmelerini rica edeceğiz. Görüldüğü gibi bu çalışma Lazca'nın Artaşeni şivesinde (Artaşeni'nin de güneyinde konuşulan bir alt şivede) hazırlanmıştır. Verilen kelime hazinesi o şiveye mahsustur. Diğer şiveleri konuşan okuyucularımız zorlandıkları takdirde diyalogları rahatlıkla kendi şivelerine çevirebilirler. Veya benzer konularda aynı ya da yaklaşık metodlarla başka metinler çoğaltabilirler. Bu konuda Lazca yazma alanında çevrelerine yardımcı olabilirler. Karşılıklı diyalogların konularını seçerken özellikle Lazona'da ve Lazlar'ın yaşadığı değişik yörelerdeki güncel yaşamı göz önünde bulundurmaya çalıştık. Tabii ki bu çalışma bu alanda yapılabileceklere çok küçük bir başlangıç olabilir. Süreç içinde bizzat eğitim emekçisi Lazlar'ın yoğun katılımı ile daha kapsamlı ders materyalleri geliştirilebilir.

Yine de bundan sonraki her sayı için Lazca metinlere kısa bir de gramer çalışması ekliyoruz, seri halinde yayınlamaya devam edeceğiz. Bu çalışmalarda yukarda sözünü ettiğimiz Lazca'nın Artaşeni şivesinin bir alt şivesine aittir. Lazca gramer konusunda genel geçerliliği olan kesin bilgilerden ziyade gramer konusuna kısa bir giriş olarak düşünüldü. Genel geçerliliği olan doğrular yerine belli bir şiveyi temel alarak gramer konusunun tartışmaya sunulmasıdır. Diğer şiveler ile karşılaştırmalı yapılacak geniş kapsamlı bütünlüklü bir gramer çalışmasına bir giriş olabilir. Şivesi farklı olan okuyucu burada farklılıkları görünce şaşırmamalıdır. Yazı dilimiz henüz çok yeni olduğundan her şiveyi bir diğeri ile bir tutmalı ve yazarken kendi özgün şivemizde yazmalıyız. Lazca'daki bütün şiveler önemlidir ve biri diğerinden daha doğru değildir. Süreç içinde lisan yazıldıkça şiveler arası bir yakınlaşma söz konusu olabilir. Bazı kurallar genel olarak kabul edilebilir. Ancak şimdi araştırmaların henüz başında bir şiveyi öne çıkarma hatasına düşmemeliyiz.

İlgi duyan okuyucumuz aynı konularda kendi özgün şivesinde gramer yapısına değinebilir. Elde edilen sonuçlar şivelerin yeri belirtilerek dergiye aktarılabilir. Böylece Lazca gramer tartışmalarını dergi üzerinden kollektif bir biçimde yürütebiliriz. İlerde yapılacak kalıcı bir gramer çalışmasına temel hazırlayabiliriz. Umurız bu sunduğumuz metod ve materyal ile özerk bir çalışmayı yürütebilir bilgi alışverişi için dergiye aktarırsınız. Değişik önerileriniz veya yöntem konularında eleştirileriniz varsa bekleriz.

Lazca'yı her koşulda diri tutabilme dileğiyle!...

1. Sonuri ore?

A- Vorsi ndğalepe
B- Kai ndğalepe, mu cegozun?
A- Murun3xi moni ti mi3omenan. Si mu cegozun?
B- Ma Çemu cemozun. Sonuri ore?
A- Ma Artaşenuri bore. Stanboli morderi. Huy hako Almanyabskudur sonuri gi3va.
B- Hako mu ikum? Munde moxti hamtepeşa?
A- Huy Universiteşa bulur. Na mofti cur 3ana domayu. Si mu ikum?
B- Ma madula bore. Didepe şkimişkala beralaşando hay bskudur.

A- Otobusi şkimi komoxtu ogzaloni bore. Aşkva kaite.
B- Xoloti biziraru. Aşkva kaite. Vorsi ndğalepe.

2. Udulye kodobskudi.

A- Vorsi ndğalepe.
B- Vorsi ndğalepe.
A- Ma Amedi cemozun. Si mu cegozun?
B- Ma ti Bulenti cemozun.
A- Sonuri ore?
B- Ma noğuri bore.
A- Nam noğuri?
B- Vi3uri
A- Hako mu ikum.
B- Biçalişam, hako mu ixenen.
A- Ma ti biçalişamti. Huy udulye kodobskudi.
B- So içalişamti?
A- Fabrika dulya bdgurti. Na gişkun steri cinkolu fabrikape.
B- Şku daa mutu va mi3omenan. Yati munde golomokapinapanen.
A- Leba mayen aşkva kayiten.
B- Kayiten biziratu.

3. Mipeşi ore?

A- Vorsi ndğalepe.
B- Vorsi ndğalepe, mu cegozun?
A- Nuri.
B- Nuri ho!
A- Ho ho Nuri.
B- Muço miyonur bere şkimi?
A- Kai kai si muço miyonur?
B- Mati kai bore kai, mipeşi ore?
A- Mipeşi gi3va miçinari? Ma Artaşenuri bore.
B- Mipeşi ore gi3vi!
A- Ba3apeşi. Gignapuni Ba3apeşi.
B- Var iyeni moro mu. Ba3apeşi ho!
A- Ho.
B- Moro bere şkimi Ba3ape do şkunepe dido okiyetes kogişkuni...

4. Hako mektebişa bulur.

A- Vorsi çumanepe.
B- Vorsi çumanepe. Muço ore?
A- Ma vorsi bore, si muço ore?
B- Mati vorsi bore.
A- Sonuri ore?
B- Yanivaturi bore, Artaşenuri. Huy hako Kolni bskudur.
A- Kolni so xer?
B- Saarland str. bxer. Si so xer?
A- Ma ti hako Kolni bxer.
B- Mu ikum?
A- Mektebişa bulur.
B- Almanebura dobiguram. Ukaşxe Universiteşa bidare. Piloloji ptkvare.
A- Lazuri munde diguri?
B- Lazi bore. Enogi Lazuri dobiguri. Ukaşxe Turkuli huy ti Almanuri dobiguram.

A- Va meyegantaleni haku nena digureni?
B- Va meyintalen. Piloloji şeni ingilizuri ti domaçirasen. Nenape va okintalen. Ar nena ar koçiren cur nena cur koçiren. Gignapunu?
A- Va mignaputu. Şkunda kale mu ikuman na uşkunan nena ti giçondrinaman. Lazuri na uşkun ti var isinapams.
B- Hini nosi kelvoşkomes. Var isinapanen do so iğanen ham purki steri nena. Leta ti vato eçopas hasterepe gişkuni.
A- Bo mu itur? Şkuti nena şkuni deyi komobiçati!
B- Mobiçatu moro mu. Nena şkuni kulturi şkuni va ptkvaten do mu paten irituli gobiçondrinati vana. Na moxtasen oş3anape Lazuri maşletinaneni? Şku var do mi tkvasen NENA ŞKUNI diye. Ya mi3vi?

5. Mu nçarum?

A- Mu nçarum?
B- Ma yi?
A- Hosi gi3omer.
B- Kartali mçarum.
A- Mi unçaram?
B- Çemu bunçaram.
A- Çemu so xen.
B- Arkabi xen.
A- Arkabi soren?
B- Siti mutu va gişkun. Lazonaşi noğapeşi arso Arkabi oren.
A- Ma mu mişkun. Artaşeni do mele soti va biçinam.
B- İçini hişo ona. Artaşeni, Atina, vi3e Arkabi, Xope. Iriyeri içini lazepe soti xenan.

6. Gazete mu nçarums?

A- Mişa ulur?
B- Şefi şa bulur.
A- Muşeni ulur?
B- Ar gazete buğam.
A- Ar gazete uğam ho.
B- Ho ar gazete buğam.
A- Gazete mu nçarums.
B- "Iri nena nişite içitxan, diguran, goliyonan, do nçaran" ya nçarums.
A- Ezmoce ziriyi?
B- Muşi ezmoce. Gazete hişo nçarums.
A- Si gamiğiyi?
B- Ma moy gamobiğatu. Na gamiğams nçarums.
A- Si xolo moxaparapi.
B- Hiku moy gaseyiren Nena şkunite onçarute mu iyen.
A-Huşa mi ançaretu. Koçi keyonçaman.
B- Huy demokrasi kocedges var ogniyi.
A- Muşi demokrasi do memokrasi,
B- .....

7. Hemidi

Hemidi curene3idoviti 3aneri oren. Artaşenuri a madula oren. Huy Berlini skudun. Fabrika dulya dgun. Kata ndğa zade dvançinen. Almanuri doguru zade açetinen. Am3ika mutu na digurute isinapams. Him hako va mo3ondrums. Irote zabuni oren. Lazonaşa goktapu guri uğun va gvaktinen. Oxori koçepemuşi heko naşku. Mezmoneri içalişamsdo koren. Cençareri okiğasi idasen. Yati okvağaseni. Yati gvaktinaseni!

8. Dulya

A- Muço ore?
B- Muço bortiko!
A- Mu gağodu?
B- Mu mağodasetu. Dulya va maçoden. Dulya monka miğun.
A- Komişkun komişkun oxorzalepe dulya zade ayenan. Ar si xvala var ore. Mteli oxorzalepe skani steri orenan.
B- Iri şkimisteri ortuko huşa irituli gonkture dortu. Ti gomaktaşa biçalişam: Galeni dulya, oxori dulya, bere bvara arti mutu golobiyonare ptkvaşa ti gamoman3oren!
A- Si gişkun zade mexondinu guri var giğun na haşote içalişi. Koçi skani kelvoxuni si ikti.
B- Mu pa e skiri koçepe ma gobonkturayi miti va gvankturu do!
A- Mu gi3va.
B- Mutu mo mi3omer. Ora mu oren.
A- Skani şkala var isinapen...

9. Lazi bore

A- Vorsi ndğalepe.
B- Vorsi ndğalepe, mu cegozun?
A- Xasani.
B- Sonuri ore?
A- Artaşenuri.
B- Turki ori.
A- Ma lazi bore.
B- Ma kurdi bore. Lazepe lazi bore var itunan.
A- Şkunepe irote sonuri orenan mi orenan itunan.
B- Lazepe nena nişi giçondrines.
A- Ma domogurari. Lazuri iri kuşkun iri isinapams.
B- Lazepe mteli asimile diyes.
A- Tkva hişo gişkutan!

10. Lazona gomau

A- Muço ore.
B- Vorsi vorsi.
A- Sonuri ore?
B- 3iyaturi, si sonuri ore.
A- Ma Mutafuri bore.
B- Çileri ori?
A- Ho. çili şkimi hako var oren. Si çileri ori?
B- Ho mati çileri bore, Bere bvara hako miyonun. Ar biçi ar bozonta.
A- Munde moxtu haşo?
B- Obşa ora domayu. Curene3i 3ana. Domaxenana goktapu guri komiğun.
A- Giktare do mu are hako cegaperi deksi vato iya.
B- Lazona gomayu. Aşkva hamtepe va didginen. Bidasi a mutu dopare. Iri mutu ikumsu mati dopare mutu va maxenana ar duçani gom3a kelapxedare.
A- Hişo iturdo var ilen. Hakonepe kata 3ana giktenan taxaşi.
B- Ho ho hamtepe pote vato gamomasvaran.

DEVAM EDECEK

SAYILAR, AYLAR, MEVSİMLER, GÜNLER

Mecit ÇAKIRUSTA

1 —	Ar	51 —	Jurneçidovitoar
2 —	**Jur**	52 —	Jurneçidovitojur
3 —	Sum	53 —	Jurneçidovitosum
4 —	Otxo		
5 —	Xut	60 —	Sumeneçi
6 —	Aşi	61 —	Sumeneçidoar
7 —	Şkit	62 —	Sumeneçidojur
8 —	Ovro	63 —	Sumeneçidosum
9 —	Şxoro		
10 —	Vit	70 —	Sumeneçidovit
11 —	Vitoar	71 —	Sumeneçidovitoar
12 —	Vitojur	72 —	Sumeneçidovitojur
13 —	Vitosum	73 —	Sumeneçidovitosum
		80 —	Otxoeçi
20 —	Eçi	81 —	Otxoeçidoar
21 —	Eçidoar	82 —	Otxoeçidojur
22 —	Eçidojur	83 —	Otxoeçidosum
23 —	Eçidosum		
		90 —	Otxoeçidovit
30 —	Eçidovit	91 —	Otxoeçidovitoar
31 —	Eçidovitoar	92 —	Otxoeçidovitojur
32 —	Eçidovitojur	93 —	Otxoeçidovitosum
33 —	Eçidovitosum		
		100 —	Oşi
40 —	Jurneçi		
41 —	Jurneçidoar	200 —	Juroşi
42 —	Jurneçidojur	300 —	Sumoşi
43 —	Jurneçidosum		
50 —	Jurneçidovit	1000 —	Vitoşi
		2000 —	Jurvitoşi

AYLAR

Tutadidi	Ocak
Tuta3ubuta	Şubat
Marti	Mart
Aprili	Nisan
Maisi	Mayıs
Çerezi	Haziran
Çuruği	Temmuz
Ağustosi	Ağustos
Şxalva	Eylül
Gumva	Ekim
3ilva	Kasım
Xistvena	Aralık

MEVSİMLER

İnva	**Kış**
Pukrinora	**İlkbahar**
Mapxa	**Yaz**
Stveli	**Sonbalar**

GÜNLER

Tutaçxa	Pazartesi
İkinaçxa	**Salı**
Saçxa	**Çarşamba**
Cumaçxa	**Perşembe**
Paraske	**Cuma**
Sapatoni	**Cumartesi**
Mcaçxa	**Pazar**

LAZURİ GRAMERİ

Levent Sezgin GENÇ

LAZCA'DA SORU, YANIT VE OLUMSUZLUK EKLERİ

A- Soru Cümleleri İki Şekilde Oluşturulur:

1- Soru eki ile;

Soru eki 'i' cümlenin sonuna gelerek soru cümlesi oluşturur:

Si idare i?- Sen gidecek misin?
Bere mulun i?- Çocuk geliyor mu?
Ham bere skani on i?- Bu çocuk senin mi?

2- Soru sözcükleri ile;

mi "kim", mu 'ne', munde, 'ne zaman' muçˇo 'nasıl', moy 'niçin', naku 'ne kadar', so 'nerede', sole 'nereden', nam "hangisi', mişi 'kimin', muşi, 'ne için", mişkala 'kimin ile', mute 'ne ile', muperi 'nasıl, ne gibi', miperepeşkala 'kimlerle', muşen: 'ne için', namute 'hangisi ile', namuşi 'hangisinin' gibi.

Çumani mi mulun?- Yarın kim geliyor.
Mu iyindri?- Ne satın aldın?
Naku bere gionun?- Kaç çocuğun var?
Muço ore?- Nasılsın?

B- Yanıt Ekleri ve sözcükleri:

Lazca'da olumlu yanıt verilirken ho 'evet', olumsuz yanıt verilirken var 'hayır' sözcükleri kullanılır. Bu sözcükler tek başlarına kullanıldıkları gibi bir cümle ile de kullanılabilirler:

Bere komoxtu i? - ho
Çocuk geldi mi? - Evet
- ho, komoxtu.
evet, geldi.

Soru sözcükleri kullanılmadan yalnızca yüklem takrarlanarak da yanıt verilebilir:

Şkunişkala mulur i ? - Mebulur.
Bizim ile geliyor musun? - Geliyorum.

Bunların dışında yanıt olarak başka sözcükler de kullanılır.

Nanaşkala disinapi i ? - Morumu.
Anne ile konuştun mu? - Elbette
- Moro, mu gişkurˇu.
Elbette, ne sandın ya.
- Muˇpi, moro
Ne yaptım yani.

Lazca'da bazı fiillerde görülen önek 'ko', yanıt eki olarak da kullanılır. Soru cümlesindeki fiilde 'ko' öneki varsa ve yanıt olumlu ise 'ko' kullanılır, eğer yanıt olumsuz ise 'ko' kullanılmaz.

Bere komoxtu i ? - Ko
Çocuk geldi mi? Evet
- Vamoxtu
Gelmedi.

C- Olumsuzluk Ekleri ve Sözcükleri

1- Lazca'da olumsuzluk 'var' eki ile oluşturulur. 'Var' eki önek olarak fiilerin önüne gelir.

Ma ham çitabi va-golobionam.
Ben bu kitabi okumuyorum.

Him mektebişa varulun.
O okula gitmiyor.

2- Lazca'da emir cümleleri olumsuz olursa 'ma' eki kullanılır.

Si mo mulur!
Sen gelme!

3- Eğer emir sözcükleri bir uyarı içeriyorsa "mondo" kullanılır:

Mondo mutu dotkva!
Sakın bir şey söyleme!

4. Lazca'da yalnız olumsuz yanıtlarda kulanılan olumsuzluk belirten sözcükler vardır:

Çayi şum i? - Vato pşva.
çay içer misin? - İçmem sanırım.

Bere handğa mulun i ? - Vaˇpaçi moxtay.
Çocuk bugün geliyor mu? - Gelmez sanırım.

5- Lazca'da soru sözcüğü mona 'niçin' olumsuz cümlelerde kullanılır:

Mona vançarum? 'Niçin yazmıyorsun?'
Mona nçarum? 'Niçin yazıyorsun?'
Eğer soru olumlu bir anlam içerirse 'moy' 'niçin' soru sözcüğü kullanılır.
Moy nçarum? - 'Niye yazıyorsun?'

D- Lazca'da emir cümleleri eğer olumsuzluk içeriyorsa ve cümlede bulunan fiil ünlü ile başlıyorsa, fiilin önüne olumsuzluk eki MOT- gelir; eğer fiil ünsüz ile başlıyorsa MO- eki fiilin önüne gelir:

Huy motulur! 'Şimdi gitme!'
Huy monçarum! 'Şimdi yazma!'

Ham oşkurepe motimxer! 'Bu elmaları yeme!

Olumsuzluk ekleri MOT ve MO cümle içinde vurgu alırsa, emir cümlelerinden soru cümleleri oluşturulur.

Huy MOTulur? Şimdi niye gidiyorsun?
Huy MOnçarum? - Şimdi niye yazıyorsun?
Ham oşkurepe MOTimxor? - Bu elmaları niye yiyorsun?

Gürcüstan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde

Okutulan Lazca Alfabe

Lazca Okullar Direktörü

ALBONI

Antik Kolxida Dili'nin günümüzdeki iki kolu Lazca ve Megrelce'dir...
Kafkasya'da dillerin yazıya geçirilmesi 1920'li yıllarda gerçekleşmiştir... **Mçita Muru3xi** isimli gazete 1929'da ilk Laz Alfabesi'yle yayınlandı...
Geliştirilen alfabeyle Gürcüstan'daki Lazca okullar için bu kitap 1935'de Soxumi'de yayınlandı. Kitabın yazarı, Lazların büyük şairi ve bilim adamı **İskender Şitaşi** 1938'de **"Sovyet"** yönetimi tarafından katledildi. Laz halkı diğer Kafkas halkları gibi sürgüne gönderildi...
Kültür özgürlüğünü gaddarca engelleyenler Laz çocuklarının alfabesini çaldılar, ama Laz çocuklarının dilini yokedemediler...

80.000 TL.

Muzaffer Erdoğdu-666609 No'lu posta çeki hesabına kitap bedelinin postaneden yatırıldığını belirtir makbuzu adresimize gönderdiğinizde kitap adresinize postalanacaktır.

Kitabı Edinme Adresi: M. Erdoğdu, Salkımsöğüt Sokak No:2/4, Cağaloğlu / İstanbul
Tel: (0212) 513 27 17

LAZ ATASÖZLERİ

Guram ĞARĞOZİA*

1. Ar nenak —"var miçkin"— tişen şkvit bela muiʒǩips.
2. Acele na qva ia ḍulya şkvit fara ikip.
3. Mangurite çoği ǩaluişa iqona-na, va lalups.
4. Meçkiuşi xami skani nenas ren.
5. Mǩule nenak ti işinaxups, ginže nenak ti oqvilapaps.
6. Bee nanak pağups, ǩoci-noğak.
7. Ṭi-çkimişi selameti nena-çkimiş ucis yenya.
8. Ǩoçi doloxe çeeli en, puci-galendo.
9. Nana-baba beeşeni, bee ti-muşişeni.
10. Coğoi molaşinaşi, ǩalo dikaçaginonya.
11. Ağne txomu ordo mondruǩun, ǩarti txomu hic va mondruǩun.
12. Ǩişin —yorğani, yazis— ayani.
13. Oxor mamuli, gale daduli.
14. Ǩulani, si giʒume, nisa, si nagni!
15. Başkas ǩui uxaçkaşi, si kodololap.
16. Beek va imgaraşa buži mitik va çaps.
17. Bina muçǒ na dodga, kyoşe eşo yulun.
18. Boga muniani mtxas doskidunya.
19. Gelaxti ğarğalaşi, elaxti mažğaraşa.
20. Didi tis didi ʒǩuni aqvenya.
21. Madulyek turcais kyurki kamʒǩuya.
22. Mandaboliş porçak ǩoçi oğerdinapsya.
23. Oxoiş tosumi boğa va iqvenya.
24. Ti-ʒǩunis bugilişi ʒǩuni ucginsya.
25. Mtvii xçe en —coğoik gyožgvaps, ǩave uça en— ağa-paşak şups.

Derlenen kişi, yer ve tarih:

1-5: Avtandil Abulaže, Sarpi, 3. V. 1986.
6-10: Otar Gogiṭiže, Sarpi, 3. V. 1986.
11-13: Rusudan Tandilava, Sarpi, 20. VIII. 1961.
14: Xatice Abduloğli-Naraǩiže, Sarpi, 5. V. 1986.
15: Henife Emiraloğli-Tandilava, Sarpi, 27. IV. 1967.
16: Aliǩo Bakraže, Sarpi, 10. IV. 1987.
17-18: Mamula Tandilava, Sarpi, 21. X. 1975.
19-23: Hakǩi Ǩaxiže, Sarpi, 27. II. 1984.
24: Xatice Tandilava-Ǩaxiže, Sarpi, 27. II. 1984.
25: Salix Tandilava, Sarpi, 20. XII. 1983.

* Kaynak: Guram Ǩarṭozia, Lazuri Ṭekṡtebi- II, Tbilisi, 1993.
Hazırlayan: **Faik Ateş**

ÇAĞRI

Sözcük, Atasözü, Bilmece derleme çalışmalarına katılmak isteyen okuyucularımızın adresimize mektupla başvurmaları rica olunur.

OGNİ

LAZ BİLMECELERİ

Guram ĬKARĬOZİA*

1.	Ndğalei Lalups, Sei Cans.	[Arguni]
2 a.	Ar şei ren, şuri gyudgin, ndğalei cans, sei gulun.	[Bulbu]
2b.	Ar mtugis mengapua ren, ndğalei goʒobun, sei gulun.	[Bulbu]
3.	Ndgalei kiʒa, kiʒa, axçamis ĭkuĭkuʒa.	[Daçxiri]
4.	Ar şei en, içĭkomen, şeeriş coxo coxons.	[Vaşinkĭtoni]
5.	Ulun, ulun toĭkistei, Gamiĭkien topistei.	[Ĭkabaxi]
6.	Ndğalei guʒobun, ser guindven.	[Ĭkaraki]
7.	ʒĭkais gulun, va işolen, ĭkuçxe gedga, va içqiĭpen.	[Landi]
8.	Gzaş jin kilei sanduği.	[Mezai]
9.	Gale mjors, doloxe mtups.	[Mskibu]
10.	Yeşili cups, uça žgups, forĭka-muşi muk işups.	[Munĭtui]
11.	Ar coğui miqoun, dağişen ğecepe gyuçumes.	[Oʒxoci]
12.	Ak imxos, mele dožgups.	[Tofeği]
13.	Nggğalei nokiapan, sei muʒĭkipan.	[Kalamani]
14.	Ar karaluğis jur çeçme guladgin.	[Çxvindi]
15.	Xut cumak ar kuis kva istomes.	[Xe do nunku]
16a.	Ĭkardala ĭkapağiten goʒobun.	[Xurma]
16b.	Çuĭki ĭkapağiten geʒobun.	[Xurma]
17.	Ma bulu, heya ulun, yani - çkimis ses mulun.	[Bastoni]
18.	Ar oxois skidunan sumeneç cuma, Jur-sumik xvala oxoi gyoçuman. Va kitxaşakis hemtepe va eyzden, Kay bere ye-na, hemtepekal mo ister!	[Ebza]
19.	Ma bulu, heya ulun, ma dobdgitur, het dodgitun.	[Yava]
20.	Eonei-geonei, 3ingilei xoronei.	[Keremuli]

Derlenen kişi, yer ve tarih:

1, 2, 4, 10, 11: Rodam Tandilava, Sarpi, 20, XII. 1983
3, 5, 6, 8: Nezaket Arkaydin-Lokumci, Maiskiopute, 31.X.1990
7: Yaşa Tandilava, Sarpi, 20.XII.1983
9, 14, 15: Faxri Lokumci, Maiskiopute, 31.X.1990
12. 13, 16a: Avtandil Abulaže, Sarpi, 3.V.1986
16b, 20: Enver Kuroğli, Salibauri, 22.IX.1988
17, 19: Zeki Şeşen, Viʒe, 30.X.1990
18: ʒate Baʒaşi, Tbilisi, 1976

* Kaynak: Guram Karĭozia, Lazuri tekstebi. II, Tbilisi, 1993.
Hazırlayan: **Faik Ateş**

✓ **Ogni**'nin elinize düzenli olarak ulaşmasını istiyorsanız abone olunuz...
✓ **Ogni**'nin yaşamasını istiyorsanız abone olunuz, abone bulunuz...

LAZ BÖREĞİ VE EKMAĞAŞ

Levent Sezgin GENÇ

LAZ BÖREĞİ

MALZEMELER: 2 kilo şeker, karabiber ve nişasta (veya pirinç unu) 3 yumurta, yarım kilo un, Tereyağı, tuz ve fındık içi. Şerbet için: 250 gr. şeker, 1, 5 su bardağı su.

YAPILIŞI: Genişçe bir kaba un elenerek konur ve unun ortasına 3 yumurta kırılarak ilave edilir. Eritilmiş yağ ve tuz ilave edilerek yoğrulur. kulak memesi yumuşaklığında bir hamur hazırlanarak dinlenmeye bırakılır.

Diğer yandan genişçe bir tencereye ılık süt konur ve içine nişasta azar azar ilave edilerek kısık ateşte muhallebi haline getirilir. Ateşten alınan muhallebinin üstüne yumurta sarısı ve karabiber ilave edilir. Dinlenmeye bıraktıktan sonra 12 adet yufka açılır. Normal büyüklükte olan tepsiye yağ sürülür, 3 adet yufka aralarına eritilmiş tereyağı gezdirilmek suretiyle üst üste yerleştirilir. Ayrıca üç adet yufka daha aynı işleme tabi tutulurak tepsiye dizilir fakat tepsiden taşan kısımlar öyle bırakılır. Daha sonra hazır olan muhallebiye ezilmiş fındık ilave edilerek yufkaların üstüne dökülür, yayılır. Tepsiden taşan yufkaların kenarları toplanarak muhallebinin üstüne kıvrılır. Üstüne, aralarına yağ gezdirilerek kalan yufkalar da konur. Ateşte pembeleştirilmiş tereyağ en üstüne gezdirilir. Sıcak fırına konur ve üstü kızarıncaya kadar pişirilir. Tepsi fırından çıkartılır ve soğumaya bırakılır.-Şerbet kaynatılır, kıvamına gelince soğutulmuş böreğin üstüne gezdirilerek dökülür. Arzuya göre sıcak veya soğuk olarak yenir.

Afiyet olsun.

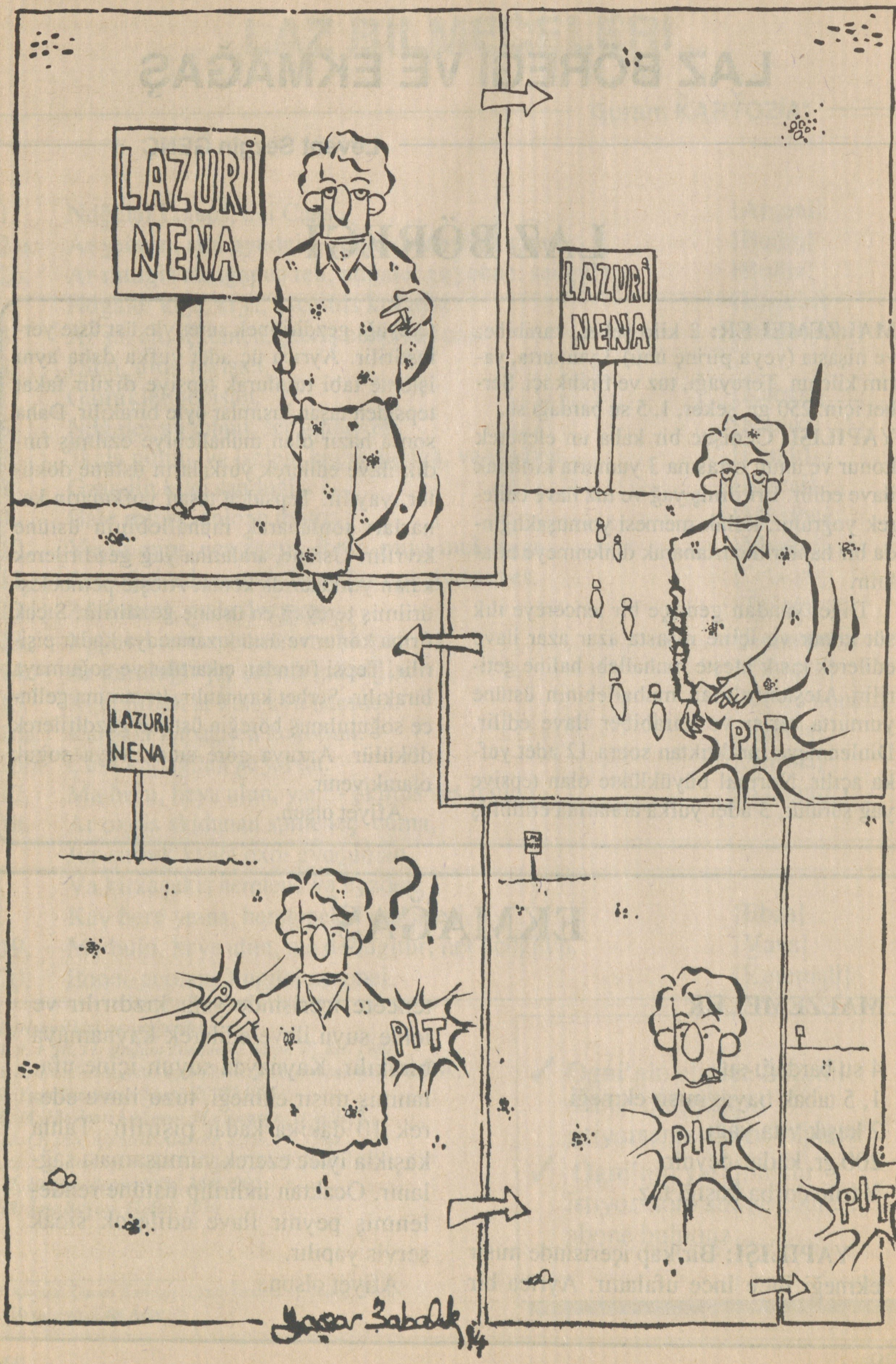
EKMAĞAŞ

MALZEMELER

4 su bardağı su
1, 5 tabak bayat mısır ekmeği
2 kaşık vita yağı
200 gr. kadar peynir.
Yarım çorba kaşığı tuz.

YAPILIŞI: Bir kap içerisinde mısır ekmeği ince ince ufalanır. Ayrıca bir tencere içerisinde yağı kızdırılır ve içine suyu ilave edilerek kaynamaya bırakılır. Kaynayan suyun içine ufalanmış mısır ekmeği, tuzu ilave ederek 10 dakika kadar pişirilir. Tahta kaşıkla iyice ezerek yumuşaması sağlanır. Ocaktan indirilip üstüne rendelenmiş peynir ilave edilerek sıcak servis yapılır.

Afiyet olsun.

LAZURİ
NENA
LAZURİ
NENA
PIT
LAZURİ
NENA
?!
PIT
PIT
PIT
Yaşar Şabanlı

SEVGİLİ OGNİCİLER

Soyut düşünce dünyamda ve pratik yaşamımda Laz'ın yeri olmasına karşın, sınırları belirsiz bir varlıktı. "Kürdün deniz görmüşü" ya da "Türkçe'yi bozuk şiveyle konuşan dağla deniz arasına sıkışmış topluluk" düzeyinde değildi elbette. Ama öyle ahım şahım tanımlanmış, yerli yerine oturmuş türden de değildi.

OGNİ'yle tanışmamı sağlayan o girişim olmasaydı, öyle de kalacaktı. Taa ki ... Lazlar varlıkla yokluk arasındaki "arasta" dan yeryüzüne ininceye değin de böyle gidecekti.

Yukarıda "taaki" demiştim ya; bu geleceğe yönelik beklenti belirlemesi, sevindirici bir biçimde bugüne vardı. Benim ve benim gibi her türden haksızlığın, zorbalağın, inkarcılığın düşmanı olanlar için geleceğin bugünde yakalanması sevindirici bir olay.

OGNİ'yle ilgili bir iki ufak noktaya değinmek istiyorum.

1. sayıda Laz Alfabesini vermiştiniz. İyi, güzel ve olması gereken bir davranıştı. Bununla birlikte; örneğin: č, ǩ, x, p̌, t̆, z̆, ǯ ve ʒ harflerinin Türkçe'de hangi harflere denk düştüğüne açıklık getirmemiştiniz. Umudumuz ikinci sayıda bir açıklama olacağıydı. Latin Alfabesi'nin kullanışı bunu gereksiz kılmaz. Aksine insanların bilincinde ve ruhsal dünyasındaki birikimlerin zorunlu olan alana tam olarak yansıyışı, bu ses ve onların kökenlerinin hayat bulmasını zorunlu kılar. Yoksa yine aynı şeyler söylenebilir ama orada bir bilinç yitimi, bağlantı kopukluğu doğacağı da bir gerçek. Bu kopukluğu en aza indirmek gerekiyor.

İşlenen konular, belki de benim bu konuya yabancılığım nedeniyle ilginç. Bir o denli de öğretici. Bununla birlikte salt geçmişe yönelik bir tarih aktarımı düzeyinde kaldığı, kendini öyle sınırladığı izlenimi edindim. Bana göre geçmişe takılıp kalmamak, geçmişin üzerinde hareket ederek günceli yakalamak ve güncelin sorularına yanıt vermek esas olmalı. Bugünde dünü değil, dünde bugünü almak ve geleceğe uzanışın gerekliliğini, yöntemini vermek gerekiyor. Bu yeterince vurgulanmamış. Vurgulanmadığı için de "nostaljik" çağrışımlarla sınırlı kalma, eylemde yakalanması gerekeni, duygu/düşünce dünyasına itme gibi bir durum doğmaktadır. Buna hakkınız yok. Yürekli, öğretici ve onurlu çıkışınızı geleceği kucaklayan ve onunla varolan bir zafere varacak biçimde konumlandırmalısınız diyorum...

Başarı, sağlık ve daha ileri dostluklarda buluşmak dileğiyle...

A. R. Gezici-Gaziantep Cezaevi

DEĞERLİ OGNİ DERGİSİNE EMEK VERENLER,

Evet, emek verenler, diye başlamak zorunda kaldım. Çünkü yaptıkları iş çok zor ve araştırması titizlik gerektiren bir iş.

Bizzat biz kültürünü, örf ve adetlerini bilmeyenlere (benim gibi) insanlara kendi kültürünü, dilini öğrettikleri için nasıl teşekkür edeceğimizi bilemiyorum. Sizlere saygı duyuyor, en içten duygularımla başarılar temenni ediyorum.

Benim öz dilimi bilmiyorum. (Bir iki kelime hariç) bunun suçlusu yine ben değilim. Neden mi? Bizler misafiri çok severiz. Dostluğa, arkadaşlığa çok önem veririz. Gelen misafirlerin yanında bize Lazca konuşmak yasaktı. Niye mi? Misafirler yanlış anlar, değişik düşünürler, diye kendi dilimi unuttum. Tabii ki dilim Türkçe, Türküm gururluyum. Yalnız ben de diğerleri gibi örf ve adetlerimizle yaşamak istiyorum.

Kültürümü öğrenmek, nereden geldim, özüm neye dayanır, bu zamana kadar nasıl ve nerede yaşamışım. Bunları öğrenmek hakkım değil mi?

Çocuklarımız bize, Türkiye'de çok soy var biz de bunlardan biriyiz. Peki biz neyiz? Nasıl yaşamışız. Atalarım nerden geldi, diye sorduklarında artık verecek cevabım var.

OGNİ oku anlarsın. Çünkü o senin dilinle yazıyor o sana herşeyi öğretir. Ogni dergimize yaz, bilmediklerinin cevabı en detaylı, en güzel şekilde alırsın.

Onun için diyorum ki,
"OGNİ BENİM DERGİM"

Teşekkürler Ogni Ailesi
M. Y. Emiralioğlu/İSTANBUL

OGNİ DERGİSİNİN DEĞERLİ YÖNETİCİLERİ

Süper bir dergi!.. Bir başlangıç için çok güzel, sizleri kutlarım. 4.'ncü sayıda Dr. Ali Genç'in "İzmir Suikastı - Dikensiz Gül Bahçesi" başlıklı yazısını okuyunca üzüldüm. Bir toplumda değişik düşünce yapısına sahip insanlar olabilir, düşünceleri sapık, aykırı kabul edilemez olanlar da olabilir. Doğal olarak bu düşünceler toplumun çoğunluğunca kabul görmemektedir. Böyle sapık düşünce sahiplerinden DYP Erzurum milletvekili (halen bağımsız) Abdülmelik Fırat gibi Şeyh Sait adlı dedesinin bir numaralı vatan haini olmasından dolayı damgalı bir nesne gibi gezmemek için Atatürk'e olan nefret ve kinini TBMM'de önerge şeklinde kusabilenleri de mevcuttur. Bilindiği gibi toplumun her kesiminden yeterli tepki almış ve ağzını kapatmıştır.

Ziya Hurşit'in o günlerde halkımızın temsilcisi olması demek "hain" olmaması demek değildir. Atatürk'e karşı olan hainler bazen asılmayabilir. Değil canına, anısına bile dolaylı yoldan saldıran hainler bugün meclistedirler. İzmir suikasti günlerindeki siyasi havayı tahayyül edebilenler bu sapık ve kısır düşünce batağından kurtulabileceklerdir. Eski Maliye Nazırı Cavit Bey'in oğlu değerli yazar şair Yalçın babasına haksızlık yapılmasına karşın açık yürekli bir dille Atatürk'ün yaptıklarını doğru bulduğunu Cumhuriyet gazetesindeki bir makalesi ile kamuoyuna açıklamıştır. Ali Genç'in bu yazıyı okumamış olması kendisi için bir talihsizliktir.

Ali Genç'in gerek Kuvvayi Milliyecilerin Osmanlı yanlıları veittihatcılar ile ilişkileri gerek genç Türkiye'nin o günkü şartları ve geçiş süreci hakkında yeterli ve somut bilgi olmadan tesadüfen duyduğu bir olayı esas alarak Atatürk ve arkadaşları hakkında nahoş ifadeler taşıyan eleştirilerde bulunmasının sağlıksız ve isabetsiz bir tutum olduğu değerlendirilmektedir. Dolayısıyla Atatürk'ün yetenek ve vasıfları hakkında hiç bir bilgi sahibi olmadığı anlaşılan ve bir Türk doktoruna yakışmayacak uslüp içinde hareket ve eleştirilerinde bulunmasını hayret ve üzüntüyle karşıladığımı belirtmeliyim. Dergi yönetimi olarak yazı sahibi doktorun bilgilendirilmesini ve bundan böyle Atatürk hakkında yazılacak yazılarda daha ölçülü ve dikkatli olmanızı saygılarımla rica ederim.

Ö. Güneş - İst. Bnb. Tb. K./KARS

OGNİ DERGİSİ SEVGİLİ ÇALIŞANLARI:

Derginizin 2 ve 3 sayılarını okudum, ilk sayısının toplatılmasından dolayı basından derginizin çıktığını öğrenmiştim. Ancak merak etmeme rağmen okumak nasip olmamıştı.

2 ve 3. sayılarını bir arkadaşımın evinde görünce alıp okudum, öncelikle şunu söyleyeyim, yok olmaya yüz tutmuş bir kültürün, bir halkın çığlığı olarak onların yok olmamak için direnen sesi olarak çok beğendim.

Abhazya-Gürcüstan savaşında Türkiye'deki Abhazyalılar ve diğer Kuzey Kafkasyalılar Abhazya ile büyük bir dayanışma gösterdiler hatta bu uğurda anavatanlarına dönüp ülkelerinin kurtuluşu için şehit olanlar oldu.

Öte yandan derginizin çıkışı Laz halkının tümü ile ölmediğini Laz gençlerinin bu mücadeleye yöneleceklerinin işaretlerini veriyor. Derginize gelen mektupları dikkatli bir şekilde okudum, gelen mektupların çoğu Lazlar'ın yaşadığı topraklardan, Lazlar'ın yurdundan geliyor ya da Lazların yaşadığı metropollerden. Laz halkı çığlığımıza yanıt veriyor, süreç içerisinde bu yanıt daha da gür çıkacaktır.

Halkların kardeşliği herkesin eşit haklara sahip olduğu, her halkın kendi kültürünü ve değerlerini özgürce ifade edebildiği koşullarda mümkündür. Birinin yok sayıldığı, yok edilmeye çalışıldığı koşullarda söz konusu olan kardeşlik değil, bir kölelik ilişkisi söz konusudur. Bu nedenle seni yok etmeye çalışan, sesini çıkarmak istediğinde boğmak isteyene karşı çıkılmadıkça istenilen amaç sağlanamaz.

Asimlasyona hayır diyen, kendi dilini ve kültürünü yok olmakta kurtarmaya çalışan derginize başarılar diliyorum.

S. Günler/İZMİT

DUTXALILAR'A GÜLMEK!

Bir yazısında Ali İhsan Aksamaz "Lazlar'a Gülmenin Dayanılmaz Hafifliği" demişti. Bu eleştiri yazımda "Dutxalılar'a Gülmek" diye başlamak istiyorum. Aynı Ali İhsan arkadaş gibi fıkralarda genelde bir halka gülmenin dayanılmaz hafifliğini hissediyorum. 3. sayınızda yayınlanan "Dutxuri Besimi" fıkrası beni bir hayli düşündürdü. Dutxa'nın Laz toplumundaki espirili yeri üzerine her nedense bütün sahil boyu özellikle Ardeşen merkez, tüm köyleri ile Dutxa'yı tanır. Bu konuda bir çok önyargı mevcuttur. Yerel patriyotizm. Gözlemleyebildiğim kadarıyla Dutxa halkı belli kültürel farklılıkları ile Lazlar arasında bir küçük azınlık gibi... Eskiden giyim kuşam farklılığı Dutxalılar'ı hemen sahil boyu halkından ayırırdı. Ayrıca Dutxa'nın Lazca kelime hazinesinde kendine özgü dağarcık bulunur şive farkı hemen göze çarpardı. Burada şu soru karşımıza çıkıyor: Acaba Dutxa halkı günümüzde yok olmuş Lazlar içinde erimiş olan bir diğer Kafkas halkının kalıntısı mıdır? Örneğin Gürcüstan'da sayıları çok az olan Svanlar olabilir bu kültürel farklılığın arkasında. Ya da değil: Tüm bunlar detaya dair konular da olsa ilginç geliyor bize. Yoksa bu Dutxa fıkralarının arkasında ne var? Yoksa Laz halkı Türkiye halklarından gelen fıkra anlatma geleneğinin acısını Dutxalılardan mı çıkarıyor? Zira bütün Laz fıkralarını Dutxa fıkrası olarak anlatabiliriz. Gerçek yaşamda da Dutxalılar ile özellikle sahil Ardeşenliler'i arasında iddialı fıkra anlatma yarışı gözlemleniyor.

Eğer Laz fıkralarının rolü halkımızı küçük düşürmek işlevini görüyor ve bunları red ediyorsak Dutxa fıkralarına da aynı bilinçli sansürü koymalıyız. Hem üstelik bunca fıkra kargaşasından sonra fıkrasız bir dergi olsun OGNİ'miz. Özellikle fıkralar konusunda duyarlı olmalıyız. En zararsız fıkrada bile yeterince önyargı ve ayrımcılık vardır. Espiri yapalım derken red ettiğimiz, aslında eleştirdiğimiz bir konuma düşebiliriz... Tüm kültürel farklılıklarına rağmen Dutxa Lazca'yı canlı tutuyor, kendini Laz olarak kabul ediyor. O halde neden Dutxa fıkralarına sahil boyu rastladığını ve dergimize kadar yansıdığını düşünelim.

Önemsiz de görünse bu konuya değinmeden geçemedim. Ne de olsa Dutxalı'yız.

Sevgilerimle.

F. Cengiz/ ALMANYA

BADİ

Karadeniz'de
yağmur en çok, Badinin damından akardı.
Gece yırtılırken,
Badi can çekişirken,
Cen'i kendini aramaya gitti.
Yayla evleri, çam kokusu, tütün kokusu,
Bir tek tarlasında,
tok içimli bir cigara dumanında, ölüm kokusu.
Kendini aramaya gitti.
Yok oluşun, en son durağı ölüm değildi. Badi.
Sevgili badi!..
Ustanın dediği gibi;
konuşmayı şehvetle severdin.
Torunların Badiyi sözle,
çığlıkla yaşatacaksa ölüm son değildir.
Rahat uyu .
UYAN KARADENİZ UYAN.
BADİ haykırıyor...!

Hoooroonn...

Mesut AŞKIN - Mart 1994 - İSTANBUL

BADİ

Uçazuğas,
mçimaşi pşapamuşi Badi otfas
gvatetu.
Sei kokoçordutuşa,
Badik şuri nçilumtuşa,
Skirimuşik çendimu ogoruşe idu.
Yayila oxorepe, çami şura, tutuni şura,
A Livadimuşis na iyen sigara,
Komamuşis ğura şuri.
Çendimu ogoruşe idu.
Gura çodina var ortu Badişeni.
E Oroperi Badi...
Ustak na ntku stei,
Oxaparu opşa galimbetu.
Montepeskanik oxaparute, gamayoxinute
dogoskuledinan na, mogaşkurinas!
Gura çodina var on skani şeni.
Si vorsi inciri.
MOƷUKAPİ UÇAZUĞA MOƷUKAPİ!
Badik gamiyoxams...
Hayde Horonişe... iii hu hu hu...

Çeviren: Çuta Noxlams

PENCERE YAYINLARI

Salman Rüshdie
JAGUAR GÜLÜŞÜ
(Nikaragua Gezi Notları) 100.000
Günay Aslan
YAS TUTAN TARİH 33 KURŞUN 80.000
Halil Berktay
KABİLEDEN FEODALİZME 150.000
BİR DÖNEM KAPANIRKEN 130.000
Haydar Oğur
SONSUZLUK ÖYKÜLERİ 50.000
Victor Serge
BİR DEVRİMCİNİN ANILARI 150.000
KİROV'UN ÖLDÜRÜLMESİ 130.000
Genrikh Trofimenko
AMERİKAN SAVAŞ STRATEJİLERİ 100.000
Etienne Balibar
PROLETARYA DİKTATÖRLÜĞÜ
ÜZERİNE 100.000
Mauricio Rosencof
TUPAMAROLAR 80.000
N. S. Kruşçev
KİŞİ KÜLTÜNE KARŞI 50.000
Derleme
SSCB'DE 1923
MUHALEFET BELGELERİ 60.000
Solomon Volkov
TANIKLIK TUTANAĞI
(Şostakoviç'in Anıları) 130.000
Alex La Guma
MEVSİM SONUNUN SİSİ İÇİNDE 100.000
Ömer Faruk Ciravoğlu
TİTREK HAMSİ ÖRGÜTÜ 60.000
Burchard - Sonja Brentjes
İBNİ SİNA 60.000
Oral Çalışlar
HZ. ALİ MUAVİYE ÇATIŞMASI 130.000
ÖCALAN VE BURKAY'LA
KÜRT SORUNU 100.000
Kemal Yalçın
SÜRGÜN GÜLLERİ 100.000
Battal Pehlivan
ALEVİLER VE DİYANET 130.000
ALEVİ BEKTAŞİ DÜŞÜNCESİNE GÖRE
ALLAH 100.000
Lev. N. Tolstoy
SAVAŞA KARŞI YAZILAR 60.000
Leo. A. Müller
GLADIO
(Soğuk Savaşın Mirası Kontrgerilla) 80.000
Sezai Sarıoğlu
TERSPEKTİFLER 80.000
(Fransız Direnişçilerinin Son Mektupları)
HAYATI SEVİYORLARDI 80.000

Murat Tuncel
MAVİYDİ ADALET SARAYI 100.000
Der: Oğuz Özügül
DOSTOYEVSKİ'NİN MİRASI 90.000
Katharine Thomson
MOZART'IN YAPITLARINDAKİ
MASONİK ÖRGÜ 150.000

KADIN KİTAPLARI

Fatmagül Berktay
KADIN OLMAK, YAŞAMAK, YAZMAK 120.000
Lise Vogel
MARKSİST TEORİDE KADIN 110.000
Chanie Rosenberg
KADINLAR VE PERESTROYKA 100.000
Shere Hite - Kate Colleran
İYİ AŞIKLAR KÖTÜ AŞIKLAR 130.000
Diana Gittins
AİLE SORGULANIYOR 110.000
J. Mitchel - A. Oakley
KADIN VE EŞİTLİK 130.000
Miriam Tlali
SOWETO ÖYKÜLERİ 80.000
Tania Modleski
HINÇLA SEVMEK 80.000
Miranda Davies
ÜÇÜNCÜ DÜNYADA İKİNCİ CİNS 110.000
Julia Voznesenskaya
KAMPLARDAN SEVGİ MEKTUPLARI 80.000
Jess Wells
BATI AVRUPADA FAHİŞELİĞİN TARİHİ 60.000
Alexsandra Kollontai
BİR BÜYÜK AŞK 90.000

Sevim Tanör
AĞIZ TADI 120.000

MER YAYINLARI

E. H. Carr
LENİN'DEN STALİN'E RUS DEVRİMİ 80.000
Moshe Levin
LENİN'İN SON MÜCADELESİ 70.000
Hacay Yılmaz
BİR ÖRGÜTLENME BİÇİMİ
İŞYERİ KOMİTELERİ 70.000

YANSIMA DERGİSİ (4 Sayı Ciltli) 125.000

Ödemeli İsteme Adresi:Salkımsöğüt Sok. 2/4 Cağaloğlu - İSTANBUL Tel: 0212 513 27 17

EZE BULAŞI BAGEN